

‘बहुरंगी करमणूक’ प्रकाशित होऊन ४० वर्षांहून जास्त वर्षे झाली, तरीही त्याच्याबद्दलची लोकप्रियता यत्किंचितही कमी न होता प्रतिवर्षी ती वाढतच चालली आहे, इतक्या प्रदीर्घ कालपर्यंत लोकमानसावर अशा ‘तऱ्हेने बर्चस्व गाजविलेली जी हाताच्या बोटावर मोजावीत इतकीच पुस्तके मराठी भाषेत उपलब्ध आहेत त्यांत ‘बहुरंगी करमणूक’ या पुस्तकाचे स्थान बरेच बरेच आहे.

या पुस्तकाने मुलांच्याच नव्हे तर मोठ्यांच्यासुद्धा करमणुकीला एक प्रकारे बौद्धिक वळण लावले आहे. ही पुस्तके म्हणजे नेहमी खिशात ठेवली जावी अशी बौद्धिक बॅटरीच आहे. मुलांच्या बुद्धीला तेजस्विता आणून तिची धार वाढविण्याचे कार्य या पुस्तकाने केले आहे अशा अर्थाने या पुस्तकाचे कौतुक कै. न. चिं. केळकर, दत्तो बामन पोतदार, श्री. म. माटे, पु. ग. सहस्रबुद्धे, श्री. के. क्षीरसागर, ग. ल. ठोकळ इत्यादी अनेक मान्यवरांनी केले आहे.

निवडक नमुनेदार कोडी, चुरचुरीत चटकदार चुटके, आकड्यांच्या आकर्षक मौजा, दिड्मूढकारी दृष्टिभ्रम, कुंठित करणारे कूटप्रश्न, बहुश्रुतपणाच्या कसोट्या, अष्टपैद्य ज्ञानाची मांडणी, आणखी अनेकविध प्रकारची कितीतरी करमणूक, यांचा इतका सुरेख संगम एकत्र असणारे मराठी भाषेतील हे एकमेव पुस्तक आहे.

प्रत्येक मराठी भाषिका मुल्यवाळांच्या घरांत हे पुस्तक अवश्य असलेच पाहिजे.

बहुरंगी करमणूक

२

रा. त्र्यं. रानडे
एम. ई.

‘बहुशंगी करमणूक’ भाग १, २, ३ ही
तीन स्वतंत्र पुस्तके आहेत. म्हणजेच
आधीचा भाग वाचल्याशिवाय पुढचा भाग
वाचू नये असे अजिबात नाही. एवढेच
नव्हे, तर यातल्या कोणत्याही पुस्तकाचे
कोणतेही पान उघडून वाचायला सुरुवात
केली तरी वाचकाला तोच आनंद मिळेल !

ग्रंथ वाचण्याच्या योग्यतेचा असेल तर तो विकत घेण्याच्याही योग्यतेचा
आहे हे विस्तर नका. फुकट ग्रंथ वाचण्याचे दारिद्र्य बुद्धीत ठेवू नका.
जॉन रस्किन

बहुशंगी करमणूक

भाग दुसरा

संपादक
रामचंद्र त्र्यंबक रानडे
एम्. ई. (सिव्हिल)

आवृत्ती पहिली १९४९
आवृत्ती दुसरी १९५३
आवृत्ती तिसरी १९६१
आवृत्ती चौथी १९७२
आवृत्ती पाचवी १९७७
आवृत्ती सहावी १९८३
आवृत्ती सातवी १९९१

सर्व हक्क प्रकाशकेच्या स्वाधीन

प्रकाशिका
सरोजिनी रा. रानडे
'गोल्डन रॉक'
४७, डेक्कन जिमखाना
पुणे ४११००४

मुद्रक
चि. स. लाटकर
कल्पना मुद्रणालय
४६१/४ सदाशिव
पुणे ४११०३०

प्रातिस्थळ
सरोजिनी रा. रानडे
१. 'गोल्डन रॉक'
४७, डेक्कन जिमखाना
पुणे ४११००४
आणि
२. 'श्रीप्रसाद', ब्लॉक नं. ३
१८६, १५ वा रस्ता
मुंबई ४०००७१

कोडी म्हटली की ज्यांना त्यासंबंधात
माझ्याइतकीच गोडी आणि
आकर्षण वाटते
त्या
माझ्या सान्या
छोट्या भावंडांना शुभाशीर्वादपूर्वक भेट

- रामभाऊ

अनेकांचा एकच प्रश्न

कंटाळवाणा काळ काढायचा कसा? आगगाडी, आगनाव वा मोटार यांतून दूरवरचा प्रवास करणारे प्रवासी साठलेली रजा घेऊन स्वास्थ्य अनुभविणारे अधिकारी, लांबलचक सुट्टीने कंटाळून जाणारे विद्यार्थी, नुकतेच आजारातून बरे होणारे रुग्णाईत किंवा हातपाय मुरगळून वा अन्य काही कारणाने दिवसचे दिवस अंधरुणात डांबून पडणारे कोणी, किंवा अशाच प्रकारे इतर कोणीकोणी, अगदी साऱ्यासाऱ्यांचो नेमकी हीच एक अडचण! आणि म्हणूनच, पोरासोरांपासून तो म्हातान्याकोताऱ्यांपर्यंत, छोट्या बाळूपासून तो काठी टेकीत जाणाऱ्या रंगोपंतांपर्यंत साऱ्यांची हीच अडचण भागविण्यासाठी ‘बहुरंगी करमणूक’ मोठ्या तत्परतेने सिद्ध ठाकले आहे.

अर्थात् केवळ कालहरण इतकाच मात्र त्यातील हेतू निश्चितच नव्हे, आणखी कितीतरी भाग त्यात आहे.

नित्याच्या त्याच त्याच कार्यक्रमात तुम्हाला काही बदल हवा आहे काय? कामाच्या रगाड्याने रंजीस येऊन तुम्ही शिणला आहात काय? आणि या ‘तोच तो’ पणाने आणलेला शिणवटा नाहीसा करावा असे तुम्हाला वाटते काय? अथवा केव्हाही आपले विसाव्याचे क्षण अधिक आल्हाददायक व्हावे अशी तुमची मनीषा आहे काय? या साऱ्या गोष्टींवर अचूक गुणकारी असे ‘बहुरंगी करमणूक’ हे उत्कृष्ट रसायन आहे

थोरांपासून लहानांपर्यंत साऱ्यांना रुचेल, पचेल नि आवडीनिवडीला जुळेल असेच ते आहे. जेव्हा केव्हा हवे तेव्हा हे पुस्तक हाती घ्या नि इच्छेला येईल ते पान उघडून वाचू लागू. अगदी थोड्याच वेळात तुम्हाला जे हवे होते तेच नेमके हाती लागल्याचा तुम्हाला प्रत्यय येईल; आणि तुमची नड यशस्वीपणाने भागविल्याचे श्रेय सर्वतोपरी तुम्ही त्यास बहाल कराल.

‘बहुरंगी करमणूक’ तुमची प्रवासात उत्तम सोबत करील; आणि तुमच्या सहली नि सफरी तर त्याविना निश्चित अळणी ठरतील! हे पुस्तक तुमची भरपूर करमणूक करील. नेहमीच्या चाकोरीबाहेर ते तुम्हांला घेऊन जाईल. निरनिराळ्या करामती नि गमती सांगेल आणि पुस्तक-वाचन थांबविल्यावर तुम्हाला आढळून येईल, की तुमचा शीण नाहीसा झाला आहे आणि कंटाळ्याने तर केव्हाच काळे केले आहे. याव्यतिरिक्त तुम्हाला हेही समजून येईल की घटकाभर मनरंजन करता करता या पुस्तकाने तुमच्या मनाला तरतरी आणली आहे नि तुमच्या बुद्धीचे वेगवेगळे पैलूही तुम्हाला कळत न कळत त्याने मोठ्या कौशल्याने उजळले आहेत. आणि तसेच त्याद्वारा चारचौघांवर छाप पाडण्यास योग्य अशी नाना प्रकारची भरगच्च सामग्रीही आता तुमच्या हाती लागली आहे.

अनेकांनी मुक्तकंठाने प्रशंसिलेले मराठीतील अभिनव प्रकारचे असेच हे पुस्तक आहे. स्वतः ते वाचा आणि प्रत्यय घ्या. इतरांना भेट म्हणून द्या. कोणत्याही प्रसंगी कोणासही भेट म्हणून देण्यास याच्याइतके सर्वोत्तम पुस्तक मिळणार नाही.

रा. ज्यं. रानडे

करमणूकीची कमाल

- * निवडक नमुनेदार कोडी
- * चुरचुरीत चटकदार चुटके
- * आकड्यांच्या आकर्षक मौजा
- * दिङ्मूढकारी दृष्टीभ्रम
- * करमणूक करणाऱ्या करामती
- * सुंदर शकलबाज शब्दकोश
- * कुंठित करणारे कूटप्रश्न
- * उत्साह उसळविणारी ‘उत्कर्ष-चढण’
- * किती कितीतरी करमणूक
- * साऱ्यांचा सर्वांगसुंदर संग्रह

फसाल बरं का !

चोदय धियमयसो न धाराम् ।

— ऋग्वेद ६।४७।१०.

अर्थ : हे परमेश्वरा, आमची बुद्धी खड्गाच्या
धारेप्रमाणे तीक्ष्ण आणि तेजस्वी कर.

[पुढील सारे प्रश्न तोंडीच सोडवावयाचे आहेत. उपवासाचे दिवशी भात खाल्ला तर उपवासाचे माहात्म्य नाहीसे होऊन पुण्य मुळीच पदरात पडत नाही, तद्वतच पुढील तोंडी प्रश्नासाठी जर लेखनसाधनाचा उपयोग कराल तर तुमचे साहाय्यण खरे कसाला लागणार नाही. या परीक्षेस हातावर बोटाने करावयाच्या आकडेमोडीलामुद्धा कडक प्रतिबंध आहे.

दुसरी गोष्ट वेळसंबंधी. प्रत्येक प्रश्नाच्या आरंभी तो सोडविण्यास किती वेळ आवश्यक आहे तो दिला आहे; (कोडे वाचण्यासाठी लागणारा वेळ त्यात

घरलेला नाही.) दिलेल्या वेळेपेक्षा अधिक वेळ लागल्यास तुमचे गुण उणे करावे लागतील आणि दिलेल्या वेळेच्या तिपटीपेक्षा अधिक वेळ घेऊन उत्तर बरोबर आल्यास केवळ शून्यच गुण मिळतील म्हणून दिलेल्या वेळात उत्तर देण्याचा अधिकाधिक यत्न झाला पाहिजे.]

१

(वेळ : अर्धे मिनिट)

एक वाटली आणि तिचे बूच या दोन्हीचे मिळून मूल्य एक रुपया दहा पैसे इतके आहे आणि नुसत्या वाटलीचे (बुचावांचून) मूल्य बुचापेक्षा एक रुपयाने अधिक आहे तर नुसत्या बुचाचे मूल्य किती ? चटकन सांगा !

२

(वेळ : अर्धे मिनिट)

(मानवी जगात जंतूंचे दुहेरी महत्त्व आहे. त्यापैकी काही आपले महाभयंकर शत्रू आहेत, तर काही आपले निकटचे मित्र आहेत. यासाठीच जंतुशास्त्राचा अभ्यास करणे आवश्यक झाले आहे. विविध जंतूंच्या गुणस्वभावाचा अभ्यास करताना त्यांच्या वाढीसाठी म्हणून त्यांना पोषक असे उष्णतामान आणि अन्न-परिस्थिती हेतुतः निर्माण करावी लागते आणि आकाराच्या नि विशिष्ट मापाच्या तक्कड्या त्यासाठी वापरतात.)

अशाच एका विशिष्ट प्रकारच्या जंतूंचा अभ्यास करताना शास्त्रज्ञांना असे आढळून आले की, हे जंतू प्रत्येक सेकंदाला दुपटीने वाढत जातात. एकदा प्रयोग करताना असे आढळले की, प्रयोगाकरिता वापरण्यात येणारी तक्कडी या जंतूंनी जेव्हा पुरेपूर भरली त्या वेळी जंतूंची एकूण संख्या सोळा लाख होती; (ही संख्या मोजण्याची निराळी साधने असतात.) आणि अशा प्रकारे तक्कडी पुरेपूर भरण्यास, प्रयोगास आरंभ केल्यापासून एकूण ३० सेकंद लागले, तर आता प्रश्न असा की, ज्या वेळी जंतूंची संख्या आठ लाख म्हणजे अर्धी तक्कडी भरण्याइतकी असेल त्या वेळी प्रयोगास आरंभ होऊन एकूण किती वेळ झाला असेल ? लवकर हं !

३

(वेळ : दोन मिनिट)

एका धनाढ्य सावकाराच्या मुलांत सतरा हत्तींची वाटणी करून देणाऱ्या चतुर आप्पाजी प्रधानाची गोष्ट पुष्कळांना ठाऊक असेलच. सावकाराने असे लिहिले होते की, इस्टेटीची वाटणी करताना त्यांपैकी थोरल्यास $\frac{1}{2}$ मधल्यास $\frac{1}{3}$ व धाकट्यास $\frac{1}{4}$ अशाप्रमाणे वाटणी करावी, अर्थातच सतरा हत्तींची वाटणी होईना. हत्ती कापायचे थोडेच ! अशा वेळी चतुर आप्पाजींनी “तुम्हा तिघांना तुमच्या वाट्यापेक्षा अधिक भाग मिळाला तर चालेल ना ?” असे विचारून व त्यास तिघांची संमती घेऊन नंतर १७ हत्तींत स्वतःचा एक अठरावा हत्ती आपणून उभा केला नि पुढे ठरल्याप्रमाणे अठराचे हिशोबने थोरल्यास ९, मधल्यास ६ नि धाकट्यास २ हत्ती दिले आणि आपला उरलेला अठरावा हत्ती परत आपल्या घरी नेला. याच कोड्याचे आणखी एक गमतीदार उत्तर कोणी एकाने सुचविले ते असे; थोरल्यास $\frac{1}{2}$ म्हणजे दोन आणि त्यावर एक म्हणजे एकूण ३, मधल्यास $\frac{1}{3}$ म्हणजे तीन आणि त्यावर एक म्हणजे एकूण ४ व धाकट्यास $\frac{1}{4}$ म्हणजे नऊ आणि त्यावर एक म्हणजे एकूण १० अर्थात एकूण १७ हत्ती वाटले गेले. $३ + ४ + १० = १७$. याव्यतिरिक्त धाकटा मुलगा लाडका हा संभव स्वाभाविक. त्यावरूनही हे उत्तर जमते म्हणा की; असो. केवळ मौज म्हणूनच या उत्तराकडे पाहिले पाहिजे, आता आप्पाजींच्या शहाणपणानुसारच सोडविले गेलेले दुसरे एक कोडे विचारावयाचे आहे ते येणेप्रमाणे:—

एका गवळ्याजवळ काही गाई होत्या. त्यांची वाटणी पाच मुलांत उतरत्या क्रमाने $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$ नि $\frac{1}{6}$ याप्रमाणे करावयाची होती. आप्पाजींची गोष्ट ठाऊक असणाऱ्या दुसऱ्या एका शेजारी मागसाने आपल्या स्वतःच्या दोन गाईंची भर गवळ्याच्या कळपात घालून पूर्वीप्रमाणेच सर्वोंना मनपसंत वाटण्या करून दिल्या नि आपल्या दोन गाई पुनश्च परत नेल्या; तर आता सांगा की गवळ्या जवळ एकूण गाई किती होत्या आणि प्रत्येक मुलाच्या वाट्याला किती किती गाई आल्या ? तसेच अशा प्रकारच्या गोष्टीत काय चूक असते तेही सांगा.

४

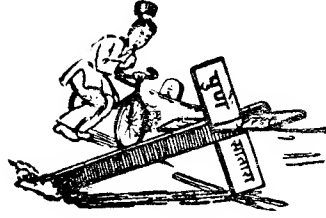
(वेळ : एक मिनिट

सारख्याच आकाराची दोन भांडी आहेत आणि दोहोंपैकी एकात निमंळ दूध भरले आहे नि एकात पाणी भरले आहे. दोन्ही भांडी अगदी नेमकी अर्ध्या उंचीपर्यंत भरलेली आहेत. प्रथमतः आम्ही एका चमच्याने दुधाच्या भांड्यातील एक चमचाभर दूध काढून घेतले नि ते पाण्याच्या भांड्यात टाकून त्याचे पाण्यात नीटपणे ढवळून मिश्रण तयार केले. नंतर त्या मिश्रणाचा एक चमचा भरून घेतला व तो पुनश्च दुधाच्या भांड्यात टाकून ते पुन्हा ढवळले. यानंतर आता प्रश्न असा की, पाण्याच्या भांड्यात दूध अधिक गेले, की दुधाच्या भांड्यात पाणी अधिक गेले? किंवा निराळ्या शब्दांत प्रश्न असा होईल, की सर्व घटना झाल्यावर पाण्यात दुधाचे प्रमाण अधिक आहे की दुधात पाण्याचे प्रमाण अधिक आहे?

५

(वेळ : एक मिनिट

बाबूरावांचा निरोप पोहोचविण्यासाठी श्याम पुण्याहून दुचाकीवरून निघाला परंतु वाटेत एका ठिकाणी त्याला ज्या गावी जावयाचे होते त्या गावाची पाटी वादळाने उन्मळून पडलेली त्याच्या पाहाण्यात आली. आता गावाची दिशा कळावी कशी? त्या वेळी कुणाला गावाची दिशा विचारू न्हटले तर दुर्दैवाने त्यावेळी आसपास कोणी चिटपाखरूही दिसेना. मोठाच पेचप्रसंग! परंतु श्यामच्या चाणाक्ष बुद्धीला अकस्मात एक युक्ती सुचली आणि त्याप्रमाणे वागून श्यामने गावाचा मार्ग अचूक शोधून काढून ठरल्या वेळी गाव गाठले. प्रत्युत्पन्नमति श्यामने कोणती युक्ती केली हे तुम्हांला सांगता येईल?

६

(वेळ : पाच मिनिट

००४ या संख्येचे वर्गमूळ चटकन सांगा.

७

(वेळ : अर्ध मिनिट

कोणती गोष्ट अगदी नेमकी कापलेल्या अर्ध्या चेंडूप्रमाणे असते?

८

(वेळ : एक मिनिट

$\frac{1}{2}$; $\frac{1}{4}$; $\frac{1}{8}$ या मालिकेपैकी कोणत्या संख्या गळाल्या आहेत?

९

(वेळ : दोन मिनिटे

वाहनातून प्रवास करणारा प्रवासी दैनंदिन जितकी सर्वसाधारण वाटचाल करतो तितकी वाटचाल किंवा तो साधारणपणे वाहनातून जेवढे अंतर तोडून जाईल तेवढी सर्वसाधारण अंतरतोड, आमचा वाळकृष्णही करतो. परंतु इतके असतानाही तो कोठल्याही आगगाडी, ट्रॅम इत्यादी रूळमार्गी वाहनात बसत नाही, मोटारीत बसत नाही, किंवा कोठल्याही जिवंत प्राण्याकडून ओढल्या जाणाऱ्या वाहनात बसत नाही. किंवा कोणाच्या पाठीवर बसूनही आपला कार्यभाग साधत नाही. जलपर्यटन करणाऱ्या आगगावा, पडाव इत्यादिकांचा त्याच्याशी अद्याप कधी संबंध आलेला नाही आणि हवेतून अंतर तोडून जाणाऱ्या विमानादी साधनांची त्याला काय ती ऐकीव माहिती तेवढी आहे! स्वतः पायाने तो हे मार्गक्रमण करीत नाही हे अगदी निश्चित आहे; आणि तरीसुद्धा तो सर्वसाधारण प्रवाशाइतके अंतरतोड करतो यात काहीच शंका नाही. असे विचित्र प्रकारचे मार्गक्रमण वा अंतरतोड वाळकृष्णाला कशासुळे साध्य होते हे तुम्ही विचार करून सांगता का?

१०

(वेळ : दोन मिनिटे

बाबूरावांनी एकूण २० भाकऱ्या अशा वाटल्या, की प्रत्येक गृहस्थाला दीड भाकरी, बाईला एक भाकरी आणि प्रत्येक मुलाला अर्धा भाकरी मिळाली; एकूण माणसे वीस आहेत असे धरले तर गृहस्थ किती? बायका किती? आणि मुले किती?

११

(वेळ : दीड मिनिट

दोघे भाऊ भाऊ आपण घेतले तर त्यापैकी प्रत्येकाचे दुसऱ्याशी 'भाऊ' असेच नाते असते. हा त्याचा भाऊ आणि तो त्याचा भाऊच. त्याचप्रमाणे ज्यांचे परस्परांशी समान नाते असते अशा आणखी सहा जोड्या सांगा पाहू!

१२

(वेळ : भरपूर)

प्रस्तुत चित्र कशाचे आहे असे तुम्हांला वाटते ?

१३

(वेळ : दीड मिनिट)

खाली दिलेल्या गोष्टीत एक समान गोष्ट सामान्यपणे आढळून येते, ती कोणती ते सांगा.

(१) शालेतील जुन्या प्रकारचा फळा; (२) सामान वाहून नेत असणारा टांगा; (३) दोन लहान मुलांचा खेळ; (४) पिस्तुल; (५) काठीचा विशिष्ट उपयोग करून खेळावयाचा खेळ.

१४

(वेळ : दोन मिनिटे)

तुमच्या दिवसभरच्या बोलण्यात कोठे तरी माझा उल्लेख झाला नाही असे क्वचितच घडते. बहुतेक माझा उल्लेख केव्हा तरी होतोच. मी बोलत नाही, चालत नाही, हसत नाही, रडत नाही किंवा कोठलेही काम करीत नाही. मी खात नाही, पीत नाही किंवा झोपही घेत नाही; पण अद्यापि माझे अस्तित्व अबाधित आहे, आणि जोवर मानवजात जिवंत आहे तोवर मी राहणारच असा मला भरंवसा आहे. अद्यापि मी कोणाला दिसल्याचे ऐक्यात नाही आणि येथून पुढे मी कोणाला दिसेन असे वाटत नाही. मी जवळ जवळ आल्याचा तुम्हांला प्रत्यय येतो; परंतु मी खरोखर जेथे असतो तेथेच असतो. कारण माझे आगमन वा निर्गमन कधीच प्रत्यक्षात होत नाही. अनेक लोक अनेक दृष्टींनी माझ्यासंबंधी विचार करतात. कोणी माझी मुळीच पर्वा करीत नाहीत, तर कोणी माझ्याविषयी अत्यंत उत्सुकता दाखवितात. तर कोणी आतुर होऊन माझी वाट पाहतात आणि नवलाची गोष्ट की त्यांचे इच्छित जरी साध्य झाले तरीही माझी प्राप्ती मात्र त्यांना कधीच होत नाही. कारण मी तसाच विलक्षण आहे. काय ? मग पटते का माझी ओळख ?

१५

(वेळ : दीड मिनिट)

मी पंचाक्षरी आहे परंतु मला भुते काढता येत नाहीत. माझ्यामध्ये शंभर गाढवांची मात्र सदाची वस्ती आहे आणि ही गाढवे जर कोणी काही कारणाने हुसकावून दिली तर मी केवळ धाग्याच्याच रूपाने शिळक उरेन तर मी कोण ?

१६

(वेळ : एक मिनिट)

“तुझे वय काय ?” म्हणून अरुणला विचारता त्याने उत्तर केले की, “आणखी बारा वर्षांनी माझ्या आजच्या वयाची अडीच पट होईल.” तर त्याचे आजचे वय काय ?

१७

(वेळ : एक मिनिट)

सोबतच्या चित्रातील सुरई विकत घेण्याची तुमची इच्छा आहे का ? असल्यास सकारण हो म्हणा नसल्यास सकारण नाही म्हणा.

१८

(वेळ : पाव मिनिट)

नव्वदामधून नऊ एकंदर किती वेळा वजा करता येतील ? चटकन सांगा हं ! वेळ अधिक नाही घ्यायचा !

१९

(वेळ : एक मिनिट)

एकाने दुसऱ्यास विचारले, “का हो सोन्याची परीक्षा कशी करतात ?” दुसरा उत्तरला, “हं बरोबर, तुम्ही म्हणता तशीच !”

याचा उलगाडा तुम्हाला करता येईल !

२०

(वेळ : एक मिनिट)

उत्तर धरुवाचा प्रदेश हा अत्यंत थंड असून प्रत्यक्ष उत्तर धरुवावर अद्यापि कोणी जाऊ शकलेला नाही, परंतु आपल्या या क्रोड्यांत आपण असे गृहीत धरू की, एक मनुष्य अगदी बरोबर उत्तर धरुवावर उभा आहे. तेथून प्रथमतः तो दक्षिणेकडे चार कि. मी. चालत गेला. त्यानंतर तो प्रश्निमेकडे तीन कि. मी. चालत गेला आणि तेथून जर त्याला पुनश्च उत्तर धरुवावर जावयाचे असेल तर त्याला कमीत कमी किती अंतर तोडावे लागेल ?

२१

(वेळ : दीड मिनिट)

आध्याक्षरारहित ती रविला न साहे ।
 मध्याक्षरारहित ती सुजनासि राहे ।
 अंत्याक्षरारहित ती जगदंविका हो ।
 सर्वाक्षरांमिळूनि पात्र घरात राहो ॥ १ ॥

—तर मी कोण ?

२२

(वेळ : दोन मिनिटे)

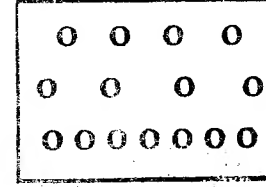
एक राजा काही कारणाने आपल्या
 प्रधानावर अप्रसन्न झाला. प्रधानाला
 कायमचा घालवून लावण्याची त्याने
 पुढील युक्ती योजिली. त्याने प्रधानाला

सांगितले, “ आपण तुझ्या दैवाची परीक्षा पाहू ! एक न्यायाधीश नेमून आपण
 त्याच्यापुढे दोन चिठ्ठ्या टाकू. त्यापैकी एक तू उचल. जर तुझे दैव अनुकूल
 असेल तर तुला ‘रहा’ अशी चिठ्ठी येईल. प्रतिकूल असेल तर ‘जा’ अशी
 चिठ्ठी येईल जसे दैवात असेल तसे घडेल ! ” प्रधानाने ते मान्य केले. न्यायाधीश
 आल्यावर राजाने चिठ्ठ्या लिहिण्याचे काम आपणाकडे घेतले; आणि दोन्ही
 चिठ्ठ्यांवर राजाने ‘जा’ अशीच अक्षरे लिहिली. य़रे ‘लिहिलेल्या चिठ्ठ्या मला
 पाहू देत’ असे म्हणून प्रधानाला न्यायाधीशासमोर राजाविषयी अविश्वासही
 प्रकट करता येईना. परंतु चाणाक्ष प्रधानाने हेरले की, राजाने दोन्हीही चिठ्ठ्या
 ‘जा’ अशाच लिहिल्या आहेत. योग्य प्रकारे चिठ्ठ्या टाकणे झाले. प्रधानाने
 रीतसर एकच चिठ्ठी उचलली. पण त्याने अशी युक्ती केली की राजाची युक्ती
 त्याच्यावर उलटली ! आणि न्यायाधीशाने दिलेला ‘रहा’ हा निर्णय राजालाही
 बदलता येईना. कारण आपण दोन्ही चिठ्ठ्या ‘जा’ अशाच लिहिल्या होत्या. हे
 राजालाही उघड करिता येईना ! य़ामुळे त्याचा खोटेपणा त्यानेच तोंडाने प्रकट
 केल्याप्रमाणे झाले असते. राजाचा डाव उलटून त्याला चडफडत ठेवणारी
 कोणती युक्ती चतुर प्रधानाने केली हे तुम्ही सांगू शकाल काय ? राजाने दोन्ही
 चिठ्ठ्या ‘जा’ अशाच लिहिल्या हे आमच्या बुद्धिमान प्रधानाप्रमाणे आता
 तुम्हाला टाऊक झालेच आहे.

२३

(वेळ : दीड मिनिट)

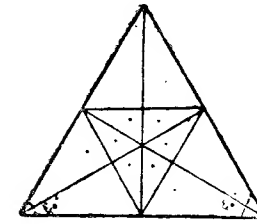
एका पेटीत तांबडे, निळे आणि पिवळे अशा रंगाचे प्रत्येकी २० चेंडू आहेत
 डोळे मिटून (अर्थात प्रामाणिकपणाने) तुम्हाला
 त्या मिसळल्या गेलेल्या चेंडूतून चेंडू काढावयास
 सांगितले तर ६० पैकी कमीत कमी किती चेंडू
 काढावे म्हणजे, कमीत कमी एका रंगाची जोडी
 तुमच्या हातात आहेच अशी निश्चिती तुम्हाला
 देता येईल ?

२४

(वेळ : दोन मिनिटे)

स्वातंत्र्य मिळण्यापूर्वीची खूप जुनी गोष्ट आहे. आमच्या शेजारच्या शाळेत
 एकूण मुलगे आणि मुली मिळून ४०० मुले होती. वादशहाच्या वाढदिवसा-
 निमित्त प्रत्येक मुलाला रुपया नि प्रत्येक मुलीला १२ आणे खाऊसाठी दिले
 गेले. त्याच दिवशी नेमके शेकडा २५ मुलगे अनुपस्थित राहिले आणि परकी
 सरकारविषयीचा तिरस्कार त्यांनी त्याद्वारे व्यक्त केला. मुली सर्व उपस्थित होत्या.
 तर एकूण किती रुपये खर्च झाले ? उत्तरापुरेशी सामुग्री आहे हं !
 (१ रु. = १६ आ.)

२५

(वेळ : दोन मिनिटे)

या आकृतीत ज्या त्रिकोणात प्रत्येकी तीन
 बिंदू आहेत असे एकूण किती त्रिकोण आहेत
 ते सांगा.

२६

(वेळ : अडीच मिनिटे)

काड्यापेटीतील सहा काड्या अशा प्रकारे मांडा की प्रत्येक काडी एकाच वेळी
 इतर पाचही काड्यांना स्पर्श करील.

२७

(वेळ : एक निमिट

‘ वांगी, टोमॅटो, भेंडी, रताळे, घेवडा, डिंगरी यांपैकी कोणती गोष्ट या गटात इतरांपासून काही तरी वेगळी आहे ’ असे विचारता, उत्तर दिले जाईल की, ‘ रताळे हे मूळ आहे व इतर सर्व फळभाज्या आहेत ’ तसेच आता उत्तर द्या की, पुढील गटातील कोणती गोष्ट इतरांहून काही तरी वेगळी आहे ?

‘ आंबा, मुसंबी, संत्री, द्राक्षे, केळी, बोरें. ’

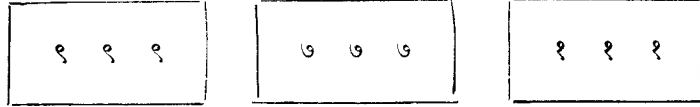
२८

(वेळ : दोन मिनिटे

तीन काठ्यांचे आम्हांला प्रत्येकी तीन तीन सारखे तुकडे करावयाचे आहेत. पण आमच्या कुन्हाडीची रुंदी व जाडी अशी आहे, की एका वेळी दोनच काठ्या जवळ ठेवून वा एकावर एक ठेवून तोडता येतात. तर केवळ तीनच घावांत नऊ तुकडे कसे करता येतील ते सांगा.

२९

(वेळ : दीड मिनिटे

वरील तीन गटांपैकी केवळ सहा आकडे अशाप्रकारे खोडा की उरलेल्यांची बेरीज २० होईल.

३०

(वेळ : एक मिनिट

खालील वाक्यांत तुम्हाला काही चूक आढळली तर तिचा निर्देश करा. वाक्यात चूक आहे हे तर निश्चित !

“ पौर्णिमेच्या दिवशी रात्री अचानकपणे तो आमच्या घरी आला आणि त्याने आम्हाला पणतू झाल्याची शुभ वार्ता सांगितली. त्यामुळे घरातील सर्वांनाच अत्यंत आनंद झाला. मी आणि माझी पत्नी, चालवत नव्हते तरी तसेच त्याचे शुभमुख पाहण्यास गेले. दुसऱ्या दिवशी आम्ही आनंदोत्सवात इतके दग होतो की, त्यात त्या दिवशीचे सूर्यग्रहण पाहण्याचे भानही आम्हाला राहिले नाही ! ”

कोड्यांची उत्तरे चुकणारांना दंड !

ज्यांची कोड्यांची उत्तरे चुकली असतील त्यांनी खालील शिक्षांचा सोईस्कर अनुभव घ्यावा अशी आम्ही शिफारस करतो.

(१) आरशासमोर उभे राहून जितकी कोड्यांची उत्तरे चुकली असतील तितक्या वेळा स्वतःला वेडावून दाखवा.

महत्त्वाचे : आरशातला माणूस दुसरा कोणी तरी आहे आणि त्याने तुम्हांला खरेच चिडविले आहे अशी खात्री ठेवून मगच तुमचे कार्य पार पाडा.

ब्रीद : मुखे वासुनी लोचन भूतटाते । चला दाउया बाकुल्या त्या स्वतःते ।

(२) फाटका मुकटा धाकटा मुकटा मुकटा विटका

—असे भराभर पाच मिनिटे म्हणा.

महत्त्वाचे : म्हणता म्हणता स्वतःला शुद्ध पाठांतर म्हणण्याची महती समजावून घ्या.

ब्रीद : अर्थवीण पाठ कासाया करावे । व्यर्थची मरावे धोकुनीया ॥

(३) एका पायात काढा मोडला आहे आणि दुसऱ्या पायाच्या टाचेला फोड आला आहे नि त्याचा पुढचा भाग शेणात भरला आहे अशा वेळी तुम्ही कसे चालाल, तसे चाला.

महत्त्वाचे : कल्पकशक्ती कशी उपयोगी पडते, याची मनाला शिकवण द्या.

ब्रीद : कल्पने किं दरिद्रता ।

(४) ‘ न हसण्याचे महत्त्व ’ या विषयावर दुसऱ्या काल्पनिक व्यक्तीबरोबर तावातावाने वाद करा.

महत्त्वाचे : मुद्द्याबरोबर गुद्द्याचाही उपयोग करण्यास ना नाही !

ब्रीद : वादे वादे जायते कंठशोषः ।

मुंबई शहर का बाढले ?
—कारण आरंभी ते लहान होते म्हणून !

जगात अनेक कवी हीन स्थितीत का ?
—कारण जगात अनेक हीन कवी आहेत !

काही पुस्तके पुस्तके असतात नि काही नसतात.
—जी नसतात त्यांना 'रही' म्हणतात.

इंग्रज मराठ्यांच्या शेवटच्या तहात कधी व कोठे सव्वा झाल्या ?
—शेवटी, शेवटी. (एक तहाच्या शेवटी नि दुसरे कागदाच्या शेवटी)

१. कम् बलवन्तं न बाधते शीतम् ?
२. कम्बलवन्तं न बाधते शीतम् ।

अर्थ : १. बलवान माणसाला थंडी बाधत नाही काय ?
२.. काम्बलवाल्या माणसाला थंडी बाधत नाही.

चुकू नका बरं का !

तुमच्या बहुश्रुतपणाची कसोटी,
सत्य की असत्य ते सांगा.

केल्याने देशाटन, पंडित-मैत्री सभेत संचार ।
शास्त्रग्रंथविलोकन, मनुजा चातुर्य येतसे फार ॥

—सुभाषित

- (१) तान्ह्या मुलाचा वयात आलेल्या माणसापेक्षा अधिक हाडे असतात.
- (२) मधमाशांची राणी रोज तीन हजार अंडी घालते.
- (३) सापांचे विष परस्परांना मारक नसते.
- (४) चहाच्या झाडाची पाने एकदा तोडली की ते मरते.
- (५) सहारा वाळवंट प्रतिवर्षी ८०० मीटर दक्षिणेकडे सरकते आहे असे आढळून आले आहे.
- (६) कोणत्याही प्राण्याची जीभ त्याच्या शरीराहून मोठी असणारच नाही.
- (७) वारीक अक्षरे वाचण्यास सोपी असतात.
- (८) तेलाचा थर इतका पातळ असतो की, सुमारे ७ ग्रॅम तेलाचा दोन एकर पाण्यावर थर बसू शकतो.
- (९) समुद्रातील श्रिप या प्राण्याची अंडी इतकी वारीक असतात की एका सुईच्या अग्रावर दोन डझन अंडी सहज मावतात.
- (१०) हृदय विकाराचे रोगी आपल्या कामात अत्यंत मंद असतात.
- (११) सारख्या दिसणाऱ्या वासरांतील फरक त्यांच्या शिंगांच्या ठशांवरून ओळखतात.
- (१२) हिरोशिमा येथील अणुबाँबच्या स्फोटामुळे तेथील लोकांत मोती विंदूची व्यथा सर्वत्र वाढली आहे.
- (१३) झुरळे आपला जाण्याचा मार्ग फक्त २० मिनिटे ध्यानात ठेवू शकतात.

(१४) गात्री पावसाची झिमझिम असेल तर चंद्रप्रकाशातही इद्रधनुष्य दिसते.

(१५) हिपोपोटमस (पाणगेंडा) याच्या दातांचा हस्तीदंत म्हणून उपयोग करतात.

(१६) एक प्रकारच्या कागदाच्या पिशवीत कणीक भरून ती नाथगाराच्या धवधव्याखाली धरली तरी कोरडी राहिली.

(१७) माशी आपले पंख मिनिटात ३०० वेळा हलविते.

(१८) पक्ष्याच्या अंगावरील लव त्याचे अंग ऊबदार ठेवण्यासाठी निर्माण झाली आहे.

(१९) माणसाच्या डोळ्यांना अंधारातही हिरवा रंग चांगल्या प्रकारे दिसू शकतो म्हणूनच हिरवा रंग सुरक्षिततेची खूण म्हणून वापरतात.

(२०) हिरे रंगीत नसतात.

(२१) इजिप्तमधील काही सरडे अजिबात पाणीच पीत नाहीत.

(२२) सहारा वाळवंटात रात्री व दुपारच्या उष्णतामानात ७२ अंशांचा (सेंटिग्रेड) फरक असतो

(२३) लंडन शहराखाली प्रचंड सरोवर आहे.

(२४) ३००० वर्षांपूर्वी पक्षी पाण्यात पोहत होते असे शास्त्रज्ञांना आढळून आले आहे.

(२५) सिगारेटचा शोध चीनमध्ये दोन हजार वर्षांपूर्वी लागला.

(२६) मंगळ तांबडा दिसण्याचे कारण तेथे तांबड्या रंगाचे खडक आहेत हे आहे.

(२७) तिवेटमध्ये एकही चाकाचे वाहन वापरीत नाहीत.

(२८) मानेचा सांधा शरीरातील मोठ्यात मोठा सांधा होय.

(२९) एक किलो सोन्यापासून सुमारे ३१०० कि. मि. तार निघते.

(३०) घुबडाला माणसापेक्षा अंधारात अधिक चांगले दिसते, या म्हणण्यात काही अर्थ नाही.

(३१) जेम्स वॅट याने तयार केलेले पहिले वाफेचे इंजिन दीडशे वर्षे झाली तरीही न चुकता नेमाने पाणी उपशीत होते.

(३२) पाचांपैकी चार पोपट डावरे असतात.

(३३) महागॉनी झाडाची जंगले काही विशिष्ट ठिकाणीच सापडतात.

(३४) 'टारझन' या सुप्रसिद्ध बोलपटाचा लेखक आफ्रिकेत कधीच गेला नव्हता.

(३५) सापाला जन्मताना बारीक दात असतात. आणि त्यानेच अंडे फोडून तो बाहेर येतो आणि नंतर हे दात नाहीसे होतात.

(३६) गांधीजींनी राजकारणात लो. टिळकांना गुरूस्थानी मानले

(३७) साप बीळ तयार करून त्यात राहतो, 'आयत्या बिळात नागोबा' या म्हणीत काही स्वारस्य नाही.

(३८) 'पळीला ज्याप्रमाणे आमटीची चव कळत नाही त्याप्रमाणे पंडिताजवळ पुष्कळ काळ राहिला तरी मूर्खाला शास्त्र कळत नाही.' असे गीतेत सांगितले आहे.

(३९) गरुडाचे डोळे त्याच्या डोक्यापेक्षा दुप्पट जड असतात.

(४०) पोस्टाची तिकिटे प्रथमतः १८४० (इ. स.) साली वापरण्यात आली.

(४१) मनुष्यवस्ती निदानपक्षी वीस लक्ष वर्षांपासून आजपर्यंत पृथ्वीवर आहे असे शास्त्रज्ञांचे मत आहे.

(४२) दिवसा एखाद्या खोल अंधाऱ्या विहिरीत जाऊन तेथून खालून चर आकाशाकडे पाहिले म्हणजे तारे दिसतात.

(४३) शहामृगाला फक्त पुढेच लाथ मारता येते.

(४४) रंगीत कापसाची लागवड करता येते.

(४५) पृथ्वी सूर्याभोवती सूर्याच्या गुरुत्वाकर्षणामुळे फिरते. मात्र 'ती स्वतःच्या आसाभोवती का फिरते?' याचे उत्तर अद्यापिही शास्त्रज्ञांना समाधानकारकपणे देता आलेले नाही.

(४६) श्री. हॉवर्ड ह्यूजेस आणि त्यांच्या चार मित्रांनी विमानद्वारे ९१ तास १७ मिनिटात १९३८ साली पृथ्वीप्रदक्षिणा केली.

(४७) लांब पायांच्या पक्ष्यांची शेपटीही लांब असते.

(४८) पाश्चिमात्य देशांनी तेरा हा क्रमांक अपशकुनी ठरविण्याचे कारण तो येशू खिस्ताला आवडत नव्हता हे होय.

(४९) चंद्र हा एकेकाळी पृथ्वीचाच भाग होता.

(५०) विमानातून पहिली पृथ्वी प्रदक्षिणा अमेरिकेतील सहा लष्करी माणसांनी केली. एकूण ४६९५२ कि. मी. अंतर त्यांनी एकूण ३६६ तास विमान चालू ठेवून तोडले.

(५१) मगर अंडे घालते.

(५२) पेट्रोलियमपासून इतकी अनंत रसायने मिळतात, की ती जर लिहिली तर १२०० पानी पुस्तक होईल.

(५३) कुत्रा हाडे पचवू शकतो. कारण त्याच्या पोटात हायड्रोक्लोरिक ॲसिड असते.

(५४) वेडूक पाण्याखाली सुद्धा ओरडू शकतो.

(५५) पृथ्वीवरील सर्वांत जुना भूमीचा भाग म्हणजे ऑस्ट्रेलिया होय.

(५६) माणसाने पिकविलेल्या धान्यापैकी एकदशांश धान्याचा क्रिडे नायनाट करतात.

(५७) एक सिगरेट ओढली असता ३ मिनिटे आयुष्य कमी होते.

(५८) मनुष्य एका दिवसात साधारणतः १३६० लिटर हवा आत घेऊन बाहेर सोडतो.

(५९) एखादा कपडा मुळीच अंगात न घालता जर एकसारखा लांडीत धुतला तर न फाटता तो १२० वेळा धुता येईल.

(६०) पाण्याखाली उडत जाणारे पक्षी आहेत.

(६१) ले. टिळक १९१७ च्या राष्ट्रसभेचे अध्यक्ष होते.

(६२) पंजाबचे भूतपूर्व मंत्री शिंदेर हयातखान हे सावरकरांच्या 'अभिनव भारत' संस्थेत होते आणि त्यांनीच स्वा. सावरकरांनी लिहिलेल्या १८५७ ची मूळ प्रत हिंदुस्थानात आणली.

(६३) कटातील फितूर झालेल्या माफीच्या साक्षीदाराला कन्ह्यालाल दत्त याने तुरुंगात पिस्तुल पैदा करून त्या पिस्तुलाने ठार केले.

(६४) जेज्जिमिन फ्रँकलीन याला त्याच्या ४ व्या ५ व्या वर्षी डुलत्या खुर्चीत घालून त्याची आई झोपवीत असे.

(६५) डुकर, कुत्रा व हत्ती यांना उत्तम पोहता येते.

(६६) झेब्र्याच्या पांढऱ्या अंगावर काळे पट्टे असतात.

(६७) दोन्ही ध्रुव प्रदेशात अस्वले सापडतात

(६८) गाय, हरीण व बकरी यांना प्रत्येकी चार जठरे असतात.

(६९) गाईची शिंगे कधी कानाच्या मागे तर कधी पुढे असतात. तर कधी कानांच्या वर असतात.

(७०) उंटाच्या पाठीच्या कण्याचे हाड सरळच्या सरळ असते.

(७१) हत्तीच्या मागील पायाला माणसांच्या पायाप्रमाणे गुडघे असतात.

(७२) पहिले विमान राईट वंधूनी तयार केले त्या वेळी ते सायकलचा धंदा करीत असत.

(७३) सोन्यापासून सर्वांत अधिक तार काढता येते.

(७४) नेहमीच्या आढळात येणाऱ्या आपल्या माशीला सात पाय असतात.

(७५) न्यूयॉर्कचे मूलचे नाव न्यूअमस्टरडॅम असे आहे.

(७६) अंटार्क्टिक प्रदेश आर्क्टिकपेक्षा अधिक थंड आहे.

(७७) जिराफाचे पुढील पाय मागील पायापेक्षा लांब असतात.

(७८) पृथ्वी पूर्वेकडून पश्चिमेकडे स्वतःभोवती फिरते.

(७९) होकायंत्राच्या तबकडीवर ३२ विभाग असतात.

(८०) एका चौरस किलोमीटरात २५० एकर असतात.

(८१) शुद्ध सोने सर्वत्र सारखेच असेल.

(८२) एक सें. मी. पावसाच्या इतके पाणी होण्यास १० सें. मी. वर्ष पडावे लागते.

(८३) 'नोवेल' पारितोषिक एकालाच दोनदा देत नाहीत.

हसाल बरं का !

रंगोपंत मोठ्या अडचणीत सापडले होते. प्रपंचाचा पसारा तर अवाढव्य नि पैशाची तर टंचाई. करतात काय विचारे ! सारी सोंगं आणता येतात पण पैशाची कशी अणणार ! शेवटी आपले मित्र गुंडोपंत यांचेकडे जाऊन ते म्हणाले,

“ गुंडोपंत माझी एक गोष्ट ऐकाल तर मी तुमचे हवे ते काम करीन. ”

गुंडोपंत उत्तरले, “ माझ्याजवळ काही मागू नको. त्यावाचून काय म्हणशील ते मी ऐकेन. ”

यावर रंगोपंत उत्तरले, “ असं हो काय गुंडोपंत, मी फार अडचणीत आहे आणि काय करणार पैसे कुणाकडे मागावे तेच मला कळेनासं झालंय. ”

“ वा वा, मग छान ! मला वाटलं तू आता माझ्याजवळ मागणार; पण तुला कळेनासंच झालंय तेव्हा प्रश्नच मिटला मग ! ”

हसाल बरं का !

१९

त्यावर ओशाळून रंगोपंत पुन्हा म्हणाले.

“ असं हो काय ? पाच-दहा रुपये उसने देण्याइतकाही तुमचा विश्वास नाही. माझ्यावर ? ”

“ विश्वास अगदी भरपूर आहे हो, पण खिशात पैसे कुठे आहेत ! ” गुंडोपंत उत्तरले.

“ खिशात नसतील, पण घरी तर असतील की नाही ? ” रंगोपंत म्हणाले.

“ हो घरी मात्र ठीक तिजोरीत नीटपणे आहेत आणि त्याची किल्ली माझी बायको गावाला गेली आहे तिच्याजवळ आहे. ”

त्यानंतर गुंडोपंत रंगोपंतांना पुढे म्हणाले, “ हे पाहा येथे एक चेंगट सावकार आहे. त्याची तुझी गाठ घालून त्याचेकडून मी तुला पैसे मिळवून देतो. पण अट एवढीच की पैसे लवकर परत न करता त्याला जेरीला आणून त्याचा चिकटपणा जरा दिला करायचा. ”

रंगोपंतांनी ठीक म्हटले नि गुंडोपंतांनी त्यांना पैसे मिळवून दिले. वरचे दिवसांत पैसे आले नाहीत तेव्हा चितोपंतांनी रंगोपंतांना गाठून विचारले, “ अहो महाराज आमचे पैसे केव्हा देणार ? दिवाळी पाडव्याला नव्या बऱ्या घालणार ! त्याच्या आत पैसे द्या म्हणजे तुमचं खातंच उडवून टाकू. ”

यावर रंगोपंत म्हणाले, “ ते काही नाही जमणार बुवा ! ”

“ अहो नाही काय ! अजून चार दिवसांनी दिवाळी आहे. आपला शेजारी चीन देश आहे तेथील लोकांची काय पद्धत आहे ठाऊक आहे तुम्हाला ? नव्या वर्षाच्या पहिल्या दिवशी सारी कर्जे ते फेकून टाकतात. ”

“ ते खरं हो, पण नव्या वर्षाच्या आगे नि मागे चिनी लोकांना दिवाळी थोडीच साजरी करावी लागते ? ” रंगोपंतांनी वेळ तर निभावली

एक दिवस रंगोपंत रस्त्याने जात असता चितोपंतांनी त्यांना गाठले नि म्हटले,

“ अहो तुम्हाला पाहिलं की मला खोमाशेटची आठवण होते. ”

रंगोपंतांना वाटलं की चितोपंत चुकले, म्हणून ते म्हणतात, “ छे: छे: मी नव्हे तुमचा खोमाशेट. ” यावर चितोपंत उत्तरतात, “ तसं नव्हे हो, तुमच्या-सारखे त्याने मजकडून दहा रुपये उसने म्हणून घेतले आहेत नि तो असाच तोंड चुकवतो. ”

आपल्यावर शेकलेला वार उलटविण्यासाठी रंगोपंत म्हणतात “का हो तुमचे दहा रुपये मी परत केले नाही का ?”

चितोपंत तात्काळ उद्गारले, “छे: नाव कशाला ?” “आता कसं करणार पहा ! मला तर त्या दहा रुपयांची फार जरूर होती. मग आता देता का मला ते ?” चितोपंत खमके होते; ते उत्तरले “हो हो, दहा रुपये मिळविण्याची सोपी युक्ती ! मला वीस रुपये द्या म्हणजे मग तुम्ही म्हणाल त्या अटीने दहा मी कर्जाऊ देईन आणखी.”

हा प्रसंगही निभावला. त्यानंतर चितोपंतांनी रंगोपंतांना गाठण्याचा यत्न केला पण तो निष्फळ ठरला. शेवटी त्यांनी रजिस्टर पत्र धाडले नि त्यात लिहिले, “तुमच्याजवळ चार वेळा पैसे मागितले तरी मला ते मिळाले नाहीत घेताना पैसे परत करीन म्हणून घेतलेत आणि आता तुम्हांला त्याची काहीच कशी काळजी नाही. याचा परिणाम चांगला होणार नाही.”

रंगोपंतांनी रजिस्टर उत्तर लिहिले, “पैसे मिळाले नाहीत हे लिहिण्याचे काहीच करण नव्हते. मी पैसे पाठवलेच नाहीत मग तुम्हाला मिळतीलच कसे ? काळजीसंबंधी मी विचार केला, की तुम्ही एक करताच आहा. त्याची काळजी, मग म्हटलं आपण उगाच कशाला करा आणखी; आणि परिणामासंबंधी बोलायचं तर चांगला का वाईट हा सर्वस्वी तुम्हासंबंधीचा प्रश्न आहे.”

चितोपंत आणखीनच चिडले आणि त्यांनी रंगोपंतांवर कोर्टात फिर्याद दाखल केली. त्याचे समन्स घरी आल्यावर रंगोपंतांनी कपडे चढवले नि ते थेट चितोपंतांच्या घरी गेले.

“काय आहेत का चितोपंत ?”

“कोण ?”

“मी रंगोपंत. मला आणखी काही पैसे देता का म्हटलं.”

त्यावर चिडून चितोपंत म्हणतात,

“तू रे कोण ? तुझी माझी ओळखदेख सुद्धा नाही. पैसे कसले मागतोस. चल चालू लाग.”

यावर रंगोपंत उद्गारले, “हीच बाक्ये अशीच कोर्टात सांगा. चितोपंत.”

“बदमाश ! माझे पाहीन मी. चल चालू लाग. तुला इथे ओळखीत नाही मी !” चितोपंतांचा पारा चढला. रंगोपंत शांतपणे उत्तरले, “वा ! मग तर

फारच छान ! कारण ओळखीचा कोणीच माणूस मला पैसे द्यायला आता धजावणार नाही, तुम्ही स्वतःच म्हणता की ओळख नाही. म्हणूनच तुमच्याकडे मागतो आता.”

चितोपंत आता हमरीतुमरीवर आले, तेव्हा रंगोपंतांनी खिशातून व्याजासुद्धा सर्व पैसे काढून त्यांच्यापुढे धरले नि म्हटले, “चितोपंत तुमच्या पैशाच्या ऋणातून, नि तुमचा चेंगटपणा ढिला करायचा, या त्या पैशासाठी केलेल्या गुंडोऱ्यांचा ऋणातूनही मी एकदाचा मोकळा झालो. द्या आता पोहोचल्याची पावती म्हणजे झाले !”

एका बागवानाच्या बागेत चिक्कूच्या झाडाला अनेक चिक्कू लागले होते. त्याकडे मधू टक लावून पाहत होता, नि मधून मधून हातातील दहा पैशाची चाळवाचाळव करीत होता.

“काय चिक्कू हवाय ?” माळीबुवांनी विचारले.

“हं हा टप्पोरा मोठा केवढ्याचा ? दहा पैशाला देता ?”

“चल, दहा पैशाला मिळतो आहे ? वाटेवर लागला आहे की नाही.” असे म्हणत माळी एका कच्च्या दोड्या चिक्कूला हात लावून म्हणाला, “हवा तर हा मिळेल दहा पैशाला.” “वरं वरं” दहा पैसे माळ्याच्या हातात टाकीत मधू म्हणाला, “तो चिक्कू घेतला मी ! हे पैसे !! फक्त तो आणखी दहा दिवसांनी काढून घेऊन जाई मी हं !!”

“तुमची हातात धरायची ही काठी फार उंच नाही का ? थोडी कापत का नाही तळाशी,” रामभाऊंच्या मित्राने विचारले. चांदीच्या मुठीकडे बोट दाखवत रामभाऊ उत्तरले, “खाली कापून नाही भागणार हो ! ती या वरच्या टोकाला उंच होत आहे नि मूठ कापायची तर मग काठीची शोभा काय राहणार ?”

एक जग नियम सांगतो की, “जेव्हा चहा प्यावासा वाटतो तेव्हा कधी पिऊ नये.” तर दुसरा सांगतो की, “जेव्हा इच्छा वाटेल तेव्हाच फक्त चहा प्यावा.” आता कोणता नियम पाळावा काही कळत नाही ! का हो, तुम्ही काय करता हो ? ”

“मी ना ! मी दोन्ही नियम पाळतो.”

एका डब्यात पाणी भरून शिक्षकांनी ते प्रयोग करण्यासाठी शेगडीवर ठेवले. थोड्याच वेळात झाकण वाफेने थाडथाड करू लागले.

“चेतन की अचेतन ?” शिक्षकांनी विचारले. ‘अचेतन’ मुले उत्तरली.

“ठीक, आता सांगा, याच डब्यातून आश्चर्यकारक शक्ती निचलूनबलन निर्माण करण्यासाठी काय करावे लागेल ?”—शिक्षक

निःशब्द शांतता !

त्यानंतर एकजण उठला, “डबा कुऱ्याच्या शेपटीला बांधला पाहिजे.”

छोटी इंदू (दंतवैद्य) : माझा उपटलेला दात एका कागदात नीट गुंडाळून मला द्या हं, मला तो घरी न्यायचा आहे.

दंतवैद्य : जा की घेऊन, आम्हाला काय ? पण काय ग त्याचे काय करणार आहेस तू ?

छोटी इंदू : इतके दिवस दुखून दुखून मला रोज त्रास देत असे तो. आता त्याच्यावर गार पाणी ओतून कशा कळा निघतात त्या दाखविणार आहे मी त्याला.

“काय हो, तुम्ही हजामतीचे किती पैसे घेता ?”—गिऱ्हाईक

“चार रुपये.”

“आणि दाढीचे ?”

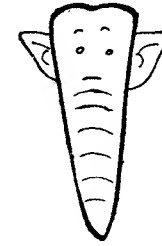
“एक रुपया.”

“मग असं करा ना ! माझ्या डोक्याची नुसती दाढीच करा तेवढी.”

“मी फक्त दोनदाच चहा पितो.” गिऱ्हाईक मालकाला म्हणाले.

“जेव्हा मला प्यावासा वाटतो तेव्हा एकदा, नि दुसरे म्हणजे जेव्हा प्यावासा वाटत नाही तेव्हा एकदा ! बस !”

नीट सांगा वरं का !

तुमच्या अष्टपैलू ज्ञानाची चाचणी

न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते । —महाभारत ६।२८।३८

अर्थ : खरोखर या जगात ज्ञानाइतके पवित्र दुसरे काहीच नाही.

किती ?

(व) विमानात बसावयाचे असल्यास त्या वेळी आपल्या फाऊंटनपेनमध्ये शई किती असावी ?

(हु) मनुष्याच्या मेंदूचे साधारणतः वजन किती ?

(९६० ग्रॅम, ४६० ग्रॅम, १३६० ग्रॅम, ३६० ग्रॅम)

(रं) एका वेळी मनी ऑर्डरने अधिकात अधिक पैसे पाठवता येतात किती ?

(गी) ओबी, अभंग, आर्या, मंदारमाला, पृथ्वी नि साक्री या वृत्तांत प्रत्येकी ओळी किती ?

(क) शनिवारवाडा बांधल्याला वर्षे झाली किती ? आणि खर्च आला किती ?

(र) पावसाच्या एका थेंबाचे साधारणतः वजन किती ?

(म) उत्तर ध्रुव व दक्षिण ध्रुव यांत अंतर किती ?

(णू) एक कि. मी. लांबीची आगगाडी, मिनिटाला एक कि. मी. या वेगाने चालली असता एक कि. मी. लांबीच्या बोगद्यातून जावयास तिला वेळ लागेल किती ?

(क) दोन्ही हातांच्या बोटांना परे किती ? आता मोजून नाही सांगावयाचे हं !

(भा) ' कोटी ' शब्दाचे अर्थ किती ?

(ग) कुत्र्याला दात किती ? सापाला कुण्कुसे किती ?

(ती) ज्याच्या सर्व बाजू २० सें मी. लांब आहेत, अशा चौरसाचे, सर्व बाजूंनी दोन सें. मी. असणारे चौरस कापले तर त्यांची संख्या भरेल किती ?

नीट सांगा वरं का !

२५

(न) भूमीपासून दोन मीटरवर एका झाडात एक खिळा ठोकला. आता हे झाड जर दरवर्षी पाव मीटर उंच वाढत असेल तर ४ वर्षांत आमचा खिळा जमिनीपासून आणखी उंच जाईल किती ?

कोण ?

(व) अंडी उबविण्यात ज्यात नर मादीला सहाय्य करतो अशी पक्ष्याची जात कोणती ?

(हु) भारतवर्षातील इंग्रजांविरुद्ध उठणारा ब्याने सर्वात लहान दहशतवादी क्रांतिकारक कोण ?

(रं) मराठी भाषेत काव्य करणारे पहिले ख्रिस्ती कवी कोण ?

(गी) पाडव्याला आपण ज्याचे मरण साजरे करतो असे कोण ?

(क) युरोपमध्ये जन्मलेला, आशियामध्ये मृत्यू पावलेला आणि आफ्रिकेत अंत्यविधी केला गेलेला नामांकित पुरुष कोण ?

(र) जमिनीवरील प्राण्यांत सर्वात मोठा डोळा असणारा प्राणी कोण ?

(म) आंतरराष्ट्रीय कीर्ती मिळविणारे हिंदी क्रीडापटू कोण ?

(णू) स्वराज्याचे पिता कोण ? भारतातील 'पोलादी पुरुष' कोण ? 'राजकीय असंतोषाचे जनक' कोण ?

(क) रणगाड्याचा संशोधक कोण ?

(भा) ज्याच्या फक्त डोळ्यांच्या पापण्या तेवढ्या लांब, सुरेख नि वाखाणण्यासारख्या असतात असा प्राणी कोण ?

(ग) राष्ट्रीय सभेचे महाराष्ट्रीय अध्यक्ष कोण ?

(ती) दिवसातून साधारणतः २००० वेळा आणि रविवारी तर साधारणतः ५००० वेळा ज्यांचा फोटो काढला जातो असा कोण ?

(न) मराठी भाषेतील आवकवी कोण ?

कोणते ?

(व) माणसापेक्षा ग्राई अधिक आहेत असा प्रदेश कोणता ?

(हु) अन्न म्हणून सर्वात अधिक उपयोग केला जाणारा जगातील पदार्थ कोणता ?

- (रं) अजिवात उडता न येणारा पक्षी कोणता ?
 (गी) ज्या प्रसंगासाठी म्हणून रवींद्रांनी ' जन गण मन ' हे गीत रचले तो प्रसंग कोणता ?
 (क) निळी लोकर नि पांढरी लोकर यात ऊबदार कोणती ?
 (र) अक्षांश नाही, रेखांश नाही नि उंचीही नाही असे पृथ्वीवरील ठिकाण कोणते ?
 (म) भोजराजाच्या वेळची सभेतील नऊ रत्ने कोणती ?
 (गू) ज्यांचे दूध भाणूस वापरतो असे दहा प्राणी कोणते ?
 (क) घराच्या जवळ मोठा स्फोट झाला असता तुमच्या घराच्या खिडकीच्या काचा फुटतील नि पडतील ती बाजू कोणती ? आत का बाहेर ?
 (भा) नेहमी उत्तरेकडून निरंतर वारा वाहतो असा प्रदेश कोणता ?
 (ग) इंग्रजी सनाचा मध्य दिवस कोणता ?
 (ती) पृथ्वीवरील सर्वात खारट पाण्याचा समुद्र कोणता ?
 (न) हिंदुस्थानातील पहिला चित्रपट कोणता ? पहिला बोलपट कोणता ? पहिला रंगीत बोलपट कोणता ? आणि १०० आठवड्यांहून अधिक काळ चाललेला पहिला बोलपट कोणता ?

कसे व कशासाठी ?

- (व) अंडे घातल्यावर कोंबडी ओरडते कशासाठी ?
 (हु) नेहमीची लिहिण्याची शिस्पेन्सिल आकाराने गोल न करता पुष्कळदा पट्टकोनी करतात; कशासाठी ?
 (रं) बाणाला पाठीमागे टोकाला पिसे लावलेली असतात. कशासाठी ?
 (गी) गिरणीचे धुराडे वा चिमणी आकाशात उंच नेतात. कशासाठी ?
 (क) नाण्याला कंगोरा पाडतात तो कशासाठी ?
 (र) आपण डोळे मिचकावतो किंवा डोळ्यांची उघडझाप करतो ती कशासाठी ?
 (म) सोने शुद्ध आहे की मिसळ आहे हे ओळखाल कसे ?
 (गू) एक सें. मी. जाड, आठ सें. मी. रुंद नि तीन मीटर लांब फळीचा मध्य मोजण्यास काही एक साधन नसता अथवा हाताने वा इतर कशानेही त्याची लांबी मोजावयाची नाही अशी अट घातली असता काढाल कसा ?

- (क) शिकारी माणसाने बड्याळ इतरांपासून वेगळे ओळखाल कसे ?
 (भा) सोन्याच्या तीन हजारपट मौल्यवान असे रेडियम शुद्ध स्वरूपात दिसते कसे ?
 (ग) कोंबडीचे पिल्लू आपले डोळे मिटते कसे ?
 (ती) वियांची टरफले वा कवच नेहमी कठीण केलेले निसर्गातच आढळते कशासाठी ?
 (न) माशी आढ्यावर उलटी चालू शकते कशी ? कधी व कोठे ?
 (व) ओहोटीच्या वेळी समुद्रातील पाणी जाते कोठे ?
 (हु) आपल्याला अधिक लांबचे दिसते कधी ? दिवसा का रात्री ?
 (रं) उत्तर ध्रुव व दक्षिण ध्रुव यांपैकी जमीन आहे कोठे ?
 (गी) ' सत्कर्म करणारा कधीही अधोगतीला जाणे शक्य नाही ' हे कोठे सांगितले आहे ?
 (क) ' पूर्वीच्या कर्मनि जर ही स्थिती आली तर ती सुधारावी म्हणून आता यत्न करण्याची जबाबदारी आली. कर्म चांगले करता का वाईट करता याचा तुम्ही कधी विचार करता काय ? मग तुमची स्थिती वाईट याचा दोष परमेश्वराकडे कसा जाईल ? परमेश्वर आपण होऊन तुम्हांला चांगली स्थिती आणणार आहे असे मुळीच नाही. वाईट कर्म टाका, चांगले कर्म करा म्हणजे तुमची उन्नती होईल. आपल्या धर्माचे तत्त्व असे आहे की तुम्हांला जे पाहिजे, ते तुम्ही यत्न करूनच मिळविले पाहिजे. तुम्ही आपल्याच कर्मनि पडाल किंवा वर याल. ' बरील जागता प्रयत्नवाद कोठे सांगितला आहे ?
 (र) कर्तव्याला देई पाठ ! चाले तो नरकाची वाट । ह्या काव्यपंक्ती कोठे आल्या आहेत ?
 (म) ५००० वर्षांपूर्वीचे ७२ मीटर उंच असणारे सर्वात मोठे व जुने झाड कोठे आहे ?
 (गू) पृथ्वीवर सर्वात जुनी जमीन कोठे आहे ?
 (क) केम विंचरण्याच्या ब्रशाचा शोध कधी, कोठे लागला ?
 (भा) ' दौलतीस (राज्यास) ज्या गोष्टीने कल्याण तीच गोष्ट साऱ्यांनी करावी. हीच बुद्धी आहे व प्रस्तुत याप्रमाणेच चालत आहो. एकविचार असावा तोही आहेच ' ही वाक्ये कोठे कधी आली आहेत ?

- (ग) डार्लिंग हे फळ राष्ट्रचिन्ह मानले जाते. कोटे ?
 (ती) विघ्नांच्या उठिल्या फौजा । भीम त्यावरी लोटला ॥ बडिली चिडिली रागे । रडविली, बडविली बळे ॥ या विघ्नांच्या फौजा कोणत्या ? त्यांना रडविणारा कोण ? या काव्यपंक्ती आहेत कोटे ?
 (न) 'बहुजनहिताय बहुजनसुखाय' बहुसंख्य जनतेच्या सुखासाठी, कल्याणासाठी हिंडा, झटा, यत्न करा. हे कोणी कोटे म्हटले आहे ?

काय ?

- (ब) पेटल्या तेलावर पाणी ओतले असता ते न विझण्याचे कारण काय ?
 (हु) बोटीवर कोळशापेक्षा तेलाचाच अधिकाधिक प्रमाणावर उपयोग केला जाण्याचे कारण काय ?
 (रं) बाघ आणि सिंह यांच्या डोळ्यांत काही फरक असतो काय ?
 (गी) शून्याची व्याख्या काय ?
 (क) कांदा सोलताना डोळ्यांना पाणी येण्याचे कारण काय ?
 (र) 'काळ्या मांजरापाठोपाठ काळपुरुषही उभा राहातो' हे म्हणणे खरे आहे काय ?
 (म) पिरॅमिड्स बांधावयाचे मूळ कारण काय ?
 (णू) चंद्र नसता तर समुद्राला मुळीच भरती आली नसती काय ?
 (क) इ. स. १९०० पासून रथराची पैदास प्रचंड प्रमाणात वाढण्याचे कारण काय ?
 (भा) पुलावरून चालताना पलटणीत चालणारे सैनिक ठेक्यात पावले न टाकण्याचे कारण काय ?
 (ग) थर्मामीटर विजेच्या पंख्याच्या वाऱ्याच्या झोतात धरले असता त्यातील पारा खाली उतरले काय ?
 (ती) 'बोडा गाडी ओढतो यापेक्षा गाडी दकलतो' हे म्हणणे अधिक योग्य आहे काय ?
 (न) मांजर खाणे इच्छू इच्छू खाते परंतु कुत्रा खाणे भराभर खातो याचे कारण काय ?

हसाल वरं का !

चित्ते प्रसन्ने भुवनं प्रसन्नं चित्ते विषण्णे भुवनं विषण्णं ।
 अतोभिलाषो यदि ते सुखे स्याच्चित्तप्रसादे प्रथमं यतस्व ॥

अर्थ : चित्ताच्या ठायी प्रसन्नता असेल तर जग प्रसन्न वाटते नि चित्ताच्या ठायी विषण्णता असेल तर सर्व जग विषण्ण वाटते. म्हणून ज्यांना सुखाची इच्छा आहे त्यांनी मन उल्लसित ठेवण्याचा प्रथम यत्न करावा.

विनोदाचे वंगण मिळाले की जीवनाची करकरणारी
 चाके आपोआप सुखळीत होऊन जातात.

निर्मळ विनोद कोटिक्रमांतून उद्भवणारे प्रसन्न हास्य नि शरदृक्कनूतील चांदणे यांच्या तुलनेत हास्यच अधिक प्रभावी ठरेल. चंद्राच्या शांत प्रकाशात माधुर्य असले तरी हास्यातला जिवंतपणा त्यात कोटून मिळायला !

हास्यविनोदाने जशा चारही दिशा उजळतात नि वातावरण प्रसन्नतेने भरून जाते तसे इतर कराने कवचित्तच घडत असेल.

१

“मास्तर, ‘रोज एक तरी सत्कृत्य करीत जा,’ असे तुम्ही म्हणालात ना ? मी तर काल तीन सत्कृत्ये केली.”—श्याम.

“अरे वा, शाब्बास ! कोणती ती सांग वधू.” मास्तर.

“काल रस्त्यात मला कडेवर मूल घेऊन जाणारी एक भिकारीण भेटली. तिला मी विचारले, ‘मूल का रडते आहे ?’ त्यावर ती म्हणाली, ‘त्याला दूध हवे आहे, पण दुधाला पैसे कोठून आणू ?’ आणि यावर मी तिला एक रुपया दिला,” श्याम म्हणाला.

“वरं हे झालं एक. दुसरी दोन कोणती ?”—मास्तर.

“वाः ! तीन या एकातच आली की !” श्याम.

“ते कसं ?”

त्याचं असं पाहा. भिकारणीला मी एक रुपया दिला, हे पहिलं सत्यकृत्य ! मुलाला दूध मिळण्याची अडचण दूर केली, हे दुसरं, आणि माझ्याजवळ असलेला खोटा रुपया चालवून मी तो कारणी लावला हे तिसरं !

२

पति : (पत्नीस) हे पाहिजंम का, मी आताच जाऊन माझ्या आयुष्याचा विमा उतरवून आलो ! तुला आता काळजी नको.

पत्नी : तर तर ! नेहमी सारं काही आपले तेवढे करायचे ! आता अगदी सार्थ झाली वाई आपलपोटपणाची !!

३

मुलगा : (आईस) माझी किंमत किती होईल ग ?

आई : हे काय कौटुंबिकी रुपये मुद्दा पुरे पडणार नाहीत ! पण का रे वाळ ?

मुलगा : नाही पण म्हटलं, सध्या माझ्या नावे मला फक्त दोनच रुपये देशील का ?

४

लहानगा विनू धावत धावत आजीकडे गेला नि म्हणाला, “आजी, तुला दातांनी ऊस खाता येतो का ग ?”

“नाही रे विनू. पूर्वी दात चांगले होते तेव्हा मी भराभर उसाचा फळा उडवायची. पण आता ते कसं शक्य आहे ? पण का रे विनू कशासाठी विचारतोस ?”

“नाही—तसं काही विशेष नाही. माझी एवढी उसाची दोन कांडी तुझ्या-पाशी ठेवावयाची आहेत !”

५

तिकीट-तपासनीस (चेकर) डब्यात शिरले आणि डब्याच्या एका बाजूकडून दुसऱ्या बाजूकडे तिकीटे तपाशीत येऊ लागले, ते पाहून थोड्या वेळाने त्या डब्यातच बसलेल्या गोविंदरावांची एकसारखी चुळबूळ चालू झाली. त्यांनी कोटातील पाक्रीट काढून त्यातील प्रत्येक कप्पा तपासला. मग कोटाचा वरचा खिसा तपासला. नंतर बाहेरचे खिसे तपासले. नंतर आतले खिसे तपासले. त्यानंतर ते उभे राहिले आणि त्यांनी विजारीचे सर्व खिसे तपासले. पण तिकीटाचा पत्ता नाही ! हा वेळपावतो तिकीट-तपासनीस त्यांच्यापाशी येऊन ठेपले. इतक्यात शेजारच्या एका माणसाच्या ध्यानात आले, की तिकीटाची शोधाशोध करणाऱ्या गोविंदरावांच्या तोंडातच त्यांनी तिकीटासारखे काहीतरी धरले आहे. ते पाहून तो म्हणाला,

“अहो काय शोधता ?”

“टिकीट” असे गोविंदरावांनी ओठ दाबूनच उत्तर दिले.

“अरेच्चा ! मग तुमच्या तोंडात काय आहे ?”

“अरे हो खरंच सापडलं एकदाचं” आणि असे म्हणत त्यांनी ते तिकीट-तपासनिसाला दाखविले. ते तपासून तिकीट-तपासनीस आपले काम करीत पुढे निघून गेले.

थोड्या वेळाने डब्यातील इतर दोन प्रवासी सहज आपसात बोलू लागले. एकजण हसत म्हणाला,

“काय तरी विसरभोळेपणा ! तिकीट चक्क तोंडात धरले माणसाने नि धूम हुडकतो आहे सगळीकडे !”

“और काम आहे खरं !” दुसरा उद्गारला.

त्या वेळी त्यांचे संभाषण मध्येच थांबवून गोविंदराव उद्गारले, “औरपणा तर खराच ! पण तो कसा येवढे मात्र समजावून घ्या. अहो मजजवळ तिकीट होतं, पण ते होतं जुनं. तेव्हा शोधण्याची बतावणी करता करता त्यावरची तारीख तेवढी चोखून चोखून मी नाहीशी करून टाकली. समजली विसरभोळेपणाची मजा ?”

६

“अरे शिरण्या, तू त्या शेजारच्या गणोबांचे वक्रे चोरून आणलेस नि मारून खाल्लेस, पण आता खाताना जरी तुला गोड लागले तरी मेल्यावर तुला देव शासन केल्यावाचून राहणार नाही, समजलास !” म्हातारा म्हणाला.

“असं ?” शिरण्या.

“हो, तू मेल्यावर स्वर्गात देवापुढे तुला उत्तरे द्यावी लागतील. त्या न्याया-सनासमोर गणोबा फिर्यादी म्हणून असतील नि सांगतील की याने माझे वक्रे चोरले म्हणून—” म्हातारा.

“पण का हो म्हातारबुवा. ते वक्रे थोडेच असणार आहे तिथे.” — शिरण्या,

“अर्थात साक्षीपुराव्यासाठी गणोबा वक्रे आणणारच.”

“मग मी असे करीन, तेच वक्रे घेईन नि देवाच्या देखतच ते गणोबाळा देऊन म्हणून, “वे रे बुवा गणोबा तुझे वकरं परत. देवासाक्ष परत केलेंय, मग शिश्नेचा प्रश्नच कुठे उरला ?”

७

रामरावांचा घोडा हरवला. ते शोधून शोधून दमले. शेवटी ते शेजारच्या पिण्याला हाक मारून म्हणाले, “हे वध पिण्या, माझा घोडा जर तू शोधून

देशील तर मी तुला शंभर रुपये देईन.”

पिण्या थोड्याच वेळात घोडा घेऊन आला.

“कुठे, कसा रे सापडला तुला ?” रामरावांनी विचारिले.

“त्याचं असं झालं, मी घोड्याच्या तबेल्यात गेलो नि तेथे घोड्याप्रमाणे उभा राहून मी विचार केला, की मी जर घोडा असतो तर कुठे गेलो असतो ? त्या विचाराप्रमाणे मी तिथे गेलो नि घोडा तिथेच होता नेमका !”

८

आजोबांनी धाकट्या वसंताचा पापा घेतला. त्यांच्या मिश्या बोचल्यामुळे चिडून रागारागाने वसंताने तो पुसून टाकला. त्यावर आजोबा किंचित रागवून म्हणाले, “का रे पुसून टाकलास नाही का ? बरं आहे, आता येईल वेळ. पुन्हा खाऊ मागशील तेव्हा पाहीन मग !”

लगेच वसंत हास्य फुलवून उद्गारला, “छेः छेः आजोबा, पुसला नाही काही ! चोखून चोखून आणखी आत सरकवला.”

९

जगातील लोकांच्या तंबाखूमुळेच चार जाती पडतात.

तंबाखू खातात—ते भुंक्ये.

तंबाखू (तपकिरीतून) नाकात कोंबतात—ते शिंक्ये.

तंबाखू (विडीतून) ओढतात—ते फुंक्ये आणि —

तंबाखूचा कुठलाही उपयोग न करता तिची दुष्कीर्ती गातात ते—भुंक्ये.

१०

छोट्या वंडूचे आईसंबंधीचे गाव्हाणे :

“जेव्हा मी चांगला जागा असतो तेव्हा मला उगाच दामटून निजवते आणि जेव्हा चांगला झोपलेला असतो, तेव्हा उगाच मला हलवून हलवून उठवते. जेव्हा तेव्हा आमच्या मनाविरुद्ध वागण्यात मोठ्या माणसांना काय मिळतं कुणास टाऊक !”

११

मागच्या युद्धात स्त्रियांनी सर्वत्र पुरुषांच्या बरोबरीने कामे केली. एका लष्करी कारखान्यात स्त्रियाही पुरुषाप्रमाणेच वेप करून कामे करत होत्या. कारखाना पाहावयाला येणाऱ्या एका गृहस्थाला ते पाहून मोठे कौतुक वाटले नि तो कारखान्याच्या व्यवस्थापकांना म्हणाला, “मोठे आश्चर्य आहे. ती पलीकडची व्यक्ती पाहा कशी गलेलड आहे ! पण मुलगा का मुलगी काहीसुद्धा कळत नाही.”

“ती व्यक्ती होय ? ती मुलगीच आहे आणि माझीच मुलगी आहे !” व्यवस्थापक उत्तरले.

त्यावर पाहणारे गृहस्थ उद्गारले, “माफ करा हं. तुम्ही तिचे वडील आहात हे जर आधीच कळलं असतं तर मी असं बोललो नसतो.”

त्यावर व्यवस्थापक म्हणाले, “जाऊ द्या हो, चालायचं. पण असं पाहा, वडील नव्हे मी तिची आई आहे.”

१२

आपआपल्या देशातील सुधारणा नि यांत्रिक प्रगती यासंबंधी विषय निघाला होता. बोलता बोलता एकजण म्हणाला, “अहो, आमच्या देशात इतकी सुधारणा आहे की, बकऱ्याच्या मांसाच्या पदार्थाची मागणी करण्याचा अवकाश, की पाच मिनिटांत नवे बकरे कापून त्याचा केलेला गरमागरम पदार्थ तुमच्यापुढे आणून ठेवू.”

यावर दुसरा उद्गारला, “यात काही विशेष नाही ! आमच्याकडे तर असे यंत्र आहे की, एकीकडे बकरे घालून कळ दावली की, दुसरीकडून दुसऱ्याच क्षणाला हवा तो पदार्थ मिळेल, टाऊक आहे !”

यावर तिसरा उद्गारला, “आमच्याकडे तर तुमच्यासारखे यंत्र आहेच. पण आणखी त्यात अशी सुधारणा आहे की, समजा कळ दावून बकऱ्याचा हवा तो पदार्थ तुम्ही दुसऱ्या क्षणाला करून घेतलात, पण, तो तुम्हांला पसंत पडला नाही तर पुन्हा तो पदार्थ आम्ही यंत्रात टाकतो नि कळ दावतो, की पुन्हा दुसरीकडे बकरे वेचून करीत वाहेर येते.”

१३

मुलगा : मास्तर मी वर्गात बसत नाही आज !

शिक्षक : का ?

मुलगा : मला बरं नाही वाटत.

शिक्षक : पण कुठे, काय होतंय ?

मुलगा : शाळेत लक्ष नाही लागत !

१४

“पहाटे दव का पडते ?” या प्रश्नाला रामूने उत्तर लिहिले, “देवाला टाऊक !”

उत्तरपत्रिका तपासून आल्या. त्यात शिक्षकांनी लिहिले होते, “देवाला पैकीच्या पैकी मार्क ! तुला उरलेले शून्य !!”

१५

विद्यार्थी : “पण मला नाही वाटत माझी लायकी अगदी शून्य मार्कांची आहे.”

शिक्षक : “खरंच, पण शून्याखालचे देताच येईनात तेव्हा म्हटलं शून्यच द्यावं.”

१६

गोविंदरावांनी आंधळ्याकडे पाहून त्याच्याकडे दहा पैसे फेकले. पण ते त्याच्या वाटीत न पडता घरंगळत जाऊन पलीकडच्या नालीत पडले, तरीही त्या आंधळ्याने ते जाऊन उचलले

“अरे, पण तू आंधळा असून तुला कसे सापडले ते नाणे ?”

“वा रावसाहेब ! मी काय नेहमीचा पक्का आंधळा नाही ! तो आज शिनेमा पाहाय गेलाय म्हून तेवढ्यापुरता, आलोय आज ! न्हव का !”

१७

इंदिराबाई नवीनच आणलेल्या कुत्र्याची तोंड भरून स्तुती करीत होत्या. ‘तो असं करतो, तो तसं करतो, त्याची जात अशी आहे’ असे सांगता सांगता शेवटी त्या म्हणाल्या, “आणि सर्वांत महत्त्वाचे म्हणजे कोणीही नवीन माणूस घरात आले तर आम्हांला कळविल्यावाचून तो राहात नाही कधी !”

“अस्सं, सुकून सारं घर डोक्यावर घेत असेल नव्हे का ?”

११

मागच्या युद्धात स्त्रियांनी सर्वत्र पुरुषांच्या बरोबरीने कामे केली. एका लष्करी कारखान्यात स्त्रियाही पुरुषाप्रमाणेच वेष्ट करून कामे करत होत्या. कारखाना पाहावयाला येणाऱ्या एका गृहस्थाला ते पाहून मोठे कौतुक वाटले नि तो कारखान्याच्या व्यवस्थापकांना म्हणाला, “मोठे आश्चर्य आहे. ती पलीकडची व्यक्ती पाहा कशी गेलेलढ आहे ! पण मुलगा का मुलगी काहीमुद्धा कळत नाही.”

“ती व्यक्ती होय ? ती मुलगीच आहे आणि माझीच मुलगी आहे !” व्यवस्थापक उत्तरले.

त्यावर पाहणारे गृहस्थ उद्गारले, “माफ करा हं. तुम्ही तिचे वडील आहात हे जर आधीच कळलं असतं तर मी असं बोललो नसतो.”

त्यावर व्यवस्थापक म्हणाले, “जाऊ द्या हो, चालायचंच. पण असं पाहा, वडील नव्हे मी तिची आई आहे.”

१२

आपआपल्या देशातील सुधारणा नि यांत्रिक प्रगती यासंबंधी विषय निघाला होता. बोलता बोलता एकजण म्हणाला, “अहो, आमच्या देशात इतकी सुधारणा आहे की, वकऱ्याच्या मांसाच्या पदार्थाची मागणी करण्याचा अवकाश, की पाच मिनिटांत नवे बकरे कापून त्याचा केलेला गरमागरम पदार्थ तुमच्यापुढं आणून ठेवू.”

यावर दुसरा उद्गारला, “यात काही विशेष नाही ! आमच्याकडे तर असे यंत्र आहे की, एकीकडे बकरे घालून कळ दाबली की, दुसरीकडून दुसऱ्याच क्षणाला हवा तो पदार्थ मिळेल, ठाऊक आहे !”

यावर तिसरा उद्गारला, “आमच्याकडे तर तुमच्यासारखे यंत्र आहेच. पण आणखी त्यात अशी सुधारणा आहे की, समजा कळ दाबून वकऱ्याचा हवा तो पदार्थ तुम्ही दुसऱ्या क्षणाला करून घेतलात, पण, तो तुम्हांला पसंत पडला नाही तर पुन्हा तो पदार्थ आम्ही यंत्रात टाकतो नि कळ दाबतो, की पुन्हा दुसरीकडे बकरे वे-वे करीत बाहेर येते.”

१३

मुलगा : मास्तर मी वर्गात बसत नाही आज !

शिक्षक : का ?

मुलगा : मला बरं नाही वाटत.

शिक्षक : पण कुठे, काय होतंय ?

मुलगा : शाळेत लक्ष नाही लागत !

१४

“पहाटे दव का पडते ?” या प्रश्नाला रामूने उत्तर लिहिले, “देवाला ठाऊक !”

उत्तरपत्रिका तपासून आल्या. त्यात शिक्षकांनी लिहिले होते, “देवाला पैकीच्या पैकी मार्क ! तुला उरलेले शून्य !!”

१५

विद्यार्थी : “पण मला नाही वाटत माझी लायकी अगदी शून्य मार्काची आहे.”

शिक्षक : “खरंच, पण शून्याखालचे देताच येईनात तेव्हा म्हटलं शून्यच द्यावं.”

१६

गोविंदरावांनी आंधळ्याकडे पाहून त्याच्याकडे दहा पैसे फेकले. पण ते त्याच्या वाटीत न पडता घरंगळत जाऊन पलीकडच्या नालीत पडले, तरीही त्या आंधळ्याने ते जाऊन उचलले

“अरे, पण तू आंधळा असून तुला कसे सापडले ते नाणे ?”

“वा रावसाहेब ! मी काय नेहमीचा पक्का आंधळा नाही ! तो आज शिनेमा पाहाय गेलाय म्हून तेवढ्यापुरता, आलोय आज ! न्हवं का !”

१७

इंदिराबाई नवीनच आणलेल्या कुऱ्याची तोंड भरून स्तुती करीत होत्या. “तो असं करतो, तो तसं करतो, त्याची जात अशी आहे” असे सांगता सांगता शेवटी त्या म्हणाल्या, “आणि सर्वांत महत्त्वाचे म्हणजे कोणीही नवीन माणूस घरात आले तर आम्हांला कळविल्यावाचून तो राहात नाही कधी !”

“अस्सं, मुंक्कन सारं घर डोक्यावर घेत असेल नव्हे का ?”

“छे हो, हळूच दवकत दवकत येऊन माझ्या पायापाशी तो थरथरा कापत उभा राहतो.”

१८

आई (बाळास) : काल मी तुमच्या शाळेत समारंभाला आले असताना अध्यक्षांनी तुम्हा मुलांना सांगितलं की, मी घरातील वस्तू आईबापांना विचारल्यावाचून कधी घेत नाही, असे जे शपथपूर्वक सांगतील त्या साऱ्यांनी उभे राहावे, मी त्यापैकी प्रत्येकाला एक एक चॉकोलेटचा पुडा देईन. मग त्या वेळी बाळ, तू रे का नाही उभा राहिलास? मला वाटलं माझा बाळ आता नक्की उभा राहील.

बाळ : मी उभा राहणार होतो ग, पण म्हटलं पुडा मिळाला तरी तो तू घेऊन ठेवून देणार; मग म्हटलं करायचा काय तो आपल्याला!

१९

संग्रहालयातील ‘प्रेक्षणीय चित्रे’ या विभागातील एक चित्र पाहून ठमाकाकू उद्गारल्या, “हत्तेच्या यात काय नवीन आहे? आमच्या मालकाच्या जेवण-घरात एक कॅलेंडर आहे ते पाहून त्याचीच नक्कल करून आपल्या नावे खपवायला मेल्याला काही कसं वाटत नाही बाई! कमाल आहे मोठी!”

२०

मधुकर आणि मालती वाटेत भेटली. दोघांचा सिनेमाचा ब्रेत ठरला, परंतु मालतीबरोबर तिचा छोटा कुत्रा होता त्याचे काय करावे हा दोघांना प्रश्न पडला. मग त्यांनी असे केले- मधुकर त्या कुत्र्याला घेऊन पोलिसठान्यावर गेला आणि आपल्याला हा कुत्रा सापडला असल्याचे सांगून त्याने तो पोलिसांच्या स्वाधीन केला.

त्यानंतर सिनेमा साग्रसंगीत पाहून झाल्यावर मालती पोलिस ठान्यावर गेली आणि एखादा चुकलेला कुत्रा तुमच्याकडे आला आहे का म्हणून तिने चौकशी केली. विचारलेल्या खाणाखुणा अगदी तंतोतंत सांगितल्या गेल्यावर जमादार म्हणाले, “कुत्रा तुमचा खरा हे खरं? पण ज्याने तो धरून पोलिसांकडे दिला त्याच्या प्रित्यर्थ दोन रुपये द्या आणि कुत्रा घेऊन चला.”

“बरं हो, त्याचं काय, ध्या की,” असे म्हणून मालती पंशाच्या पिशवीतून पैसे काढू लागली. इतक्यात गर्दीतून वाट काढीत मधुकर पुढे आला. त्याने विचारले, “लागला का मालकाचा पत्ता?”

“हो हो, तुम्हांलाच सापडला ना? बरं तर, जमादारसाहेबांच्या म्हणण्या-प्रमाणे हे ध्या तुमचे दोन रुपये,” असे म्हणत तिने रुपये त्याच्या हातात टाकले; आणि ‘बराय जमादारसाहेब’ असे म्हणून त्याने आपला मार्ग सुधारला. नि कुत्र्याला लडिवाळपणे कुरवाळीत नि “दोन तासांत सारं ब्रह्मांड मला आठवलं, मोत्या, बरं, तर बरं सापडलास एकदाचा” असे म्हणत मालतीही आपली वाट चालू लागली.

२१

आगगाडोच्या डब्यात एका वाकावर मोठ्या पोटाचे नि स्थूल असलेले विडलशेट नि दुसऱ्या समोरच्या वाकावर एक आठ वर्षांचा मुलगा बसला होता. तो मुलगा एकसारखा विडलशेटकडे पाहत होता. तेव्हा विडलशेट रागावून म्हणाले, “काय रे पोरा, सारखं माझ्याकडेच काय पाहतो आहेस?”

त्यावर मुलगा उत्तरला, “काय करू? बाकी काहीच पाहण्यासारखं नाही! मग काय करणार!”

२२

‘लढ माणसं मनमिळाऊ का असतात?’ त्याचे एक उत्तर असे की, त्यांना मारामारी करणेही शक्य नसते आणि पळून जाणेही शक्य नसते. मग ती आपोआपच मनमिळाऊ बनतात.

२३

पत्नी : तुम्ही माझी अशी थड्ठा करू लागलात तर मी सरळ माहेरी चालू लगेन.

पती : ते झालं, पण खरं सांग ही धमकीच का वचन?

२४

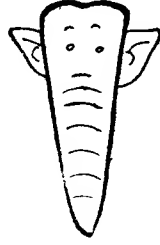
शेजारी आलेल्या नव्या बिऱ्हाडकरूकडून सारखी ‘हे द्या, ते द्या’, अशी

मागणी येऊ लागली. ती कशी चुकवावयाची या विवंचनेत रमाकाकू होत्या. इतक्यातच शेजारची चिंगी पुन्हा दारात प्रविष्ट झाली.

“काकू आईनं कढई मागितली आहे तुमची.” विचारपूर्वक काकू उत्तरल्या, “हे पाहा, आमची कढई अडकली आहे स्वयंपाकात. पिठलं करायचं आहे तिच्यात.” चिंगी परतलेली पाहून रमाकाकू थोड्या स्वस्थ होतात न होतात तोच चिंगी पुन्हा हजर !

“काय ग चिंगे ?”

“नाही काकू, आई म्हणाली की, फारच छान. काकूंना म्हणावं कढई कशाला, तुमचं पिठलं झालं म्हणजे त्यातलंच थोडंसं पाठवून द्या म्हणजे झालं. मी येईन पुन्हा न्यायला.”

फसाल बरं का !

धियो यो नः प्रचोदयात् । ऋग्वेद-३।६२।१०

अर्थ : तो परमेश्वर आमच्या बुद्धीला उज्ज्वलता आणो.

३१

(वेळ : दीड मिनिट)

विसंगती ओळखा : आपल्या मनात जी गोष्ट येते तिच्याशी जर आपण एकरूप झालो तर आपल्या शरीरावर त्यानुसार अतर्क्य आणि असंभाव्य परिणाम घडतात. मानसशास्त्रज्ञांनी या दृष्टीने प्रयोग करून दाखविण्यासाठी म्हणून रस्त्यातून जाणाऱ्या एका मनुष्याला एकदम अचानकपणे पकडले आणि आपल्या प्रयोगशाळेत आणिले. अत्यंत विस्मयचकित झालेल्या त्या गृहस्थाला, “तू आमचा फार मोठा अपराध केला आहेस” असे सांगून विस्मयाचा आणखी एक धक्का देण्यात आला. आणि त्यानंतर त्या अपराधाकरिता शासन म्हणून

तुझाच थोड्या काळात शिरच्छेद करण्यात येईल.” असे सांगून त्याच्या मनाला आणखी एक प्रचंड हादरा बसविला गेला. त्यानंतर त्याचे डोळे बांधण्यात येऊन त्याच्या मानेवर एक साधी पातळ लोखंडी पट्टी तलवारीप्रमाणे फिरविण्यात आली, आणि त्यानंतर त्यावर पाण्याची बारीक धार सोडून त्याला वाटत असलेल्या जखमेमधून रक्त वाहू लागल्याचा आभास निर्माण करण्यात आला; आणि ‘रक्त वाहू लागले,’ असे त्याला बुद्ध्या सांगण्यात आले. तेव्हा ‘मेलो मेलो’ असे मोठ्याने ओरडून तो मनुष्य वेशुद्ध झाला तो सहा तास भिषग्वर्यांनी अनेक उपाय केल्यानंतर मग शुद्धीवर येऊ शकला. प्रत्यक्षात काहीही घडलेले नसताना मनामुळे कसकसे विचित्र प्रकार घडतात याचे हे एक उदाहरण आहे. आता आम्ही जी गोष्ट सांगणार आहो, त्यात मानसशास्त्राचा अतिशय संबंध असल्या- कारणाने शास्त्रज्ञांचा बरील प्रयोग स्पष्टीकरणार्थ सांगितला. आता पुढील गोष्टीत विसंगतीचा काही भाग आढळला तर तसे सांगा; नसला तर ‘आढळला नाही’ असे उत्तर द्या.

‘प्रख्यात सरदार घराण्यातील सध्याचे वारस श्रीमंत दाजीसाहेब हे काल अचानकपणे मृत्यू पावल्याचे आढळून आले. त्यांच्या मृत्यूचे कारण शोधू जाता असे समजले की, गेले कित्येक दिवस १८५७ च्या युद्धाची अनेक पुस्तके वाचून ते त्यासंबंधीच्या अभ्यासात गढलेले असत. त्याचा परिणाम म्हणून म्हणा किंवा आणखी काही म्हणा त्यांना स्वप्नात असे दिसले, की आपणही सत्तावनच्या युद्धात सामील झालो आहोत आणि तात्या टोपेसह दौड मारीत आहोत. युद्धाचा अयशस्वी शेवट विदित असल्याचा मानसिक परिणाम म्हणा हवा तर, परंतु शेवटी पकडल्या गेलेल्या लोकांत आपणही तुदैवाने पकडलो गेलो आहोत असे त्यांना दिसले. त्यात त्यांनाही इतरांप्रमाणे शिरच्छेदाची शिक्षा सांगितली गेली; आणि काय योगायोग पाहा, शिरच्छेदाच्या शिक्षेच्या वेळीच, ‘अजून हे निजून का उठल नाहीत’ म्हणून त्यांच्या पत्नीने हातातील फणीने सहज त्यांच्या मानेवर जरा ठोकल्यासारखे केले; आणि एकरूपतेचा मानसिक परिणाम होऊन त्याच वेळी ते मृत्यू पावले. नित्याची पहाटेची वेळ टळली म्हणून पत्नीने सहज मजेत थोपटले काय आणि सरदार-साहेब इहलोक सोडून गेले काय! सारेच विचित्र! नाही तरी मनाच्या अजब कुतीचे स्पष्टीकरण करण्यास कोण समर्थ आहे!

३२

(वेळ : एक मिनिट)

प्रत्येक पेरलेल्या बटाऱ्याला सहा बटाटे येतात असे गृहीत धरले तर (अ) २१६ बटाटे हातात येण्यास आरंभी कमीत कमी किती बटाटे पेटावे? आणि (आ) आमच्या हातात १२९६ बटाटे आले तर आम्ही एकूण कमीत कमी किती बटाटे पेरले?

३३

(वेळ : अर्धे मिनिट)

एका रस्त्याने काही सैनिक चालले आहेत ते अशा प्रकारे, की दोन सैनिकांच्या मागे एक सैनिक आहे; तसेच दोन सैनिकांच्या पुढे एक सैनिक आहे; आणि दोन सैनिकांच्या मध्येही एक सैनिक आहे. तर कमीत कमी किती सैनिक आहेत?

३४

(वेळ : दोन मिनिटे)

निर्जीव मी की असुनी पदार्थ । पोटात माझ्या परि तेल गुप्त ।
फोडाल पोटा तरि काढण्याते । माती पाहा साधन मी सुखाचे ॥
बरेपणा काडुनिया न टाका । की त्यामुळे देईन खास धक्का ।
माझे खरे नाव त्वरे बदाल । पंडीत निश्चित तरी ठराल ॥

३५

(वेळ : एक मिनिट)

माझ्या पोटात काय म्हणून पाहावयाला जाल तर त्यात नुसता कापूस भरल्याचे तुम्हांला कळेल. पण जर कापूस काढून टाकाल तर शेप नुसती माती तेवढी उरेल. मग कोण बरे मी ?

३६

(वेळ : एक मिनिट)

दोन प्रकारची कामे एका कारकुनापुढे होती—(१) प्रत्येक वर्षाला १२०० रु. आणि ६० रु. प्रतिवार्षिक वाढ. (२) प्रत्येक वर्षाला १२०० रु. परंतु अवधी १५ रु. च प्रतिसहामाही वाढ. तर कोणते अधिक लाभकारक म्हणून तो पत्करील ? पगार दर सहा महिन्यांनी वावयाचा.

३७

(वेळ : प्रत्येकी अर्धे मिनिट

(१)

सोबतच्या प्रत्येक चित्रात कोणकोणत्या चुका आहेत ?
हे तुमच्या निरीक्षणशक्तीला आव्हान आहे !

(२)

३८

(वेळ : अडीच मिनिटे

मी एका रेल्वे स्टेशनवर उभा असताना स्टेशनात न थांबणारी एक आगगाडी माझ्यापुढून गेली. घड्याळाकडे लक्ष ठेवून त्या वेळी मी पाहिले, तेव्हा माझ्या लक्षात आले की माझ्यापुढून जाण्यास तिला १० सेकंद लागले. त्याच वेळी दुसऱ्या एकाने आपले घड्याळ लक्षपूर्वक पाहिले, आणि मला सांगितले की, गाडीला स्टेशनातून जाण्यास एकूण ४० सेकंद लागले. स्टेशनाची एकूण लांबी जर ४५० मीटर धरली तर आगगाडीची लांबी किती असेल ? वाटते तितके सोपे नाही हं !

३९

(वेळ : अर्धे मिनिट

एका वर्गात चाळीस मुलांना बसावयाची सोय आहे. आता वर्गाकडे दृष्टी टाकली तर सध्या सात मुलांच्या जागा रिकाम्या आहेत आणि शिक्षकांनी उपस्थितीचा जो तक्ता पाठविला त्यात ' आज तीन मुले अनुपस्थित ' असल्याची नोंद केली आहे. तर प्रत्यक्ष वर्गातील पटावर किती मुले असली पाहिजेत ? लवकर सांगा हं मात्र !

फसाल बरं का !

४३

४०

(वेळ : अर्धे मिनिट

आमच्याजवळ दोन चेंडू आहेत. त्यांपैकी एक तांब्याचा नि दुसरा अल्युमिनिअमचा आहे. दोन्ही चेंडू बाहेरून एकाच प्रकारच्या रंगाने रंगविलेले असून दोन्हीचे वजन आणि आकारमानही पण अगदी सारखे आहे. तर कुठला चेंडू कशाचा हे कुठल्याही साधनाच्या व शास्त्रीय उपकरणाच्या साहाय्याविना तुम्ही कसे ओळखून काढाल ?

४१

(वेळ : दोन मिनिटे

छोटा अरुण कोष्टक पाठ करीत होता.

' साठ पळे म्हणजे एक घटका, अडीच घटका म्हणजे एक तास, चौवीस तास म्हणजे एक दिवस, तीस दिवस म्हणजे एक महिना आणि बारा महिने म्हणजे एक वर्ष. .... इत्यादी.'

" कोष्टक पाठ झालं की नाही अजून ? " असे त्याच्या मधूकाकांनी विचारले.

" हो झाले की, घ्या वाटलं तर म्हणून " अरुण उत्तरला.

" बरे आता मी सांगतो ते एक उदाहरण कर पाहू " असे म्हणून मधूकाकांनी त्याला पाटीवर एका वाजूला उदाहरण मांडून दिले आणि अरुणने पुढीलप्रमाणे सोडविले :

वर्षे महिने दिवस तास घटका पळे

१० — ११ — २९ — २३ — २ — ४१

× २

२२ — ० — ० — ० — ० — २२

उदाहरण करून झाल्यावर मधूकाका म्हणाले, " आपण याचा आता ताळा करून पाहू. आलेले उत्तर पाटीच्या मागील वाज्वर लिही आणि त्याला दोनाने भागून पाहा म्हणजे त्याचे जे उत्तर येईल ते आणि प्रथम तू ज्या संख्येला

गुणलेस ती संख्या सारखीच आली तर तुझे गुणाकाराचे उत्तर बरोबर समजायचे. नाही तर तुझ्या करण्यात कोठे तरी चूक असलीच पाहिजे.

अरुणच्या पाटीची मागील बाजू पुढीलप्रमाणे होती :

$$\begin{array}{r} \text{वर्षे—महिने—दिवस—तास—घटका—पळे वर्षे म. दि. ता. घ. पळे} \\ ५) २२ - ० - ० - ० - ० - २२ (११ - ० - ० - ० - ० - ११ \\ \underline{२२} \qquad \qquad \qquad \underline{२२} \\ ०० \qquad \qquad \qquad ०० \end{array}$$

त्याचे जे उत्तर आले ते अर्थात मूळ संख्येशी जमेना. मग आपण केलेला गुणाकार त्याने पुनः पुन्हा तपासला. त्यातही त्याला चूक आढळेलना आणि त्यालाही जमेना आणि त्याला हे कोडेही काही सुटेना ! तुम्हांला कोठे त्याच्या करण्यात चूक आढळते का पाहा बरे. अरुणच्याच भ्रमित मनःस्थितीत जाण्याचे तुमच्या बाव्याला न येवो अशी आम्ही आशा करतो, पाहा तर तपासून !

४२

(वेळ : अर्धे मिनिट

त्रिचाच्या लक्ष्मीला आई, बाप, वहीण, भाऊ यांपैकी कोणीही उरले नाही. तिचे एकच एक काका, त्यांच्याकडे तेवढी ती कधीमधी जाते. तिच्या काकूचा एक पुतण्या आहे. त्याचे नाव नारायण. तो परगावी असला तरी मधून मधून काकूंना भेटावयाला येतो. तर लक्ष्मी व नारायण यांचे परस्परांशी काय नाते होऊ शकेल ?

४३

(वेळ : अर्धे मिनिट

दुयारच्या वेळी मी एक झाड पाहिले. त्याला फांच्या, पाने, फळे, फुले सारे काही होते. पण त्या झाडाला छाया नव्हती. कसे शक्य आहे हे ? झाड चित्रातले नव्हते हं नाहीतर कुणाची मती त्या दिशेने धावायची !

४४

(वेळ : अर्धे मिनिट

एका पुस्तकात १००० पृष्ठे आहेत; आणि त्या सर्वोची मिळून जाडी

९० सें. मी. आहे (पुढे सोडून) तर प्रत्येक पृष्ठाची जाडी किती येईल ते सांगा. दोन पृष्ठांचे एक पान हे ध्यानात आहे ना ?

४५

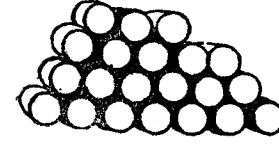
(वेळ : एक मिनिट

हरिभाऊ आणि सईबाई या दोघांचे काही एका विशिष्ट प्रकारचे नाते आहे. त्याची गम्मत अशी की ज्या वेळी आम्हाला 'हरिभाऊ' म्हणायचे असते त्या वेळी आम्ही 'सईबाई' लिहितो; उलट दुसऱ्या एका ठिकाणी जेव्हा 'सईबाई' म्हणावयाचे असते तेव्हा 'हरिभाऊ' लिहून मोकळे होतो. आता काही उलगाडा होतो का पाहा.

४६

(वेळ : दोन मिनिटे

दारूच्या गुऱ्यात एकूण २१ पिपे आहेत. सात पुरी भरलेली आहेत. सात अर्धी भरलेली आहेत आणि सात रिकामी आहेत. ही सर्व पिपे तिघा जणांत अशा प्रकारे वाटून द्या की प्रत्येकाला सारखीच पिपे आणि सारखीच दारू वाट्याला येईल. अर्थात पिपे न उघडता आणि दारू उणी-अधिक न करताच हा सर्व व्यवहार करावयाचा आहे.

४७

(वेळ : अर्धे मिनिट

श्याम साठेजवळ आनंद साठेपेक्षा सव्वापट रुपये आहेत. आणि श्यामने जर आपल्याजवळचे सहा रुपये आनंदला दिले तर आनंदाजवळ श्यामच्या सव्वापट रुपये होतील. तर सध्या प्रत्येकाजवळ किती रुपये आहेत ?

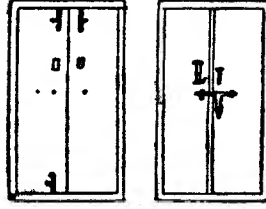
४८

(वेळ : एक मिनिट

हरीचे वय बारा वर्षांचे आहे नि त्याच्या वडिलांचे वय छप्पन वर्षांचे आहे. हरीला आपल्या स्वतंत्र घोड्याची मोठी हैस. त्याच्या वडिलांनी त्याला असे वचन दिले की, 'ज्या वेळी तुझे वय माझ्या वयाच्या तिसऱ्या हिस्शाएवढे होईल तेव्हा मी तुला स्वतंत्र घोडा घेऊन देईन,' तर हरीची मनीषा केव्हा पुरी होईल ? नीट उत्तर द्या हं !

६९

(वेळ : दीड मिनिट

आतील भाग दर्शनी भाग

गणपतराव आणि त्यांची पत्नी दोघेजण त्यांच्या भाच्याकडून अचानक बोलावणे आल्यामुळे घराच्या दाराला कुलूप लावून बाहेर निघाले. दोन चार पावले जातात तोच त्यांचा मुलगा शाळेतून घरी आलेला त्यांनी पाहिला म्हणून थोड्या वेळाने बाहेर जाण्याचे ठरवून दोघेही परतले. त्यांचा मुलगा जरा विक्षिप्त असल्यामुळे जवळ येताच त्याने दाराला कुलूप लाविलेले असतानाही जोराने दारावर एक धडक मारली आणि आश्चर्याची गोष्ट की दाराची बाहेरची कडी डावीकडच्या कोयड्यात पुरेशी अडकण्याइतका अटकाव नसल्यामुळे त्याच्या ढकलण्याने कुलूप लावलेली कडी तशीच राहून, डावीकडच्या कोयड्यातून निसटून दार उघडले गेले. दाराचा आतील भाग नि बाहेरील भाग चित्रात स्पष्टपणे दाखविला आहेच. 'वरं तर वरं या निमित्ताने दाराचा कमकुवतपणा आपल्या ध्यानी आला' असे म्हणत गणपतराव 'आता दार पुन्हा न उघडेल अशा प्रकारे कसे लावावे' या विचारात पडले. इकडे जाण्याची निकड होतीच. कुणाला सांगून बाहेर जावे तर आसपास कोणी नाही. पण सुदैवाने थोडासा विचार करता दोनच मिनिटांत त्यांना एक युक्ती सुचली आणि त्याप्रमाणे करता दुसऱ्या वेळी दार लावून पुन्हा कुलूप लावल्यानंतर त्यांना दार पुनश्च न उघडेल अशा प्रकारे बसविण्यात यश आले; नि मग ती तिघेजण घराविषयी निर्धास्तपणा टेवून इच्छित ठिकाणी गेली तर गणपतरावांना काय केल्यामुळे हे शक्य झाले ?

५०

(वेळ : दीड मिनिट

रा. नाना आवटे महिन्याच्या पहिल्या दिवशी आपल्या वेतनातील दहा रुपयाच्या ११५ नोटा बरोबर घेऊन गेल्या महिन्याची देणी भागविण्यास निघाले. प्रथम ते वाण्याकडे गेले, नंतर ते कापडवाल्याकडे गेले. नंतर औषधवाल्याकडे गेले आणि नंतर त्यांनी घरमालकांकडे जाऊन त्याचे भाडे चुकते केले. त्यांनी स्वतःच सर्व व्यवहार केला असल्यामुळे चूक-

भुलीचा प्रश्नच नव्हता. पण केवळ करमणूक म्हणून त्यांनी पुढील मिळवणी कागदावर मांडिली -

वाण्याचे देणे भागविण्यास	४०	नोटा	खर्च	तेव्हा	उरल्या	७५
कापडाचे देणे	"	४६	"	"	"	२९
औषधाचे देणे	"	१९	"	"	"	१०
घरभाडे देणे	"	१०	"	"	"	०
एकूण	११५				एकूण	११४

गंमत म्हणून केलेला ताळा जेव्हा जमेना तेव्हा मात्र नाना फार अस्वस्थ झाले. त्यांचा ताळा एका नोटेने चुकण्याचे कारण तुम्हाला सांगता येते का पाहा.

५१

(वेळ : अर्धे मिनिट

मज भक्षिती गुरे ती आनंदाने करोनिया गोड ।

डोके फोडुनि माझे, संग्रामाची उरे पहा जोड ॥

५२

(वेळ : अर्धे मिनिट

रामचंद्र दशरथ सूर्यवंशी आणि नारायण सूर्याजी ठोसर या दोघांचे परस्पर संबंध होते. दोघेही उदार मनाचे नि दोघेही सत्यनिष्ठ. दोघेही एकमेकांचे देणे लागत होते. परंतु या देण्याघेण्याचा शेवटचा निर्णय कसा लागला तो ठाऊक आहे तुम्हाला ?

५३

(वेळ : एक मिनिट

काटे आहेत पण गुलाब नाही, रसमय आहे पण काव्य नाही, गोड आहे पण मध नाही, सुवासिक आहे पण अत्तर नाही तर ते काय ?

५४

(वेळ : एक मिनिट

“आई, तुझे वय किती ग ?” म्हणून सुधाने आईला विचारता तिच्या आईने उत्तर केले, “असं पाहा, तुझ्या आजच्या वयाच्या दुप्पट तू जन्माला आलीस त्या वेळी मी होते आणि आणखी चौदा वर्षांनी तूही तेवढीच होशील.” तर सुधाचे नि तिच्या आईचे वय किती ?

५५

(वेळ : दीड मिनिट

आज सकाळी एक गृहस्थ रा. बर्वे यांच्या श्रीवस्तुभांडारात गेला आणि त्याने २ रु. ८० पैशांचा माल खरेदी केला; आणि दहा रुपयांची एक नोट पुढे केली. श्रीवस्तुभांडाराच्या व्यवस्थापकांपाशी दहा रुपयांची मोड नसल्याकारणाने ते शेजारच्या दुकानात गेले आणि तेथून मोड आणून त्यांनी गिन्हाइकाला त्याचे ७ रु. २० पैसे परत केले आणि माल घेऊन ते गृहस्थ निघून गेले. थोड्या वेळाने शेजारचा दुकानदार आला आणि थोड्याच वेळापूर्वी मिळालेली ती नोट पुढे करून म्हणाला, “अहो नोट खोटी आहे ती परत घ्या.” त्यावर व्यवस्थापकांना “आपण जी नोट मघाशी दिली ती हीच” याची खात्री असल्यामुळे त्यांनी निमूटपणे ती नोट परत घेतली आणि दुसरी एक चांगली दहाची नोट आपल्या पेटीतून काढून त्यांना दिली.

आता या सर्व घडामोडीत भांडाराचा तोटा किती झाला असा प्रश्न निघाला असता कोणी म्हणाले, १२ रु ८० पैसे, तर कोणी म्हणाले १७ रु. २० पैसे, तर कोणी आणखी काही म्हणाले. तुम्ही सांगा पाहू, नेमका तोटा किती झाला तो ?

५६

(वेळ : अर्धे मिनिट

आम्ही सर्व भाऊ भाऊ असून एकाच घरात राहतो. सारखे काही तरी काम करीत राहण्यावाचून आम्हाला चैन पडत नाही. आमच्यापैकी धाकटा आहे तो अतिशय चलाख आहे. मधला आहे तो बराच मंद आहे आणि मोठा आहे तो त्यापेक्षा पुष्कळच चलाख आहे. लोकांच्या उपयोगी पडण्यासाठीच आम्ही जन्माला आलो असून जिवात जीव असेतोपर्यंत तेच कार्य करीत राहण्याचा आमचा निर्धार आहे. अर्थात लोकसेवा हेच आमचे ध्येय आहे हे निराळे सांगणे नकोच; आणि त्यासाठीच अखंड सहकार्य हा आमचा महामंत्र आहे. आम्ही तिघेही सहकार्याने नि श्रमविभागानुसार आपआपले

फस्ताल बरं का !

४९

कार्य अचूकपणे करीत असतो आणि त्यातच जीविताचे सार्थक झाल्याचा आनंद आम्हाला लाभतो. दिलेली कामगिरी न चुकता करीत राहणे आम्हांला टाऊक आहे. न दमता, चुकारपणा न करता आम्ही काम करीत असतो परंतु आम्हांला अन्न पुरविण्याचे मात्र केवळ तुमच्या हाती असते प्रामाणिक सेवा खरी पण अन्नही न मिळेल तर मात्र आम्ही संप पुकारून कामाला हात लावीत नाही; आणि तुम्ही सांगा यात काही चूक आहे का ? आता पटते का ओळख आमची ?

५७

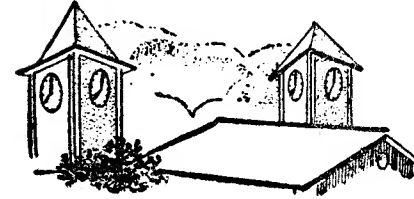
(वेळ : एक मिनिट

४३३१ मोत्यांचे समान मोती असणारे सर ओवावयाचे आहेत, तर प्रत्येक सरात किती मोती घालाल ?

५८

(वेळ : एक मिनिट

एका संस्थानात न्यायालयाच्या मनोऱ्यावर एक मोठे घड्याळ आहे आणि त्या न्यायालयाच्या रस्त्यावरच एक मोठी अजस्र दरवाज्याची कमान बांधलेली असून तीवरही एक घड्याळ आहे. दोन्ही घड्याळे सारखी दिसतात व अचूकपणाने चालतात; परंतु

फरकच शोधावयाचा असेल तर इतकाच की न्यायालयातील घड्याळात दोन ठोके पडतात तितक्याच वेळात कमानीवरील घड्याळात तीन ठोके पडतात. दोन्ही घड्याळे अगदी नेमकी एकच वेळ दाखवितात. एक दिवस शशिकांत दोन्ही घड्याळांकडे पाहता असता एकदम दोन्ही घड्याळांचे ठोके पडण्यास आरंभ झाला; आणि मौज अशी की, कमानीवरील घड्याळाचे सर्व ठोके पडून झाल्यावर न्यायालयाचे घड्याळात आणखी दोन ठोके पडले. तर प्रत्येक घड्याळाचे शशिकांतने एकूण किती ठोके ऐकले ? म्हणजेच घड्याळात किती वाजले होते ?

५९

(वेळ : दोन मिनिटे)

वाळकाकांनी बाजारपेठेत बांधलेल्या दुकानाच्या रांगेपैकी कोपऱ्यावरचे नि त्याच्या दोन्ही वाजूची दोन अशी तीन दुकाने तीन निरनिराळ्या मिठाईवाल्यांनी

भाड्याने घेतली. कोपऱ्याच्या उजवीकडील दुकानदाराने आपल्या दुकानावर 'उत्कृष्ट मिठाई' या नावाची मोठी पाटी लावली; तसेच डावीकडच्या दुकानदाराने आपल्या दुकानावर 'नामांकित मिठाई' अशी पाटी लाविली. मधल्या दुकानदाराने

थोडी बुद्धी चालवून आपल्या दुकानावर एकच छोटीशी पाटी लाविली, पण त्यामुळे सर्व ग्राहक त्याच्या दुकानात सहजच गर्दी करू लागले, तर मधल्या दुकानदाराने कोणती पाटी लाविली असेल ?

६०

(वेळ : एक मिनिट)

महादेव गोविंद रानडे यांच्या पत्नीच्या कुलाचे त्या दोघांचे लग्न-होण्यापूर्वीचे नाव तुम्हाला ठाऊक आहे ? असले तर 'हो' म्हणून उत्तर द्या, नसले तर 'नाही' म्हणा किंवा स्वस्थ बसा. उत्तर देणाऱ्यांनी पुन्हा एकवार बुद्धीला चालना देऊन उत्तर द्यावे अशी विनंती आहे त्यांना !

ज्यांची कोड्यांची उत्तरे चुकली असतील त्यांनी खालील शिक्षांचा सोईस्कर अनुभव घ्यावा अशी आम्ही भलावण करतो.

कोड्यांची उत्तरे चुकणारांना दंड

(१) चार-पाच वर्षांच्या लहान मुलाप्रमाणे, कऽमऽळ अशाप्रमाणे पुस्तकातील एक संपूर्ण पृष्ठ वाचून काढा.

महत्वाचे : न थांबता शेवटपर्यंत पोहोचलेच पाहिजे.

फसाल बरं का !

५१

ब्रीद : 'हाती घेऊ ते तडीस नेऊच.'

(२) उलटा सदरा आणि आडवी टोपी घालून तुमच्या आळीतून एक चक्कर मारून या.

महत्वाचे : उलटा म्हणजे शिवण वर, असे नव्हे तर गुंड्या पाठीकडे.

ब्रीद : जगा तुझी सारी तन्हा ! सदा उफराटी ॥

(३) जीभ तोंडाबाहेर लांब काढून ती आत न घेताच एकसारखे दोन मिनिटे बोला.

महत्वाचे : जीभ लाजून आत जाऊ लागली तर बोटांनी धरून ठेवण्यास हरकत नाही.

ब्रीद : जिभा लांब करून बोलणे हे पराक्रमाचे लक्षण आहे.

(४) तुमच्यासमोर एक माणूस बसवा. तोही कोड्यांची उत्तरे चुकलेला असावा. अट एवढीच की एकाने डोळे मिटले की दुसऱ्याने उघडावयाचे नि दुसऱ्याने उघडले की पहिल्याने मिटावयाचे.

महत्वाचे : दोघांनी संगनमत करून कसे तरी 'उरकून' टाकले तर 'हाच खेळ पुन्हा' असे प्रेक्षकांकडून ऐकून घ्यावे लागेल नि तसे करावेही लागेल.

ब्रीद : डोळ्यांत तेल घालून वागा.

प्रस्तुत पुस्तकाने तुमची सात्त्विक करमणूक केली असल्यास तुमच्या मित्रालाही याची एक प्रत पाठविण्यास विसरू नका.

आपण 'हवे' उत्तर देताना, वर खाली मान करतो नि नको उत्तर देताना आडवी मान फिरवतो याचे कारण काय ?

शास्त्रज्ञांच्या मते माणसाची पशुकोटीतील शिल्पक राहिलेली ती एक सवय आहे. वासराला दूध प्यावयाचे असले म्हणजे ते वर खाली मान करून पिते नि त्याला नको असले म्हणजे नुसती इकडून तिकडे अशी दूध न पिता, गायीच्या स्तनांपासून मान वळविते. निरीक्षण करण्यासारखी गोष्ट आहे ही !

हसाल बरं का !

चित्ते प्रसन्ने भुवनं प्रसन्नं चित्ते विषण्णे भुवनं विषण्णम् ।
अतोभिलाषो यदि ते मुखे स्याच्चित्तप्रसादे प्रथमं यतस्व ॥

अर्थ : चित्ताच्या ठायी प्रसन्नता असेल तर सर्व जग प्रसन्न वाटते नि चित्ताच्या ठायी विषण्णता असेल तर सर्व जग विषण्ण वाटते. म्हणून ज्यांना सुखाची इच्छा आहे त्यांनी मन उल्हसित ठेवण्याचा प्रथम यत्न करावा.

तेव्हा आता आपण मनमोकळे हसू या, हास्यविनोदाच्या नादात अगदी सहजा-सहजी आपल्या चिंता नि काळज्या पार धुऊन जातात आणि पुनश्च सर्वत्र प्रसन्नता दरवळून राहते.

हास्यविनोद ही सर्वोत्तम स्वस्त आणि सवंग वस्तू असून तिच्या बदल्यात आपल्याला सर्वोच्च सुखाचा लाभ भरपूर घेता येतो; आणि करंटेपणाला मात्र मागल्या पावलीच काळे करावे लागते.

हसाल बरं का !

५३

हास्यविनोदद्वारा आनंद उधळणारे लोक खरोखरीच सार्वजनिक हितकर्ते आहेत. त्यांच्या संसर्गाने औदासिन्याच्या ठिकाणी प्रसन्नता फुलते, रूक्ष रडगाण्याची जागा नवचैतन्य घेते आणि उल्हासाला जणू नवे भरते येते.

२५

प्राध्या. : शू! आणखी वर बोलू नको. तुला काय वाटलं, तू प्राध्यापक आहेस इथे ?

विद्यार्थी : नाही !

प्राध्या. : मग मूर्खासारखी काय बडबड करतो आहेस !

२६

“ अगदी थोडक्यातच बचावलो मी काल ! ”

“ का ? काय झाले बुवा ? ”

“ रात्री मी जागा झालो नि मला खोलीत काही तरी पांढरं दिसलं. तत्क्षणीच. मी उशाखालचा खंजीर काढून त्यात खुपसला. ”

“ मग ? ”

“ दिवा लावून पाहिलं तेव्हा कळलं की तो माझाच सदरा होता. ”

“ पण त्यात थोडक्यात बचावण्याचा काय संबंध ? ”

“ वा राव ! अरे समज मी तो रात्री काढून ठेवला नसता म्हणजे मग ! ”

२७

एका प्राध्यापकाच्या तासाला पुष्कळ मुले बसत नसत. आज त्याचा वर्गावर सुट्टीनंतर पहिलाच तास होता. ते जरा सुदाम लवकरच वर्गात आले त्या वेळी एकजण बाहेर जात होता. ‘ कुठं चाललात हो ? बसा तिथे बाकावर. ’ प्राध्यापक गरजले. तो जेथे जागा होती तेथे शोधून जाऊन बसला. थोड्या वेळाने प्राध्यापक प्रश्न विचारू लागले. होता होता त्याच्यावर पाळी आली.

“ हं सांगा, अशोकाचे साम्राज्य कुठवर पसरले होते ? ”

“ मल! ठाऊक नाही. ”

“ बरं निदान त्याची राजधानी सांगाल का ? ”

“ मल! ठाऊक नाही. ”

“हा प्राचीन इतिहासाचा तास चालला आहे, येवढे तरी ठाऊक आहे का आपल्याला ?”

“छे ! मला ठाऊक नाही.”

“अगदी चापून नाही म्हणणारे तुम्ही आहात तरी कोण कळू या तरी !”

“महाराज सुट्टीत काम करत होतो मी. खिडकीच्या फुटलेल्या काचा वसवण्याचे काम आहे माझ्याकडे !”

२८

“तारी, मी तुझ्याइतकी उंच आहे.”

“कुठे ? खांद्याला सुद्धा नाही लागत माझ्या !”

“डोक्याकडून कशाला ? पायाकडून पाहा की !”

२९

“आई, आज कुणीच खेळायला नव्हतं तेव्हा मी स्वतःच एक नवा खेळ खेळलो.”

“कसला रे ?”

“पोस्टमन झालो होतो मी आज.”

“पण पत्रं कुठली आणलीस ?”

तुझ्या पेटीच्या तळात गुलाबी फितीत बांधलेल्या पत्रांचा गड्डा घेतला मी अन् आळीत प्रत्येक घरोघर एक एक वाटून आलो बघ !”

३०

गिन्हाईक : (हॉटेल नोकरास) अरे ए, माझ्या चहाच्या कपात काय पडलं आहे ?

पोन्या : महाराज तुम्ही काय समजता ? सान्या किडामुंग्यांची नावं मला पाठ येतात ?

३१

गिन्हाईक : (पोन्यास) अरे, काय हा चहा की कॉफी ? आणि त्याला तर रॉकेलचा वास मारतोय !

पोन्या : रॉकेलचा वास असेल तर मग नक्की चहाच तो ! कारण आमच्या कॉफीला टरपेणचा वास मारतो.

३२

(खाणावळीत)

“आपण डॉ. बखले का ?”

“छे नाही !”

“हो पण मी डॉ. बखले !”

“मग असं काय विचारता ?”

“नाही, तुमच्या अंगात जो कोट आहे तो मी अंगातून जेवणापूर्वी काढून ठेवला होता.”

३३

“बाळ तुझं वय काय ?” बाकावर पलीकडे बसलेल्या मुलाला म्हाताऱ्या रंगोपतांनी विचारले.

“आठ.”

“काय म्हणतोस ? आठ ? आणि अजून माझ्या छत्रीयेवढाही उंच नाहीस नू !”

“काय वय आहे तुमच्या छत्रीचं ?”

३४

“एका बाळाला हत्तिणीचं दूध पाजलं नि एका आठवड्यात त्याचं वजन दहा किलो वाढलं !”

“काय म्हणता ? छट् ! शक्य नाही वाटत !”

“हो हो ! अगदी खरं सांगतोय !”

“मग सांगा तरी कसे घडले ते. शक्यच नाही मुळी !”

“अहो ! ते बाळ हत्तीचं होतं !”

३५

“आई, फळीवर केळी आहेत ती घेऊ मी ?” आनून आवाज.

“हं”-आई.

“फिती बरं झालं हो म्हणालीस ते !”

“का, इतकी भूक लागली आहे वाटतं अगदी ?”

“नाही ग, मी ती कधीच खाली आहेत !”

३६

गोपाळराव नि गोदूबाई या नवविवाहित जोडप्याने नुकतेच बिऱ्हाड थाटले होते. एक दिवशी सकाळी त्यांच्याकडे टपालाने ३क पत्र आले. त्यात ‘कुलवधू’ नाटकाची १० रुपयेवाली दोन तिकिटे असून सोबत एक चिट्ठी होती व तीत “कोणी पाठविली असतील ते ओळखा,” असे लिहिले होते. यावर चिट्ठी कोणी पाठविली असेल याविषयी मोठ्या कुतूहलाने अंदाज करण्यात दोघांनी बरेच डोके शिगविले. पण त्यांना नक्की काही ठरविता येईना. तिकिटे आलीच आहेत तेव्हा नाटक तर पाहून येऊ, म्हणून ती नाटकास गेली. नाटक सुटल्यावरही त्यांच्या मनात ‘कोणी पाठविली असतील बरं तिकिटे’ यासंबंधीच विचार येत होते आणि अखेर दोघे घरी येतात तो घर सताड उघडे नि सारे सामान कोणी तरी लंपास केलेले ! दोघेही चकित होऊन आसपास पाहू लागली; तोच तेथे पडलेली एक चिट्ठी त्यांना मिळाली. तीत लिहिले होते—“आता तरी तुम्हाला कळले कोणी चिट्ठी पाठविली ते !”

३७

“पोरांनो, कुठ्याकडे पाहून कसली वेडीवाकडी तांडे करताय रे ?”

“आम्ही नाही. त्यानेच आरंभ केला आधी. मग काय आम्ही सोडू !”

३८

झकपक वेष्ट केलेले एक गृहस्थ येऊन उद्यानातल्या एका बाकावर बसले. जवळच असणारा एक मुलगा एकसारखा आपल्याकडेच पाहता आहे हे लक्षात आल्यावर त्यांनी विचारले, “का रे बाळ, इथे का उभा ? तुला खेळायला नाही जायचे का मुलांच्यात ? ती वध हाका मारताहेत तुला.”

“नाही जायचे !”

“मोठं आश्चर्य आहे बुवा : लहान असून खेळायला जात नाही. सवंगडी बोलवत असतानासुद्धा ! जा-मजेत खेळ जा. इथे काय मजा आहे नुसते उभे राहण्यात ?”

“मला दोन्ही मजा हव्या आहेत. तुम्ही उठण्याची वाट पाहतोय मी ! कारण आता इतक्यातच एक माणूस हे वाक रंगवून निघून गेला इथून !”

३९

“तुम्हाला कुठे तरी भेटल्यासारखं वाटतंय.”

“कुठे तरी असतोच मी जन्म झाल्यापासून !”

४०

“संताजी घोरपडे यांनी केवढी प्रचंड कामगिरी केली. आजच्या घटकेला ते असते तर त्यांनी पुन्हा केवढं नाव मिळवलं असतं.”

“खरं आहे. तीनशे वर्षांचा माणूस पाहायला गर्दी जमणारच !”

४१

गिऱ्हाईक : मालक चुकून माझं पाकीट घरी राहिलं ! मग आता काय करणार ?

मालक : हत्तेच्या ! एवढेच ना ? जाऊन घेऊन या घरून. तोवर तुमच्या नावे या भिंतीवर मी लिहून ठेवतो, “आमक्याकडून इतके इतके येणे.”

गिऱ्हाईक : छे ! छे ! लोकांनी ते पाहिलं तर माझी वेअव् होईल ना !

मालक : छे ! त्याची कशाला काळजी ? तुमचा कोट काढून त्याच्या वरच्या खिळ्याला ठेवा म्हणजे काम मिटलं !

४२

बंडू : (आईस) आई हा शिपाई कधी लहान मुलगा होता का ग ?

आई : होय, पण का रे ?

बंडू : मला एकदा पाळण्यातला शिपाई पाह्यचा आहे कसा असतो तो !

४३

बाळ : बाबा, जुळा असतो तर मला दिलं तसंच दुसरं केळं त्याला दिलं असतं का हो ?

बाप : हो.

वाळ : मग तुम्हाला ?

बाप : मला नसलेलं चालतं.

वाळ : मग बाबा मी जुळा नाही एवढ्याचसाठी केवळ मला तुमचं केळं देणार नाही तुम्ही ?

४४

शिव्या देणाऱ्या एका माणसाला शिव्या खाणारा दुसरा म्हणाला, “हे पाहा, जरा लक्ष दे हं. कदाचित तुझा चेहरा माझ्या मुठीवर येऊन आदलेल !”

४५

“आई, हा चाकू बघ, मला रस्त्यात सापडला.”

“रस्त्यात ? कुणाचा चोरून नाही ना आणलास ?”

“आई, चोरेन कसा ? चल दाखवतो, अजून रस्त्यात शोधताहेत ते गृहस्थ आपला चाकू.”

४६

संपादक : हे पाहा, तुम्ही खिळे जुळवणारांचे काम करणार म्हणता तर इथे. ठीक. पण त्यासंबंधीची सर्व जबाबदारी नीटपणे टाऊक आहे ना तुम्हाला ?

जुळणाऱ्या उमेदवार : अर्थात ! अगदी चांगल्या प्रकारे ! तुमच्या लेखात तुम्ही काही चुका केल्या आणि त्याचा ओरडा-बघ्रा झाला तर अगदी वाटेल तेव्हा माझ्या नावावर दडपून द्या ते ! मी चकार शब्दसुद्धा उलट बोलणार नाही !

४७

पोलिस (दिवा नसणाऱ्या दुचाकीस्वारास) : अहो महाराज, दिव्यावाचून जाता सरळ ! थांबा ! हं नाव सांगा पाहू तुमचं नि उद्या फरासखान्यात या सकाळी.

दुचाकीस्वार : व्यंकटमंडलेश्वरम् विरुपाक्षमोक्षगुंडम् चामराजेंद्र-सिरुवन्नमहार्ई.

पोलिस : जा बाबा ! पुन्हा नको सापडू माझ्या तावडीत.

४८

“अमेरिकेतील न्यूयॉर्क या नगरात प्रत्येक तासाला एक माणूस मोटारखाली सापडतो.” ते वाचून मोरभट उद्गारले, “अरेरे गरीब विचारा !”

४९

उषाने ‘प्रथमोपचार’ या विषयासाठी उन्हाळ्याच्या मुठीसाठी उघडलेल्या वर्गात आपले नाव प्रविष्ट केले. नियमाने ती वर्गाला जाई. पंधरातीन वार झाल्यावर शिक्षण देणाऱ्या गृहस्थांनी, “कोणाला आतापर्यंत मी दिलेल्या ज्ञानाचा काही उपयोग झाला का ?” असा सहज प्रश्न केला, आणि त्याच क्षणी मोठ्या झटक्यात उभी राहून उषा सांगू लागली, “हो सर, मला फारच उपयोग झाला.”

“केव्हा ? कुठे ? कसा ? सांगा पाहू.”— शिक्षक.

“चारच दिवसांपूर्वी मी रस्त्याने जात असताना कोपऱ्यावर बळताना एक मोटर कलंडली आणि मोठाच अपघात झाला. त्यामुळे सारथ्याला खोक पडली, एकदोघांचे पाय मुरगळले आणि एक तर जखमांनी घायाळ होऊन गेला.”—उषा

“वरं मग, तुम्ही काय केलंत ? तुमच्या शिक्षणाचा उपयोग करायला तुम्हाला मोठी संधी मिळाली.”—शिक्षक.

“फारच मोठी; आणखी तुमची शिकवणही नेमकी उपयोगी पडली.”

“हं मग काय केलंत सांगा पाहू ?”

“अहो, आपल्या नियमाप्रमाणे वागले मी. तुम्हीच सांगितलं नव्हतं का, घेरी येते आहे असं वाटलं म्हणजे तात्काळ खाली वसावं नि गुडघ्यात मान घालावी म्हणजे घेरी येत नाही. मी अगदी तस्सं केलं नि मला घेरी आलीच नाही.”—उषा.

५०

“शाळेच्या चालकांनी उद्या सकाळपर्यंत आपले शब्द परत न घेतले तर मी शाळा सोडून जाईन.”

“का, असं ते म्हणाले तरी काय ?”

“ते म्हणाले तुला उद्या शाळा सोडावी लागेल याकरिता.”

५१

“आमच्या वैद्याजवळ असे औषध आहे की, त्यांनी जखमा चटाचट वऱ्या होतात. एखाद्या कुऱ्याची शेंपूट तुटली नि त्या ठिकाणी ते लावले तर त्याला पुन्हा शेंपूट येईल.”

“हत् तिच्या ! आमच्या वैद्याने जर त्या तुटलेल्याला शेंपटाला औषध लावले तर त्याला कुत्रा येईल ! !”

५२

एका लेखिकेने आपल्या दोन मैत्रिणींना जेवावयाला बोलाविले होते. बोलता बोलता गोष्टी निवाऱ्या त्या वेळी यजमानीणवाई म्हणाल्या, “उमरखय्याम कसा काय वाटला हो तुहांला ?”

त्यावर पहिल्या मैत्रिणीने उत्तर दिले, “काही म्हणा पण उमरखय्यामपेक्षा मला रसगुल्लेच अधिक आवडतात.”

यानंतर विषय अर्धाच राहिला. घरी परतताना रस्त्यात दुसरी मैत्रीण पहिलीला म्हणाली, “अग उमरखय्याम म्हणजे काय तुला समजलेच नाही आणि चापून उत्तर दिलंस की उमरखय्यामपेक्षा मला रसगुल्लेच अधिक आवडतात म्हणून ! आपल्याला माहीत नसेल त्या विषयात बोलू तरी नये आपण. अग उमरखय्याम हे गोड पक्वान्न नाही बाई; तो एक गावयाचा राग आहे येवढं सुद्धा तुला समजू नये अं !”

५३

बंडूची आई ४ डझन मुसंबी विकत घेत होती. बंडू एकसारखा पाटीतल्या बोरकडे टक लावून पाहत होता. ते पाहून फळवाला दुकानदार म्हणाला, “ध्या की छोटे रावसाहेब बोरं हवं असली तर ! फुकट ध्या ! मी पैसे मागणार नाही त्याचे. ध्या मूठभर.” तरी बंडोपंत स्तब्धच होते नि फक्त मधूनच आई-कडे पाहत होते. दुकानदाराने दुसऱ्यांदा सांगितले, तिसऱ्यांदा सांगितले, शेवटी “आईसाहेब नाही रागवावयाच्या !” म्हणत दुकानदाराने मूठभर बोरे बंडूच्या पिशवीत टाकिली. घरी येता येता आईने विचारले,

“का रे घेत नव्हतास बोरं ? मी रागवेन अस वाटलं होय तुला ?”

“तसं नाही आई. माझी मूठ किती लहान. तेव्हा म्हटलं, बाकी कुणाच्याही मुठीत जास्त येतील. मग तू घातलीस तरी ठीकच. त्याने घातली तर काय लाटच झाला !”

५४

कमला नि विमला कमलाच्या घरी खेळत होत्या. घरी जायची वेळ झाली तेव्हा एकदम पाऊस पडू लागला. तेव्हा कमलाच्या आईने विमलला छत्री देऊ केली.

“कशाला त्रास घेता कमाची आई !” विमल म्हणाली.

“अग म्हणजे काय ! तुझी आई असती तर तिने कमासाठी हेच केलं असतं ! नाही का ?”

“तिचं कशाला ? तिने आणखीही केलं असतं !”

“काय बाई ?”

“तिने कमाला जेवायलाच ठेवून घेतलं असतं !”

५५

मुलगा : पोलिस, पोलिस. लवकर या ! माझ्या बावांशी अर्धा तास हा मारामारी करतोय माणूस !

पोलिस : मग इतका वेळ का नाही ओरलास ?

मुलगा : इतका वेळ बावाच त्याला बुलकत होते. आता तो वर आला. एकच मिनिट झालं.

५६

सुंदईच्या विजेच्या पाळण्यात वसण्याचा अनुभव छोटी सिंधू सांगत होती, आपल्या खेड्यातल्या बालचमूला.

“आम्ही त्या छोट्या खोलीत गेलो आणि दार लावल्यावर थोडा वेळ गेला नि वरचा मजला आपला खाली आला एकदम !”

५७

“रामू, फडताळात मी दोन पेढे ठेवले होते नि आता एकच कसा आहे तिथे ?”

“आई रागवतेस काय ? रात्रीच्या अंधारात दुसरा सापडला नाही मला.”

५८

“काय तू पाण्याच्या डबक्यात पडलास आणि या नव्या शिवलेल्या विजारीसकट ?” आई वाळयास.

“मला वेळच नाही झाला ग विजार बदलायला !” वाळया.

५९

फळवाला : आपल्या (टोपलीतील नारिंगांकडे टक लावून पाहणाऱ्या पोरास) काय रे लांबवण्याच यत्न चाललाय वाटतं थोडीशी ?

मुलगा : नाही नाही, मन आवरायचा यत्न चाललाय त्यापासून !

६०

गुंडोपंत अगदी अलीकडेच खेडेगावी राहावयास आले होते. दोन दिवसांनी ते टपाल कचेरीत गेले नि आपले नाव सांगून त्या नावावर एखादे पत्र आले आहे काय ? म्हणून त्यांनी चौकशी केली.

“हो, या नावाचे एक रजिस्टर पत्र आले आहे खरे. पण तुमची ओळख कशी पटणार ?”

“हत् तिच्या त्याला हो काय !” असे म्हणत गुंडोपंतांनी आपल्या खिशातून आपले छायाचित्र (फोटो) बाहेर काढले नि पोस्टमास्तरांना दाखवून म्हटले.

“काय, आता पटेल ना ओळख ?”

बराच वेळ छायाचित्राकडे निरखून पाहून ‘मास्तर’ उद्गारले, “हो तुम्हीच आहात नक्की ! हे घ्या आणले पत्र !”

६१

“तुम्ही ‘गद्ध्या गद्ध्या’ म्हटलेले मला दोनदा ऐकू आले पण मी असं समजू ना, की माझ्याशी त्याचा काही संबंध नाही म्हणून ?”

“भलतंच ! तुमच्यावाचून जगात इतर गद्धे लोक काय कमी आहेत असं वाटतं ?”

६२

बावा छोट्या आंगेची ढकलगाडी फिरवीत होते.

“कशाला उगाच, ऐकलं का ?” आतून आंगेच्या आईचा आर्जवी आवाज आला.

“काही नाही. आज मीच हिंडवणार आंगेला.” बावा गरजले.

पुन्हा तासाभराने स्वैपाकघरातून तोच आर्जवी स्वर आला.

“जरा इकडे लक्ष देणार का ?”

“काय तुला म्हणायचं आहे तरी काय ?”

“गाडीत बाळ नाही, बाळाची भावली झोपवली आहे तिने !”

दोन अर्थीचे वाक्य :

वाक्य

१. का शीतल-वाहिनी गंगा ।

२. काशीतल-वाहिनी गंगा ।

अर्थ

१. गंगा थंड पाण्याची नदी का ?

२. काशीच्या काठावरून गंगा नदी वाहते.

○

○

○

‘काम चल्तू रस्ता बंद’ अशी पाटी काम चालू असताना लावलेली आपण पाहतो. मग काम बंद झाल्यावर ‘काम बंद रस्ता चालू’ अशी पाटी का नाही लावीत ?—या ना उत्तर !

○

○

○

काल त्या पलीकडच्या गल्लीत नाचत मासे चालले होते.

खरे वाटते ? आता पाचवा आणि सहावा शब्द जोडून वाचा.

○

○

○

उसाला फळ का नसते ?

तो इतका गोड असतो की त्यातून अधिक गोड फळ त्याला येणेच शक्य नसते !

●

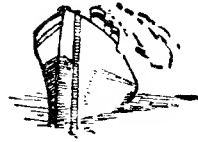
फसाल बरं का !

इमां धियं शिक्षमाणस्य देवं ऋतुं दत्तं वरुण संशिशधि ।
अर्थ : हे वरुणदेवा, कर्म करणारी माझी बुद्धी व ज्ञान तेजस्वी कर.

६१

(वेळ : अर्धे मिनिट)

वंदरामध्ये एक मोठी आगनाव उभी आहे आणि त्या आगनाचेच्या वरच्या मजल्यापासून खाली समुद्रात उतरण्यासाठी एका दोराची शिडी समुद्रात खोलपर्यंत सोडलेली आहे. या शिडीला वरच्या टोकापासून खालपर्यंत एकूण ११० पायच्या असून प्रत्येक दोन लगतच्या पायच्यांमधील अंतर ३० सें. मी. आहे. सध्या पाणी

जवळ जवळ संथ असून वरून ९१ वी पायरी वरोवर पाण्याच्या समपातळीत आहे आणि आता त्यानंतर नुकतीच भरती येण्यास आरंभ झाला आहे. भरतीमुळे प्रत्येक तासाला पाणी ४५ सें. मी. उंच चढते असे धरिले तर आता प्रश्न असा की वरून ८५ व्या पायरीला पाणी लागावयास एकूण किती तास लागतील ?

फसाल बरं का !

६५

६२

एकद्वितीयांश आणि एकचतुर्थीयांश या दोन अपूर्णाकांच्या मध्यावर कोणता अपूर्णाक येतो ते सांगा पाहू !

६३

(वेळ : अर्धे मिनिट)

‘महादेव वामन लिमये’ व ‘अनंत चारुदत्त टकले’ या दोन नावांचे वैशिष्ट्य तुम्हांला सांगता येते का पहा !

६४

(वेळ : अर्धे मिनिट)

माझ्याजवळील तिकिटांच्या पुस्तकात क्रमांक १७ पासून क्रमांक ३५ पर्यंतची तिकिटे आहेत; तर माझ्याजवळ एकूण किती तिकिटे आहेत ?

६५

(वेळ : प्रत्येकी अर्धे मिनिट)

खाली दिलेल्या आकड्यांमध्ये अधिक, उणे, गुणिले वा भागिले ही चिन्हे पटापट मांडून तुम्हाला दोन्हीकडची मिळवणी करता येते का पाहा. वेळेकडे ध्यान असू या हं मात्र ! पहिली ओळ उदाहरण म्हणून सोडवून दाखविली आहे.

(१)	३ + १ = ८ ÷ २
(२)	१२ ३ = ५ ४
(३)	६ ४ = ३ २
(४)	$\frac{3}{4} \times \frac{2}{5} = \frac{1}{2} \div \frac{1}{2}$
(५)	९ ४ = २४ $\frac{3}{4}$
(६)	७ ५ = ४ ३
(७)	१७ ९ = १८ ८
(८)	$\frac{4}{5} \times \frac{3}{4} = \frac{2}{3} \div \frac{2}{3}$
(९)	१६ $\frac{1}{2}$ $\frac{3}{4} = \frac{3}{4} \div \frac{1}{2}$
(१०)	१९ ७ = $\frac{4}{5} \times \frac{3}{4}$

६६

(वेळ : दीड मिनिट

आमच्या शेजारी शिपाई लोकांची कवायत करण्याची चौरस आकाराची एक जागा असून तिच्या चारी कोपऱ्यांत चार लहान लहान झोपडीवजा घरे निरनिराळ्या प्रकारचे सामान ठेवण्यासाठी बांधिलेली होती. गेल्या महा-युद्धाच्या काळात शिपायांच्या संख्येत आवश्यक ती वाढ केली गेल्यामुळे अर्थातच ते क्रीडांगण शिपायांच्या संचलनाला अपुरे पडू लागले. त्याकरिता शिपायांच्या मुख्याधिकाऱ्याने ते आहे त्याच चौरस आकाराचे ठेवूनच मोठे करावे अशी आज्ञा केली.

“मग आपली सामानाची घरे आपल्याला हलविली पाहिजेत. कारण ती मधे मधे येतील. त्यावाचून ते कसे शक्य आहे?” दुसऱ्या अधिकाऱ्याने विचारले.

“हो, हो, सामानाची घरे न हालविता सुद्धा ते शक्य आहे. थोडे डोके वापरा.” मुख्याधिकारी उत्तरला.

दुय्यम अधिकाऱ्याने जरासा विचार केल्यावर त्याला सारे उमगले नि नेमके त्याप्रमाणे केले.

तर त्याने हे कसे घडवून आणिले असेल ?

६७

(वेळ : तीन मिनिटे

नऊ झाडे अशा प्रकारे लावायची आहेत की, त्यांपैकी चार झाडे आमच्या चौरस शेताच्या चार कोपऱ्यांत येतील आणि ज्या सरळ रेषेत प्रत्येकी तीन झाडे आहेत अशा एकूण दहा सरळ रेषा आम्हांला मोजिता येतील.

वाटते तितके सोपे नाही हं !

६८

(वेळ : एक मिनिट

माझ्या एकंदर देहाच्या मानाने माझे पोट खूपच मोठे आहे खरे, पण तरी सुद्धा मला खूप काम करता येते आणि माझ्यातली ‘ग’ची पीडा जर काही

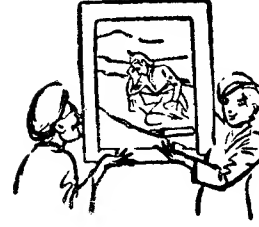
कारणाने तुम्हाला काढिता आली तर मी पक्षी होऊन आकाशात उडून जाईन. मग सांगता माझे नाव ?

६९

(वेळ : एक मिनिट

“हे अजुन विषादाचे चित्र केवढ्याला देता ?” एकाने पृच्छा केली.

“त्याला सध्या आहे तीच चौकट हवी तर ५ रु. २५ पैसे पडतील.” दुकानदार उद्गारला.

“मग असं करा. हेच चित्र तुम्हांला या चौकटीच्या अर्ध्या मोलाची चौकट आहे त्यात घालून साडेचार रुपयाला पडेल. मग काय देऊ ?”

“बरे नुसत्या चित्राचे मोल ?”

“आता तुम्ही काढा की रावसाहेब” दुकानदार उत्तरला.

तुम्हांला चटकन देता येईल उत्तर ?

७०

(वेळ : अर्धे मिनिट

“एखाद्याचे वेतन प्रथम दहा टक्क्यांनी वाढविले, आणि लगेच दहा टक्क्यांनी कमी केले, तर त्याच्या वेतनात काय फरक पडेल ?” शिक्षकांनी विचारले. मुलांच्यात तीन तट पडले उत्तरासंबंधी... तुम्ही कोणाची बाजू घ्याल ?

७१

(वेळ : एक मिनिट

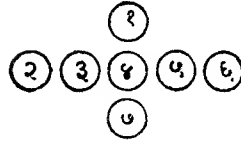
तीन गणितशास्त्रज्ञ फिरता फिरता एका माळावर आले. तेथे एका उघड्या लाकडी पिपात पाणी असलेले त्यांच्या दृष्टीस पडले. लगेच एकाच्या डोक्यात प्रश्न उभा राहिला की ‘हे पाणी किती असावे ? बरोबर अर्ध्या पिपाइतके की अर्ध्याहून अधिक, की अर्ध्याहून कमी’ त्यांच्यापैकी कोणाही जवळ मोजण्यासाठी काठी, दोरी इत्यादी काहीच साधने नव्हती, तसेच पाण्याचे मोजमाप

करण्यास दुसरे भांडेही जवळपास नव्हते. पिपावर तेवढे '२० लिटर' असे मोठ्या अक्षरात लिहिलेले होते. पण थोडा वेळ डोके चालविल्यानंतर त्यांना पाणी अर्धे, अधिक की अर्ध्याहूनही कमी याचा अचूक निर्णय करण्यात यश आले. तर त्यांनी ते कसे पाहिले. पिपाचे चित्र सोबत दिले आहेच.

७२

(वेळ : एक मिनिट

प्रस्तुत चित्रातील आकडे घातलेल्या चकत्या पुन्हा अशा प्रकारे बसवा की, उभी नि आडवी बेरीज सारखीच येईल. फक्त दोनच चकत्या हलवावयाची मोकळीक आहे.

७३

(वेळ : दोन मिनिटे

ज्याच्या चारही बाजू बीस मीटर आहेत असे एक सुंदर उद्यान आहे परंतु त्याभोवती चारही बाजूंना चार मीटर रुंदीचा खंदक आहे. पण अडचण अशी आहे की, -आमच्याजवळ दोन फळ्या आहेत. त्यांची लांबी प्रत्येकी केवळ चारच मीटर आहे. खंदकातून पोहून अलीकडे जावयाचे नाही. तसेच दोरी वा इतर अन्य साधनांनी फळ्या एकमेकांना बांधून लांब करू नसू शकतो तर तशीही शक्यता नाही. आसपास कसले अवजड दगडही नाहीत की ज्यांचा वजन म्हणून उपयोग करता येईल. तसेच उद्यानाच्या आतील बाजूसुद्धी कोणी माणूस नाही. असे असता आता आम्ही उद्यानात कसे जावे? वेळेकडे ध्यान असू द्या हं !

७४

(वेळ : दोन मिनिटे

शहरी वातावरणात वाढलेले बळवंतराव एकदा आपल्या खेडेगावी परत आले होते. साराच आराम, ना कामधाम असा प्रकार असल्याने त्यांना दिनांक-वाराचेही स्मरण राहिले नव्हते. सहज आठवण झाली म्हणून त्यांनी गावच्या

शाळाशिक्षकांना विचारले, “काय मास्तर, आज वार कोणता ? शिक्षकांना आजच बळवंतरावांची जणू शिष्य म्हणून तपासणी करण्याची लहर आली. ते म्हणाले, “हे पाहा, कालच्या कालचा काल रविवारपासून जितका लांब होता तितकाच उद्याच्याच उद्याचा उद्या रविवारपासून लांब आहे. मग शहरी शहाणपणात सरावलेले तुम्हीच सांगा आज कोणता वार आहे तो ?” बिचारे बळवंतराव ! तुम्हाला त्यांना साहाय्य करण्याची इच्छा असेल तर आमची सुली ना नाही.

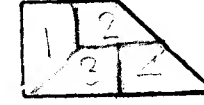
७५

(वेळ : एक मिनिट

अशी कोणती गोष्ट आहे की, जी दुसऱ्याला दिल्यामुळेच—ती दुसऱ्याला दिली असल्यामुळेच—तुम्हाला तिच्याकडे अधिक काळजीपूर्वक लक्ष पुरवावे लागते ?

७६

(वेळ : तीन मिनिटे

या प्रकारच्या आकाराचे असे चार तुकडे करा की प्रत्येक भागाचा आकार मूळ शेतासारखाच असेल नि प्रत्येक भागाचे क्षेत्रफळही समान होईल.

७७

(वेळ : दोन मिनिटे

एक तीन आकड्यांची संख्या आहे. त्या संख्येची उलट करून जर ती पहिल्या संख्येतून वजा केली तर उत्तर पुन्हा त्याच तीन आकड्यांत येते तर या संख्या तुम्ही सांगू शकाल काय ?

७८

(वेळ : एक मिनिट

एका सुताराने एक एकेरी दाराचे कपाट करावयाला घेतले. कपाटाची बाहेरची चौकट, कप्पे इत्यादी सर्व सांगाडा तयार झाला. आता केवळ दार तेवढे करावयाचे बाकी राहिले, ते दुसऱ्या दिवशी करावयाचे ठरवून त्याने त्या दिवशी काम थांबविले. दुसऱ्या दिवशी कामाची निकड थोडी अधिक असल्याने तो भराभर काम उरकण्याच्या मार्गे लागला. साधारणपणे दाराच्या फळ्या जोडून

ते दार बहुतेक तयार झाल्यानंतर ते कपाटाला कसे काय बसते याचे अंदाजी माप पाहण्यासाठी त्याने कपाटाजवळ नेऊन लावून पाहिले. तेव्हा त्याच्या ध्यानी आले की दाराची उंची बरोबर आहे. परंतु रुंदीच्या मानाने ते खूपच मोठे झाले आहे. इकडे कामाची निकड त्याला स्वस्थ राहू देत नव्हतीच. त्यामुळे झटकन त्याने ते करवत घेऊन कापले आणि पुनश्च कपाटाला नेऊन लावून पाहिले. पण हाय ! त्याला पुरतेपणी समजून चुकले की, घाईघाईत कापताना ते दुर्दैवाने खूपच कमी कापले गेले आहे. 'आता काय करायचे ?' घाईघाईत कामाची नासाडी होण्याचा विचार डोकावून तो अधिकच चडफडला. परंतु थोड्या विचारांती त्याला एक कल्पना सुचली नि त्याप्रमाणे थोडी खटपट केल्यानंतर दार यथायोग्य बसविण्यात त्याला यश आले. तर त्याने ते कसे केले ?

७९

(वेळ : अर्धे मिनिट)

दोन हात लांबोची मूर्ती दोन हात उंचीच्या कोनाड्यात मावते. तर चार हाताची मूर्ती टेवावयाला किती उंच कोनाडा हवा ?

८०

(वेळ : प्रत्येकी एक मिनिट)

जिभेमुळे होणारे ज्ञान ध्या नि त्यात पायाची एक क्रिया मिळवा आणि त्यापासून ढालगज अशा अर्थाचे विशेषण निर्माण करा. आता याचे उत्तर चव + चाल = चवचाल असे आहे. याप्रमाणे आता पुढील कोडी सोडवा.

(ब) समुद्राच्या पोटात उत्पन्न होणारी एक मौल्यवान वस्तू ध्या आणि तीत झाडाचा परिणत अवस्थेत येणारा एक भाग ध्या नि त्यापासून मूर्तीची बडबड निर्माण करा.

(हु) तेरा पत्त्यांपैकी दोन पत्ते ध्या नि त्यापासून डावपेच निर्माण करा.

(रं) सुप्रसिद्ध देवाचे एक वाहन ध्या नि त्यात एक चारपाच प्राणी मिळवून एक वेअकली माणूस निर्माण करा.

(गी) एक घुम्या माणूस ध्या नि त्याच्यातून खांब काढून घेऊन त्याच्याच नाकाजवळचा एक भाग निर्माण करा.

(क) मानेच्या वरच्या भागातील शरीराचा एक एक भाग ध्या आणि

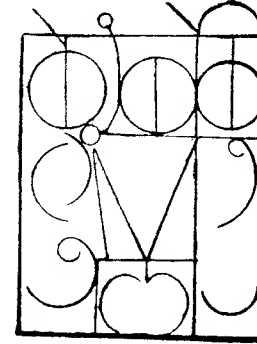
खेड्यातील सरकारी नोकराचा व्यवसाय त्यात मिळवून फुकटची बडबड निर्माण करा.

(र) माणसाला त्रास देणारा एक छोटासा जीवजंतू ध्या आणि त्याच्यात मडके मिळवून पुरेशी वस्त्रे न पांघरणाऱ्यांचे एक विशेषण निर्माण करा.

(म) तीव्र प्रकारची वेदना ध्या आणि तिच्यात टाकाऊ घाण अशा अर्थाचा शब्द मिळवून पाण्याचे एक भांडे निर्माण करा.

(णू) घोडेस्वाराला आवश्यक असणारी वस्तू ध्या नि तिच्यात समुद्राचा एक गुणधर्म मिळवून निरुपयोगी किंवा कुचकामी माणसे निर्माण करा.

(क) समुद्रात सापडणारी एक वस्तू ध्या नि तिची किंमत तीत मिळवून कःपदार्थ निर्माण करा.

८१

(वेळ : दोन मिनिटे)

सोबतच्या चित्रात एका प्रसिद्ध पुस्तकाचे नाव गोवले आहे ते ओळखता येईल का तुम्हांला ?

८२

(वेळ : दोन मिनिटे)

आकड्यांच्या जागी अक्षरे लिहून

(कख)^२ = ग घ क.

(खक)^२ = च ट च क असे असेल तर 'क ख च क' आणि क घ' यांचा गुणाकार तुम्हांला आकड्यांत सांगता येईल का ?

८३

(वेळ : एक मिनिट)

पत्त्याचा जुगार खेळणारा एक गृहस्थ म्हणाला, "आजच्या खेळात मी

चाळीस पैसे गमावले. त्याऐवजी चाळीस पैसे कमावले असते तर माझ्याजवळ आज बंदा रुपया झाला असता.” तर प्रस्तुत गृहस्थाची आजची खेळानंतरची शिल्लक किती आहे ?

८४ (वेळ : प्रत्येकी एक मिनिट)

(अ) बापाला कैदेत टाकून गादी बळकावणाऱ्या हिंदुस्थानातील दोन राजांची उदाहरणे द्या. त्यांपैकी एक नाव पुराणांतरीचे व दुसरे अलीकडील इतिहासातील असावे.

(आ) खालील गावांची जुनी नावे सांगता येतात का पाहा:-

बनारस; दौलताबाद, अहमदाबाद, दिल्ली, हैदराबाद, अलाहाबाद, पाटणा, फत्तेपूरशिक्री.

(ई) खालीलपैकी कोणत्या कादंबऱ्या आहेत, कोणती नाटके आहेत आणि कोणती कवितांची वा निबंधसंग्रहांची वा गोष्टीच्या संग्रहांची नावे आहेत ते स्पष्टपणे सांगा.

वंदे मातरम्, कलंकशोभा, फुटकी तपेली, जंगलातील छाया, ईश्वराचा ग्रंथ, विकारविलसित, मूर्तिभंजन, वज्राघात, लाकडी लक्ष्मी, तुरुंगाच्या दारात, विद्युत्प्रकाश, कृतज्ञता, घे कुठार, अरे बाबा जाहिरात, ताजमहाल, घाबरू नको, कोरडी करामत, झिमझिम, गाडी बदलली, चंद्रग्रहण, भाऊभाऊ, सांत्वन, हेमचंद्र, रोहिणी, कसे दिवस गेले, बहिनी, गोकुळचा चोर, सोन्याचा धूर, तक्षशिला, अवशेष, उमलती कळी, वाढवारे विद्वान.

(ऊ) ज्या म्हणीत ‘तांड’ हा शब्द येतो अशा आठ म्हणी द्या.

(ए) पुढील प्राण्यांपैकी प्रत्येक मादीला एका वेताच्या वेळी किती पिले होतात ते सांगा.

मांजर, शेळी, गाय, कुत्रा, डुकर, उंदीर, खेचर, ससा, गाढव, सिंह, माकड.

(ऐ) हिंदुस्थानातील चालू मुख्य दहा उपासनापंथ सांगा.

(ओ) शास्त्रानुसार असत्य भाषण केव्हा पाप ठरत नाही ?

८५

(वेळ : अर्धे मिनिट)

तुमच्याजवळ दोन सारख्याच मापाच्याच्या वाटल्या दिल्या, त्यांपैकी एकूण दूध भरले आहे नि दुसरीत दुधाची साय भरली आहे, तर वजनाने कोणती अधिक भरेल ?

८६

(वेळ : अर्धे मिनिट)

एखादे अंडे हातातून निसटून पुरते दोन मीटर अंतर खाली आल्यानंतरही तसेच अभंग राहण्याची कधीतरी शक्यता आहे काय ? हो, खालची भूमी चांगली टणक फरशीचीच आहे हे सांगावयाला विसरलोच.

८७

(वेळ : दोन मिनिटे)

आगगाडीचा प्रवास करीत असताना अचानकपणे कोणी तरी ओळखीचे

भेटले नाही असे कदाचितच घडते. शामरावांना असेच एकदा रामराव अचानकपणे भेटले. बरेच दिवसांत भेट नसल्याने साठून राहिलेले विषय बोलून संपले तरीही प्रवासातील काळ संपेना. बोलता बोलता सहज तिकिटावरून गप्पा निघाल्या त्या वेळी आपल्या तिकिटाकडे पाहून शामराव म्हणाले, “माझा तिकि-

टाचा क्रमांक चारआकडी असून प्रत्येक पुढचा आकडा क्रमाने मागच्यापेक्षा उतरता आहे.” त्यावर रामरावांनी आपले तिकिट काढले व ते पाहू लागले आणि एकदम उत्तरले, “काय योगायोग पाहा ! माझ्या तिकिटावर मात्र तेच चारही आकडे मागच्यापेक्षा क्रमाने चढते आहेत.” नंतर दोघांनी परस्परांची तिकिटे पाहता आणखी एक गोष्ट आढळून आली की, दोघांच्या तिकिटांवरील आकड्यांची बेरीज करता त्यात ४, ४, ३, २, १ एवढेच आकडे आले. तर दोघांच्या तिकिटावर कोणते आणि कसकसे आकडे होते ?

८८

(वेळ : एक मिनिट)

१ जानेवारीपासून टपालाच्या कार्डाचा भाव १० पैशांपेवजी १५ पैसे होणार

आणि पाकिटाचा भाव ३० पैशांपेवजी ३५ पैसे होणार असे त्या खात्याने प्रकट केलेले वाचून गुंडोपंतांनी विचार केला की १ जानेवारीला आता केवळ एकच दिवसाचा अवधी आहे म्हणून पाकिटात होते नव्हते तेवढे पैसे देऊन त्यांनी काय मिळतील ती काडें व पाकिटे विकत आणली. ती मोजून पाहता काडें १९ भरली नि पाकिटे ११ भरली, तर त्यांचा त्यामुळे एकूण किती लाभ झाला ?

८८

(वेळ : एक मिनिट

गंपूनानांचे आजोबा शके १८७२ मध्ये वारले आणि गंपूनाना त्यांच्या आजोबाच्या जन्मानंतर एकशेएकतीस वर्षांनी वारले आणि गंपूनाना नि आजोबा यांच्या वयाची वेरीज एकशेपाच वर्षे होत असली तर गंपूनाना जन्मले केव्हा ?

९०

(वेळ : एक मिनिट

एक मनुष्य दुसऱ्या एका माणसाच्या छायाचित्राकडे पाहून म्हणतो :

बंधू वा भगिनी कोणी नसोनी एकही मला ।

याचा पिता असे माझ्या पित्याचा पुत्र

कोड्यांची उत्तरे चुकणारांना दंड

ज्यांची कोड्यांची उत्तरे चुकली असतील त्यांनी खालील शिक्षांचा सोयीस्कर अनुभव घ्यावा अशी आम्ही भलावण करतो.

(१) कडू औषध प्यायल्यानंतर चर्येच्या जशा हालचाली होतील तशाप्रमाणे पाच वेळा तोंड करा.

महत्वाचे : जर नीट जमत नसेल तर कडू कारल्याचा किंवा अशर्करावगुंठित कोयनेलच्या गोळीचा तुकडा तोंडात ठेवण्यास आमची मुळीमुद्धा ना नाही.

ब्रीद : आधी कडू मग गोड.

(२) डावा व उजवा हात समोर एकमेकांच्या विरुद्ध दिशेने गोळात फिरवा. बरोबर अशा प्रकारे दोन मिनिटे फिरविल्यावाचून सुटका नाही.

महत्वाचे : काहीच सांगण्यासारखे नाही.

ब्रीद : प्रयत्नांती परमेश्वर.

(३) दासुअण्णा मालवणकरांची सिनेमातील निरनिराळी कामे आठवून मुळीमुद्धा न हसता गंभीरपणा धारण करा.

महत्वाचे : स्वतःला आठवत नसल्यास सोबत्यांना आठवण करण्याची मोकळीक आहे. मात्र मुळीमुद्धा न हसणे हा भाग कसोशीने पाळला पाहिजे.

ब्रीद : हसणाराचे हसे होते चोहोकडे.

(४) आपण मोठ्या हासेने आपल्याला उत्तम वाटणारा एखादा विनोद एखाद्याला सांगावा आणि त्याला त्याचे मुळीमुद्धा आकलन होऊ नये म्हणजे जशी चर्या होईल त्याप्रमाणे करा.

महत्वाचे : स्वतःचे स्वतःच समजून घ्यावे.

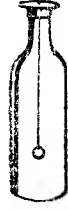
ब्रीद : अरसिकेषु कवित्वनिवेदनम् । शिरसि मा लिख मा लिख मा लिख ।

असाच निर्मल सार्विक आनंद आणखी हवा असल्यास 'बहुरंगी करमणूक' भाग १ व भाग ३ अवश्य वाचा.

तुम्हाला हे करता येईल का ?

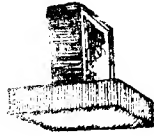
(१) पाण्यावर सुई तरंगवून दाखविता तुम्ही ?

(२) साध्या गवताच्या एका काडीने वाटली उचलून दाखविता तुम्ही ?

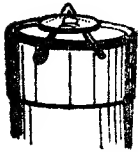

(३) सोबतच्या वाटलीत बुचातून दोरा ओवून एक गोटी सोडली आहे. ही गोटी वाटलीला वा दोऱ्याला हात न लाविता तोडून आत पाडता येईल तुम्हाला ?

(४) टेबलावर पातळ कागदाची एक लांब पट्टी करून त्यावर एक नाणे नाण्याच्या कडेवर आम्ही उभे करून ठेविले. हा कागद नाणे न पाडता तुम्हाला काढून घेता येईल ?

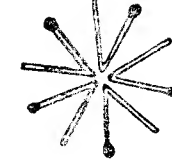

(५) काड्यापेटीतील कागदाचे घर काढून ते चित्रात दाखविल्याप्रमाणे बाहेरच्या खोक्यावर आम्ही ठेविले. आता फक्त खालच्या खोक्याला हात लावून हे सारे गाडे जसेच्या तसेच तुम्हाला उलट करून ठेविता येईल ?

(६) लहान तोंडाची एक उभटी घासलेटची नेहमीची वाटली आम्ही घेतली. तिच्या तोंडावर चित्रात दाखविल्याप्रमाणे एक आगकाडी आम्ही मधोमध बाकवून ठेविली आणि तीवर एक छोटे नाणे ठेविले. आता प्रश्न असा की वाटली, काडी किंवा नाणे याला स्पर्श न करता किंवा फुंकर न मारता हे नाणे तुम्ही वाटलीत पाडू शकाल ?

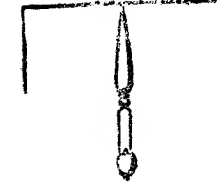
(७) एका गुळगुळीत काचेवर (अ) चित्रात दाखविल्याप्रमाणे काड्या मांडल्या आहेत. प्रस्तुत काड्या लगतच्या दुसऱ्या (आ) चित्रात दाखविल्याप्रमाणे त्यांना स्पर्श न करता किंवा फुंकर न मारता तुम्हांला करता येतील ?

(अ)

(आ)

(८) प्रस्तुत चित्रात एक चाकू टेबलाच्या खालच्या बाजूला ठेवला आहे. आता प्रश्न असा की हा चाकू वरून पडला तर खाली कोणत्या बिंदूवर भूमीवर पडेल ?

तुमच्या मित्र मंडळींची करमणूक करण्यास या गमती उपयोगी पडतील, त्या कशा करावयाच्या ते खाली दिले आहे.

(१) टीपकागदाचा एक तुकडा घ्या. तो भांड्यातील पाण्यावर अलगद टाकावा नि मग त्यावर अगदी हळूच सुई टाकावी. थोड्या वेळाने टीपकागद तळाशी जाईल आणि सुई तशीच तरंगत राहील पाण्यावर.

(२) गवताची काडी घेऊन ती वाटलीत घालून चित्रात दाखविल्याप्रमाणे मोडून वळवावी, की त्या काडीने मग वाटली उचलली जाईल.

(३) सूर्यकिरण केंद्रित करणारे भिंग घेऊन त्याने वाटलीतील दोऱ्यावर ती किरणे केंद्रित करा, की थोड्याच वेळात दोरा तुटून पडेल.

(४) चित्रात दाखविल्याप्रमाणे कागदाची पट्टी टेबलाला समांतर धरून एकदम झटक्यासरशी ओढा की नाणे तसेच राहून कागद तेवढा निघून येईल.

(५) खालच्या खोक्याला हात लावून ते वर उचला आणि मग खालच्या खोक्याला खालच्या वाजूस तोंड लावून श्वास आत ओढा आणि त्यामुळे वरच्या हवेच्या दावाने वरचे खोके खालच्याला चिकटल्यासारखे होईल त्या वेळी श्वास तसाच ओढीत राहून चटकन सारे उलटे करा, म्हणजे वरचे खोके न पडता इच्छित कार्य साधेल.

(६) ज्या ठिकाणी काडी मोडून वाकविली आहे, त्या ठिकाणी एक पाण्याचा थेंब टाका, की हळूहळू काडीतील कोन मोठा होत जाऊन चित्रात दाखविल्याप्रमाणे नाणे आत पडेल. आवश्यक तर अधिक थेंब टाका.

(७) सर्व काड्यांच्या मध्यावर पाण्याचे दोन-चार थेंब टाका की 'आ' या आकृतीप्रमाणे आपोआप काड्या जवळ येतील.

(८) चाकूवर पाण्याचे दोन-चार थेंब सोडा, तो थेंब जेथे पडेल तेथेच चाकू पडेल.

कोणालाही कोठल्याही प्रसंगी भेट म्हणून देण्यास 'बहुसंगी करमणूक' याइतके दुसरे सुंदर पुस्तक नाही हे निश्चित !

आजी वाढीत होती नि मोरू जेवीत होता. आजीने विचारले, "मोरू काय रे हवे?" मोरूला म्हणावयाचे होते, 'भाजी, आमटी'; पण उलटमुलट होऊन तो उत्तरला, 'आजी भामटी'

•

फसाल बरं का !

ये तु बुद्ध्या हि बलिनस्ते भवन्ति बलीयसः ।

—महाभारत १२।१५६।१३

अर्थ : बुद्धीने जे बलिष्ठ असतात तेच खरे बलवान !

९१

(वेळ : अर्धे मिनिट)

एका डबक्यात वेडकांचे एक मोठे टोळके राहात होते. त्यांची एकूण संख्या त्रेसष्ट होती. त्यांच्यात एक पुढारी होता आणि सारेजण त्याला 'राजा' वेडूक म्हणत. 'जसा राजा तशी प्रजा' या न्यायाने तो जसे करी त्याप्रमाणे इतर सर्वजण करीत. एक दिवस सर्वजण डबक्याच्या काठावर ऊन खावयाला येऊन पडले होते. थोड्या वेळाने 'राजा' वेडकाच्या मनात आले की आता परत पाण्यात जावे झाले ! तर मग त्यानंतर काठावर किती वेडूक शिछक उरले असतील असे तुम्हांला वाटते ?

९२

(वेळ : दोन मिनिटे

खालील चित्रापैकी केवळ एकच काडी काढून ठेवा नि उरलेल्या काड्या घेऊन अशा प्रकारे मांडा की त्यामुळे सहा सारख्या आकाराच्या आणि सारख्या मापाच्या आकृती होतील; पण प्रत्येक बाजूची लांबी एका काडीइतकी हवीच.

९३

(वेळ : एक मिनिट

पृथ्वीला किती गती आहेत ? नीट विचार करा हं !

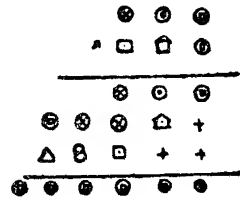
९४

(वेळ : दीड मिनिट

गोविंदराव गणपतरावांचे शंभर रुपये देणे लागत होते. एक महिन्याने त्यांनी त्यातले निम्मे रुपये दिले; आणि नंतर ते म्हणाले, “दर महिन्याला मी जेवढे देण्यापैकी उरतील त्याच्या निम्मे आणून देत जाईन.” गणपतरावांनी त्याला रुकार दिला. तर आता अंदाजे सांगा की गोविंदरावांचे देणे केव्हा संपेल ? रकम विनाव्याजी दिलेली आहे.

९५

(वेळ : तीन मिनिटे

ह्या गुणाकारातील आकडे शोधून काढा पाहू.

९६

(वेळ : अर्धे मिनिट

व्याच प्राण्यांना अंधारातही चांगले दिसते म्हणतात. खालील प्राण्यांना संपूर्ण अंधकारत कोणत्या क्रमाने अधिक चांगले दिसते ते सांगा : वटवाघूळ, चित्ता, घुवड, मांजर, चिचुंद्री.

९७

(वेळ : एक मिनिट

‘गेल्या वर्षभर मी प्रामाणिकपणाने काम केले, आता मला आणखी दोन रुपये वेतनवाढ करा,’ अशा आपल्या कचेरीतील पट्टेवाल्याच्या मागणीस मामलेदार रावसाहेबांनी पुढीलप्रमाणे विनोदी उत्तर दिले —

“तू काम केलेस त्याचा थोडासा विचार करू. वर्षाचे दिवस इकडील पंचांगाप्रमाणे धरले तरी ३६० असतात. आपल्या कचेरीची वेळ ११ ते ५ वाजेपर्यंत, म्हणजे ६ तास. अर्थात सहा तास म्हणजे २४ तासांच्या दिवसाचा एक चतुर्थांश भाग झाला. म्हणजे खरोखरी ३६० पैकी तू $\frac{360}{4} = 90$ दिवसच काम केलेस, येवढे तर खरे ना ? प्रत्येक रविवारी तुला सुटी होतीच म्हणजे निदान कमीत कमी ५१ रविवार तरी कामाविना गेलेच. म्हणजे $90 - 51 = 39$ दिवस उरले. आता प्रत्येक शनिवारी कचेरी नेहमीच्या अर्धा वेळच असते म्हणून निदान कमीत कमी २५ दिवस तू काम केले नाहीसच. अर्थात $39 - 25 = 14$ दिवस उरले. यानंतर आपल्या देशात सार्वत्रिक सरकारमान्य सुट्टीचे असे रविवारव्यातिरिक्त २० दिवस आहेत; त्या दिवशी इतरांप्रमाणे तुलाही सुट्टी होतीच, म्हणजे याचा अर्थ तुला एक वर्षाचे वेतन काही काम न करताच मिळाले आणि वर ६ दिवसांचे पैसे दक्षिणा म्हणून मिळाले आहेत. तेव्हा पुनश्च वेतनवाढीची भाषा काढू नकोस. नाही तर ३६६ दिवसांचे तुला मिळालेले फुकटचे पैसे आम्ही उलट तुझ्याकडून वसूल करून घेऊ.

प्रस्तुत गोष्टीत विनोद असला तरी त्यात तर्कविसंगती कोठे आहे ते तुम्हास सांगता येईल ?

९८

(वेळ : प्रत्येकी अर्धे मिनिट

पत्त्यांच्या डावात मुख्य रंग किती ? सांगा चटकन ! आता हेही सांगा की बाजारातून नुकत्याच आणलेल्या पत्त्यांच्या डावात एवढे सोडून किती चित्रे असतात ?

९९

(वेळ : अडीच मिनिटे)

प्रत्येक सरात समान मोती असणारे असे १९१ सर घेतले. ते सर्व सर तोडून मोती एकत्र केले व प्रत्येकी ५०० मोत्यांचा एकेक सर करून पाहिला त्या वेळी फक्त एक मोती शिल्लक उरू लागला, तर पूर्वी सरांत मोती किती होते ?

१००

(वेळ : एक मिनिट)

पाचातून पाच गेल्यानंतर दहा शिल्लक राहतात कसे ते सांगता येईल तुम्हाला ! यात अंकगणिताचा फारसा संबंध नाही.

१०१

(वेळ : दीड मिनिट)

गणितातील कोठल्याही चिन्हांचा उपयोग करून तीन ३ चे आकडे अश प्रकारे लिहा की त्याचे उत्तर २० येईल.

१०२

(वेळ : दीड मिनिट)

सोबतच्या चित्रात काही चूक आहे का ! पाहू तुमची निरीक्षणशक्ती किती तीक्ष्ण आहे ती !

१०३

(वेळ : अर्धे मिनिट)

सूर्याला पृथ्वीप्रदक्षिणा करण्यास जो वेळ लागतो त्यावरून वेळेचे कोणते मापन ठरविले आहे ?

१०४

(वेळ : अर्धे मिनिट)

सोबतच्या चित्रात दाखविल्याप्रमाणे एकेक काडी काड्यापेटीच्या दोन

वाजूस बसवून त्यामध्ये आडवी एक काडी बसविली. आता प्रश्न असा की आडवी काडी जर नेमकी मध्या-वर पेटविली तर (वरची की खालची) कोणती काडी प्रथम पेट घेईल ?

१०५

(वेळ : एक मिनिट)

पाच मोळीवाले उसाची एक एक मोळी घेऊन चालले होते. प्रत्येक उसाला आज बाजारात पन्नास पैसे भाव आहे असे त्यांना समजले होते. परंतु नगरा-मधील बाजाराच्या ठिकाणी जाऊन पोहोचण्यापूर्वी त्या सर्वांना एकंदर पाच चाक्यांतून जावे लागे आणि प्रत्येक चाकरीदाराला एका मोळीभागे एक ऊस देण्याचा प्रथात त्यांनाही पाळणे भाग होते. तर, आरंभी प्रत्येक मोळीत पाच ऊस होते, असे सांगितल्यानंतर उत्तर द्या, की त्या मोळीवाल्यांना बाजारात निदान तंबाखू खाण्याइतकी तरी प्राप्ती होण्याची शक्यता कोणत्या प्रकारे तुम्हाला वाटते का ?

१०६

(वेळ : दोन मिनिटे)

३; १०; २१; ३६; ५५ या मालिकेतील पुढचे दोन आकडे सांगता येतील तुम्हाला ?

१०७

(वेळ : तीन मिनिटे)

श्रीकारापासुनिया मकरापर्यंत वर्ण जे तेरा ।

जे राघवचरितांती ग्रथिले ते रामभक्त हो हरा ॥

श्रीमान् राजशिरोमणि दशरथ जो निजयशें बरा महित ।

द्विजसेवक यशनिरत जनभयहर्ता धरा निकाम हित ॥

कविवर्य मोरोपंत यांच्या या कवितेत याच्या या म्हणण्याप्रमाणे तेरा अक्षरांचा मंत्र ओखळा पाहू !

१०८

(वेळ : अर्धे मिनिट)

गाई आणि कावळे यांची आमच्या गावी निरंतरची बसती आहे, आणि

गाई काढल्या तर नुसते कावळे उरतात; नि कावळे काढले तर नुसत्या गाई उरतात. आता आमच्या गावाचे नाव सांगता ?

१०९ (वेळ : तीन मिनिटे)

ज्याची जाडी ३/१०० मि. मी. आहे. असा एक लांबलचक कागद घेतला. प्रथम त्याची एकदा घडी केली. नंतर त्या घडी घातलेल्या कागदाची पुन्हा घडी केली. याप्रमाणे एकूण तीस वेळा घड्या घातल्या तर एकूण जाडी किती होईल. काही कल्पना करत येईल तुम्हाला ?

११० (वेळ : दोन मिनिटे)

‘बहुरंगी करमणूक’ भाग १ मध्ये (एकशेसाठावे) नाण्याच्या वजनावरून परीक्षण करण्याचे एक कोडे आहे. त्याच कोड्याची अधिक सरस नि सुधारलेली आवृत्ती पुढील कोड्यात आढळेल. पाहा सुटते का !

आमच्याजवळ सारख्याच आकाराची नऊ नाणी आहेत, त्यांपैकी फक्त एक नाणे तेवढे इतरांपेक्षा वजनाने वेगळे आहे. अर्थात ते वजनाने इतरांपेक्षा हलके आहे की जड आहे हे मात्र सांगितलेले नाही. तुम्हाला याही खेपेस आम्ही एक उत्कृष्ट तराजू दिला की, ज्यामुळे नाण्यांच्या वजनातील अती सूक्ष्म भेदही तुम्हांला कळून येऊ शकेल. तर आता सांगा की, तराजू केवळ तीनच वेळा उपयोगात आणावयाचा ही अट मान्य करून तुम्हाला त्या नऊ नाण्यात कोणते एक नाणे वजनाने वेगळे आढळते ?

१११ (वेळ : दीड मिनिट)

एका घरात दोन आजोबा, दोन आजी, तीन बाप, तीन आया, तीन मुलगे, तीन मुली, दोन सासवा, दोन सासरे, एक सून, दोन भाऊ नि दोन बहिणी एवढी मंडळी राहातात. आणि ही संख्या मोजली तर २६ होत असूनही त्या घरात केवळ दहा माणसे राहतात. कसे शक्य आहे हे ?

११२ (वेळ : अर्धे मिनिट)

सोडिला उंच मी बाण आकाशी दोरि ओडुनी ।
वर्तमान पुढे त्याचे ? काय ते सांगता कुणी ? !

११३ (वेळ : दीड मिनिट)

१ पायून ९ पर्यंतचे आकडे खालील तीन गटांत अशा प्रकारे लिहा की तिसरा गट पहिल्याच्या तिपटीने येईल. आणि मधला गट पहिल्या गटाच्या दुपटीने येईल. प्रत्येक आकडा एक वेळच वापरावयाचा आहे हं !

$$\boxed{2 \times \times}$$

$$\boxed{\times 3 \times}$$

$$\boxed{\times \times \times}$$

११४ (वेळ : अर्धे मिनिट)

आतेनामेभाऊ म्हणजे कोण ? कोणाचा कोण हे नाते नीट सुट्टे करून सांगता येईल का पाहा.

११५ (वेळ : अर्धे मिनिट)

पुढील संख्या ओळीने लिहा. हं करा आरंभ : ‘बारा कोटी, बारा लक्ष, बारा हजार, बाराशे बारा.’ झाली लिहून ? आता सांगा मोजून की ही संख्या एकूण किती आकडी होईल ते.

११६ (वेळ : दीड मिनिट)

सोबतच्या चित्रावरून ते कशाचे आहे याचा काही बोध तुम्हाला होतो का ? पाहा बरे !

११७ (वेळ : एक मिनिट)

तांबडा म्हसोवा पण कागद खातो कोण ?

११८ (वेळ : एक मिनिट)

बाजारातून आम्ही एक सरबताची वाटली आणली वरची लाख खरवडून

काढिल्यानंतर आता स्क्रूड्रायव्हरने बूच काढणार इतक्यात आमचा एक मित्र तेथे आला नि म्हणाला, “थांबा, आमची एक अट ऐका. बूच काढायचे नाही, मोडायचे नाही, तोडायचे नाही; कुरतडायचे नाही किंवा भोक पाडायचे नाही. तसेच वाटली मोडायची नाही किंवा काही निमित्त करून फोडायची नाही; आणि आतलेच सरबत प्यायचे. पाहू तुम्हाला येते का !” यावर आम्ही एक क्षणभर विचार केला आणि अवघ्या अर्ध्या मिनिटात व त्यांच्या म्हणण्याप्रमाणे करून दाखविले, तर आम्ही ते कसे केले ?

११९

(वेळ : पाव मिनिट

जुनी गोष्ट आहे. एका ब्राह्मणाने अनेक वर्षे दूरदेशी एका नगरात राहून तीनशे सुवर्ण निष्क साठविले. इतकी पुंजी जवळ जमल्यानंतर तो परत स्वगृही निघाला. जाता जाता तो वाटेत मुक्काम करण्यासाठी दुसऱ्या एका नगरात आला आणि तेथील उद्यानात त्याने रात्री झोप घेतली. दुर्दैवाने रात्री निजताना शेजारीच असलेली नि झाडाझुडपांनी आच्छादिली गेलेली विहीर त्याच्या ध्यानात आली नाही; आणि रात्री झोपेत त्याच्या कनवटी द्रव्याची पिशवी चुकून त्या विहिरीत पडली. सकाळी स्वच्छ उजाडले नि तो पुनश्च मार्गस्थ होणार तोच त्याच्या ती गोष्ट लक्षात आली नि तो मोठ्याने शोक करू लागला आणि शेवटी तर त्याच विहिरीत उडी टाकून जीव देण्याच्या गोष्टी बडबडू लागला. तेव्हा लोकांनी त्याला अडविले. त्यानंतर जमावातील एका उत्साही माणसाने त्याला म्हटले, “समजा, तुझे द्रव्य मी काढून दिले तर तू मला काय देशील ?” त्यावर ती विहीर पडीक नि त्यात उतरणे अशक्य हे समजून चुकलेला ब्राह्मण त्याला म्हणाला, “भल्या गृहस्था, का माझ्या दुःखावर डागण्या देतो आहेस ! नको मला अधिक लळूस !” त्यावर त्या माणसाने उत्तर दिले, “समजा, तुझे पैसे मी तुला परत मिळवून दिलेच तर मला काय देशील ?” ब्राह्मण निराशा आणि दुःख यात चूर असल्यामुळे त्याच्या विचारण्याकडे त्याचे फारसे लक्षच नव्हते. परंतु त्या माणसाने पुनः पुन्हा प्रपादून विचारिल्यानंतर तो दुःखात चूर असतानाच म्हणाला, “अरे बाबा, अशा या असहाय्य स्थितीत माझी सत्ता त्या धनावर कुठे उरली आहे ? आता आणखी मला का त्रास देतोस ? धनाची आशा मी सोडलीच आहे. ते पुनश्च माझ्या हाती लागणे

शक्यच नाही. तेव्हा तू जर ते काढलेस चुकून-माकून, तर तुला हवे ते मला दे, जा बाबा ! आता नको आणखी त्रास देऊ.” योगायोग म्हणा कर्मधर्मसंयोग म्हणा पण तो दुसरा माणूस साहस करून विहिरीत उतरला नि पिशवी सुदैवाने त्याच्या हाती लागली. ती वर काढून आणल्यावर त्या साहसिकाने केवळ दोन नाणी काढून ब्राह्मणाच्या हातावर ठेविली आणि सांगितले, “हे पाहा, आमच्या या नगरात अत्यंत प्रामाणिकता आहे. येथे सारा कारभार वचननिष्ठ चालतो. तू माझ्या इच्छेवर त्या धनाची वाटणी सोडली आपणाहून, तेव्हा आता तुला दोनच सुवर्णमुद्रांवर समाधान मानणे भाग आहे.”

इतक्या परिश्रमाने मिळविलेले धन फुकट एखादा घेऊन चाललेला पाहून ब्राह्मण व्याकुळ होऊन ऊर बडवू लागला. शेवटी हो-ना करता करता ही गोष्ट नगराच्या न्यायाधीशाकडे गेली. न्यायाधीशाने दोघांचे म्हणणे ऐकून घेऊन शेवटी न्यायाविरुद्ध न जाता असा निर्णय दिला की, “साहसिकाला दोन नि ब्राह्मणाला दोनशे अड्याणव निष्क द्यावे” तर त्याने हे न्यायाविरुद्ध नि वचननिष्ठेविरुद्ध न जाता कसे केले ?

(वेळ : भरपूर

१२०

डोळे असून पाहता येत नाही, कान असून ऐकता येत नाही, तोंड असून खाता येत नाही, पाय असून चालता येत नाही आणि तरीसुद्धा तो मुंबईच्या राजाबाई टॉवरइतकी उडी मारू शकतो असा प्राणी कोण हे तुम्हांला सांगता येईल ?

कोड्यांची उत्तरे चुकणारांना दंड

ज्यांची कोड्यांची उत्तरे चुकली असतील त्यांनी खालील शिक्षांचा सोईस्कर अनुभव घ्यावा अशी आम्ही भलावण करतो.

(१) समोरच्या काल्पनिक माणसावर, मारामारी करताना, सर्व ठिकाणी चौफेर मारा करा.

महत्वाचे : वेभान होऊन वाटेल तसे रडू मारण्यास हरकत नाही कशाची. ब्रीद : टोशास टोसा !

(२) दहा वेळा लागोपाठ जांभया द्या. चुटक्या वाजवून हं !

महत्त्वाचे : जांभई पुरी होण्यास तोंड मिटावे लागते हे विसरू नका.

ब्रीद : मुखस्नायूंच्या व्यायामाची महती.

(३) दारू पिऊन बरळणाऱ्या माणसासारखे बरळून पाच मिनिटे अंग-विक्षेप करा.

महत्त्वाचे : फक्त पाचच मिनिटे बरळावचं आहे वरं का.

ब्रीद : थोड्यात गोडी.

(४) आपल्या प्रियतम माणसाशी दोन मिनिटे काल्पनिक संभाषण करा. अर्थात सर्वांदिखत !

महत्त्वाचे ब्रीद : प्रेम लाभे प्रेमळाला !

बंध्यासुतें द्रव्य आणून । भीष्मकन्या मारुतीस देऊन । गंधर्वनगरींचे वऱ्हाडीं आणून । लग्न कोणें लाविलें ॥११६॥ वाऱ्याचा मंडप शिवून । सिकतादोरें बांधिला आवळून । शुक्तिकारजताचें पात्र करून । खपुषें कोणी भरिलेलीं ॥११७॥ कासवीचें घालुनी घृत । मृगजळीचें मीन पाजळती पोत । ते चरणीं नूपुरे बांधोनी नाचत । जन्मांध पाहत वसले ॥११८॥ अहिकर्णांची कुंडले हिरोनी । चित्रीचे चोर आले घेवोनी । हा प्रपंच लटिका मुळीहूनी । तो साच कैचा जाणावा ॥११९॥

—श्रीधरकृत ‘शिवलीलामृत’ : अध्याय ७.

नामांकित जेवणावळ

(खाशांचा सुग्रास नि स्वादिष्ट भोजनाचा पुढील वेत वाचीत असता ‘ खरं सांगा तोंडाला पाणी सुटलं ? ’ असा प्रश्न विचारणे मला वाटते अस्थानी नाही होणार ? ० ० ०)

(चाल : कटाव)

अवर्णनीय परि वर्णयाची । पंगत थाटाची खाशांची । सुरेख रांगोळ्या त्यामधुनी । भरले रंगहि शोभति खुलुनी । सुडौल ताटे विलसति त्यांतुनी । षड्रस भरले सर्व बहुगुणी । लेह्य, पेय, चोष्य ते पदार्थ । भक्ष्य, भोज्य, खाद्य जे प्रसिद्ध । स्वच्छ शुभ्रशा लवणाजवळी । विराजली ती लिबे पिवळी । नटल्या सोजवळ भिजल्या डाळी । एक वाटली, एक मोकळी । एक वाटुनी खमंग तळिली । अद्भुत त्या स्वादाचि नव्हाळी । त्याजेजारी करिती गर्दां । खमंग रुचकर किती लोणची । सर्वोची जी बहु आवडती । आंघट खारट तिखट तुरट ती । कोशिबिर बहु हिरवी चटणी । मेतकूट डोकावे मधुनी । रुचि सकळाची आंब्यावरती । म्हणूनि रायती गोड मधुर ती । छान मसालेदार भरीते । कडक मोहरी फटका देते । पापड पापडि कुरडया वडे । प्रकार नाना, गोड धारगे । तळली नुकती ताजी ताजी । अप्रतीम चवदारशी भजी । तेंदा भाज्या आमट्या उसळी । होति कारली, सुरण तोंडली । चुका, पडवळी, अळु, घोसाळी । फणस कोवळा, चक्रि भोपळा । नात सालिचा आवेमाहोर । नृदुल शुभ्रसा दाणेदार ।

सुगंध घमघम सुटे सुंदर । दरबळतोही अती दूरवर ।
 प्रसन्न होई त्याने अंतर । क्षुधा प्रदीप्ते उत्तम सत्वर ।
 शोभित केला घट्ट वराने । हयंगवीने भरली द्रोणे ।
 नाजुक पोळ्या पुऱ्या परोळ्या । पुरणे परिपूर्ण पोळ्या ।
 बुंदी मोतीचूर-चाचणी । दर्या घेसन खाइ न कोणी ।
 घट्ट दुधाच्या क्षीर धारिया । स्वादिष्ट बहु त्या चाखाया ।
 कढी आमट्या तन्हेतन्हेंच्या । मिटक्या मारित भुरके घ्याया ।
 सफेत फेणी, तशा शेवया । करंजि ताजी उन्हून खाया ।
 जिल्ली केशरी वरधर भारी । आग्रह करुनी वाढत सारी ।
 दाविति बोटे कुणी शेजारी । म्हणती खाणारा हा जवरी ।
 आग्रह करुनी वाढत सारी । लाजु नका हो निजा दुपारी ।
 श्रीखंडाची आली स्वारी । काय करावे पडत विचारी ।
 पोटी जागा नाहि राहिली । परि जिव्हेच्या आग्रहि पडली ।
 खाणारे ते सारे थकले । परी पदार्थहि नाही सरले ।
 मांडे घीवर दुधिया आले । थोडे थोडे म्हणता झाले ।
 पोट नगान्याहूनी फुगले । धोतर ढीले करणे आले ॥

मोरू मोगरेची मुक्ताफळे

‘ह. भ. प.’ म्हणजे काय म्हणाल तर—‘हरभरे भरडण्यात पटाईत’
 (हरिभक्तिपरायण)
 ‘दे. भ.’ म्हणजे काय म्हणाल तर—‘देवडीवरचा भय्या.’ (देशभक्त)
 ‘वा. वि.’ म्हणजे काय म्हणाल तर—‘वाटेवरचा विमा एजंट.’
 (वाङ्मयविशारद)
 ‘आ. वि.’ म्हणजे काय म्हणाल तर—‘आगगाडीतील विक्रेता’ किंवा
 ‘आडमुठे विक्रितराव.’ (आयुर्वेद विशारद)
 ‘ध. वी.’ म्हणजे काय म्हणाल तर—‘धरमतरचे वीटवाले’ किंवा
 ‘धसमुसले वितंडवादी.’ (धर्मवीर)

अकल की शकल ?

शकलवाज शब्दकोश

अंदाजपत्रक : पैसा खर्च झाल्यानंतर चिंता करावयाची सोडून आधीच चिंता करावयाचा प्रकार.

एबीतेबी जो खर्च होऊन जाणार त्या पैशासंबंधी करावयाची रिकामी कटकट.

प्राँढ : दोन्ही टोकांना वाढावयाचे सोडून जो मधोमध वाढू लागतो तो.

उपदेश : नेहमीच्या व्यवहारात घेणे सोपे नि देणे अवघड;—या ठिकाणी देणे सोपे नि घेणे अवघड.

नट : ज्या माणसाला स्वतः सोडून बाकी सारे होण्याची मोकळीक असते तो.

पोरकट खेळ : स्वतःवर हार खाण्याचा प्रसंग आला की, कोटलाही खेळ तत्क्षणीच पोरकट खेळ बनतो.

मुत्सहीपणा : मोठ्यांचे खोटे बोलणे.

दोस्त : आंतरराष्ट्रीय राजकारणात दोन चोर आपले हात एकमेकांच्या खिशात इकेत खोलवर घुसवितात की त्यांपैकी एकेकाला मुठेपणाने तिसऱ्याला लुबाडणे अशक्य होते तो नमुना.

न्हावी : जो सारखा बोलतो नि अधूनमधून हात चालवितो.

शालेचा पोऱ्या : ज्याला शालेचे चेंडू हरविता येतात नि ते फक्त पुन्हा त्यालाच सापडणे शक्य असते.

दिवाळी : मागचा पुढचा समाचार घ्यावयाचा असतो अशी वेळ.

शहाणपण : एखादी गोष्ट करून गेल्यानंतर ती न करण्याची रुखरुख.

गर्व : पोषण न मिळाले तरी वाढतच जाणारी गोष्ट.

आशा : हाडूक पाहिल्यानंतर कुठ्याच्या शेपटीत चालणारी चळवळ.

शेजारी : तुमच्या स्वतःपेक्षाही ज्याला तुमच्या अधिक गोष्टींची खडान्खडा माहिती असते तो.

अनुभव : सम्य शब्दात मांडलेल्या आपल्या चुका.

मोह : जो आवरला तर आपण सुखी होतो नि न आवरला तर त्याहून सुखी होतो.

वक्तृत्व : क्षणा दो-क्षणात सांगून संपणारी कल्पना दोन तास घोळविणे.

निराशावादी (रड्या) : दुःखात आणि क्लेशात पडला म्हणजे जो सुखी होतो.

समांतर रेषा : ज्या रेषा कितीही लांब जात चालल्या तरी एकमेकीजवळ येत नाहीत.

देशभक्त : जो देशावर प्रेम करतो नि त्याच्या मोबदल्यात आपले घर भरतो.

तत्त्वज्ञानी : मांडे खावयाला न मिळाले तर त्यांचा पोकळपणा तेवढा ध्यानात आणून जो खंत करीत नाही.

वक्तशीरपणा : दुसऱ्याला किती उशीर होईल हे जाणून फक्त त्या आधी काही वेळ उपस्थित राहणे.

अनिश्चितता : सत्याला इच्छा नसताना चुकून वाट देणे.

मासे पकडावयाच्या गळाची काठी : जिच्या एका टोकाला एक मूर्ख असतो नि दुसऱ्या टोकाला दुसरा मूर्ख असतो.

मासे पकडावयाचे जाळे : भोके भोके ध्यावयाची नि नुस्ती दोरीच्या गाठींनी बांधावयाची.

जबाबदारी : “ जबाबदारी म्हणजे काय ” असे छोट्या शिन्धूला विचारता त्याने उत्तर दिले, “ समजा माझ्या विजारीला फक्त दोन गुंड्या आहेत नि त्यांपैकी एक तुटली तर मग आता सारी जबाबदारी दुसऱ्या गुंडीवर आली.”

○ ○ ○

कोणत्याही दिनांकाचा वार ओळखणे

कोणत्याही जन्मदिनांकाचा किंवा दुसऱ्या कोठल्या दिनांकाचा (तारखेचा) वार ओळखण्याची एक सोपी पद्धत आहे. तीमुळे तुमच्या मित्रमंडळींना चकित करण्यात तुम्ही यशस्वी व्हाल.

हे गणित करण्यापूर्वी तुम्हाला काही आकडे स्मरणात ठेवावे लागतील. तेवढे ठेवलेत की वाटेत त्या क्षणी तुम्ही कोणत्याही दिनांकाचा वार सांगू शकाल. हे आकडे येणेप्रमाणे :

जाने. २३; फेब्र. ३; मार्च २०; एप्रिल ०; मे २४; जून ४; जुलै ०; ऑगस्ट ८; सप्टेंबर १६; ऑक्टो. १२; नोव्हें. २०; डिसेंबर १६. कोणत्याही पद्धतीने हे आकडे ध्यानात ठेवावे.

एप्रिलला व जुलैला शून्य आहे; सप्टेंबर व डिसेंबर या जोडीला १६ आणि मे ला २४ आहे. आता उरले सहा महिने. पैकी जून, ऑगस्ट आणि ऑक्टोबर यांना प्रत्येकी ४, ८, १२, असा चारचा चढता पाढा आहे. फेब्र. ला ३ आहे. मार्चला २० आहे आणि या दोहोंची बेरीज २३ हा जानेवारीला आहे.

एकदा हे आकडे तुमच्या स्मरणात राहिले म्हणजे मग काम फारच थोडे. ज्या वर्षाचा सन असेल त्यात जो महिना असेल त्या महिन्याचा आकडा मिळवावा. त्यानंतर त्या आकड्यात पुन्हा त्या आकड्याला चारने भागून जो भागाकार येईल तो मिळवावा. त्यानंतर त्यातून एक उणा करून आलेल्या आकड्याला सातने भागावे; आणि जी बाकी उरले ती रविवार हा एक धरून त्याप्रमाणे मोजावी म्हणजे जो वार येतो तो त्या महिन्याच्या पहिल्या तारखेचा वार असतो. त्यानंतर त्या महिन्यातील इतर दिनांकाचे वार सहजच सात सातने सोडून मोजता येतील. कारण प्रत्येक सात दिवसांनी पुन्हा तोच वार येतो. आपण एक उदाहरण घेतले, म्हणजे हे नीट कळेल.

समजा, आपल्याला १४ जानेवारी १९४८ ला कोणता वार आहे तो काढावयाचा आहे.

$$१९४८ + २३ (जानेवारीकरिता) = १९७१$$

१९७१ भागिले चार म्हणजे भागाकार ४९२ आला. (या ठिकाणी जी बाकी उरेल तिचा काहीही संबंध नसल्याने ती सोडून द्यावी.) (१९७१ + ४९२) - १ = २४६२.

आता २४६२ ला सातने भागले म्हणजे भागाकार ३५१ येऊन बाकी पाच उरते. म्हणजे रविवार एक याप्रमाणे पाचव्या आकड्याला गुरुवार येतो. म्हणजे जानेवारी १९४८ च्या १ दिनांकाला गुरुवार येतो. अर्थात $१ + ७ = ८$ तारखेलाही गुरुवार येतो. म्हणजे १४ तारखेला बुधवार येतो.

याप्रमाणे कोणत्याही दिनांकाचा वार अचूक काढता येतो. ताळ्यासाठी आपल्या जन्मदिनांकाचा वार काढून पाहा.

○ ○ ○

पाहुण्यांच्या त्रासावर उपाययोजना

पाहुण्यांचा त्रास चुकवायचा असेल तर दारावर खडखड झाले की कोटदोपी चढवून दार उघडावे. आपल्याला ज्या माणसाला टाळावयाचे असेल तो जर दिसेल तर म्हणावे, “कृपा करून पुन्हा केव्हा तरी याल का ? जरा कामाला निघालेय मी.” आणि समजा आपल्याला हवे असणारे माणूस आले तर म्हणावे, “ओ ! हो ! या की ! मी हा आता वाहेरून आलो इतकंच !” दोन चार वेळा अशा प्रकारे टाळलेला माणूस जर म्हणेल की, “मी येतो त्या प्रत्येक वेळीच नेमके तुम्ही कसे वाहेर जात असता ?” तर त्यास उत्तर द्यावे, “हा योगायोग ! तुमचा आमचा भेटीचा योगच येत नाही त्याला काय करणार ?” त्यानंतर आपण ज्याला टाळतो तो माणूस जर मुद्दाम वेळ ठरवून आपणाकडे येईल तर मग फारच सोपे काम. नेमके त्या वेळी वाहेर जावे ! पुनश्च तो भेटला की “माझी वेळेच्या संबंधाने काही तरी चुकीची समजूत झाली हं,” आणि त्यातूनही चॅंगटपणा करून तो पुनश्च भेटीची वेळ ठरवून जाईल तर त्या ठरलेल्या वेळी नेमके पुन्हा वाहेर जावे नि त्याला चिड्डी ठेवावी की “काही अपरिहार्य कारणाने मला वाहेर जावे लागते आहे. माफ करा !” इतक्या उपरही तुम्हाला त्याने नाटलेच तर मात्र तो ऐकवील ते सारे ऐकणे भाग आहे तुम्हाला !

चुकूनमुद्धा चुकू नका हं मात्र !

कोणालाही म्हणावे की, ‘आम्ही तुम्हाला सात प्रश्न विचारतो, त्यांची फक्त चुकीची उत्तरे तुम्ही द्यावयाची.’ यावर उत्तर येईल ‘हत् तिच्या, मग त्यात काय आहे !’ त्यावर आपण म्हणावे, ‘छेः त्यात अवघड काहीच नाही. पण चुकून चुकू नका मात्र म्हणजे झाले ! आमची अट इतकीच, की आम्ही जो प्रश्न विचारू त्या भागातले मात्र उत्तर तुम्ही द्यावयास हवे. उदाहरणार्थ, ‘शिवाजीमहाराज केव्हा जन्मले ?’ असा प्रश्न जर आम्ही विचारला तर त्याला उत्तर म्हणून काही तरी सनच तुम्ही सांगावयाला हवा. मग तो वाढेल तो चुकीचा सांगा किंवा ‘या भिंतीला रंग कसला आहे’ असे विचारले, तर रंगा-पैकीच पण चुकीचे उत्तर द्यावयास हवे; किंवा संख्येपैकी विचारले तर उत्तर चुकीचे पण संख्येपैकीच द्यावयाला हवे.’

या प्रकारे पूर्वतयारी झाल्यानंतर म्हणावे, ‘पाहा हं, फक्त सातच प्रश्न. त्यात चुकायचे नाही म्हणजे झाले ! करू आरंभ ?’ आणि नंतर आरंभ करावा.

‘स्वराज्याची मुहूर्तमेढ शिवाजीराजांनी कधी रोविली ?’ उत्तर येईल काही तरी समजा- ‘१९४८.’

त्यानंतर दुसरा प्रश्न विचारावा, ‘तुम्ही राहता ते घर कुणाचे ? उत्तर देणारा सांगेल ‘मेहेंदळ्यांचे.’ ‘ठीक’ म्हणून तिसरा प्रश्न विचारावा. ‘तुम्हाला किती डोळे नाही आहेत ?’ काहीही उत्तर चालते असे समजून उत्तर येईल ‘पाच’ (समजा); परंतु मौज अशी की या प्रश्नाचे उत्तर त्याने दिलेले ‘पाच’ हे उत्तर बरोबर आहे. कारण या प्रश्नाचे एकच आणि ते म्हणजे ‘दोन डोळे नाही आहेत’ असे आणि मग म्हणावे ‘अहो, तुम्ही पाच हे उत्तर बरोबर दिलेत.’ मग त्याच्या ध्यानात येईल की आपण चुकून चुकलो म्हणून ! उत्तर देणारा चुकला की म्हणावे, ‘वरं आता चुकू नका हं, पुन्हा सात प्रश्न विचारतो.’ पुन्हा वर सांगितल्याप्रमाणे कोणतेही प्रश्न स्वतः बनवून विचारता येतील. फक्त शेवटी यादी आहे. त्यांपैकी अडकवणारा निवडक प्रश्न पुन्हा तिसरा किंवा चौथा घाटून विचारावा. उत्तर देणारा फसला तर ठीकच. पुन्हा

बजावून सांगावे, 'आता तरी चुकू नका हं !' समजा; या वेळी तो फसला नाही तर मग सहज आपण विसरल्यासारखे भासवून म्हणावे, 'खरंच किती सात विचारायचेत नाही का ?' त्यावर तो उत्तर देईल 'हो' मग म्हणावे 'किती झाले विचारून ?' तो उत्तर देईल 'चार.' पुन्हा विचारावे आता फक्त तीनच राहिले नाही का ? तो म्हणेल 'हो.' एवढेच झाले की त्याला म्हणावे, 'पाहा या तीनही प्रश्नांची उत्तरे तुम्ही बरोबर दिलीत ! चुकून का होईना पण चुकलात पुन्हा !' एखादा बहादुर जर याही ठिकाणी पुरून उरतो आहे असे वाटू लागले तर त्याला विचारावे, 'तुमचे नाव तुम्ही नि आमचे नाव आम्ही यात गाढव कोण ?' तो जर उत्तर देईल, 'कुणीच नाही,' तर म्हणावे 'पाहा बरोबर उत्तर दिलेत.' तो जर उत्तर देईल, 'आम्ही' तर म्हणावे, 'अहो जो स्वतःलाच आम्ही गाढव म्हणतो तो खरंच गाढव असला पाहिजे, म्हणजे तुम्ही उत्तर बरोबरच दिलेत !' बरे तो जर म्हणेल, 'तुम्ही' तर म्हणावे 'प्रश्ना-प्रमाणे तुमचे नाव 'तुम्ही' आहे आणि ज्या अर्थी 'तुम्ही' असे उत्तर देता आहा त्या अर्थी तुम्ही मात्र नक्कीच तसे ठरता आहा !' म्हणून त्याची टर उडवावी, नि बर म्हणावे, शिबाय उत्तरही बरोबरच दिलेत.' बरे बरील तीन उत्तरांचाचून जर कोणी इतर भलतेच उत्तर देईल तर त्याला म्हणावे, 'आम्ही आरंभी मुद्दाम अट सांगितली आहे की, उत्तर त्या विभागातले असावयाला हवे म्हणून. असा अटीचा भंग कराल तर मग तुम्ही आधीच बाद ठराल.' परंतु इतका शेवटच्या प्रश्नापर्यंत न चुकता पोहोचणारा अगदी एखादाच भेटेल. चाकी सारेजण फसविल्याविना राहणारच नाहीत हे निश्चित.

चुकविण्यासाठी विचारावयाचे निवडक प्रश्न :

- (१) 'मीटरपेक्षा किलोमीटर लहान की किलोमीटरपेक्षा मीटर मोठा ?'
(यातील कोठलेही पुन्हा जसेच्या तसे आले तर ते खरे चुकीचे उत्तर.)
- (२) 'दौत शाहीत नसते, का शाईत दौत नसते ?'
(याचे खरे चुकीचे उत्तर 'शाईत दौत असते' एवढेच.)
- (३) "कुलूप उघडावयाला किल्ली लागते का किल्लीने कुलूप उघडते ?"
(याची खरी चुकीची उत्तरे : अ- 'किल्लीने कुलूप उघडत नाही.')

आ- 'कुलूप उघडावयाला किल्ली लागत नाही'; ई- 'कशाने काही उघडत नाही'; ऊ- 'कशालाच उघडावयाला काही लागत नाही.'

(४) "तुमचे नावXXXX(ज्याला प्रश्न विचारायचा त्याचे नाव) नाही असं नाही ना ?"

(याचे खरे चुकीचे उत्तर 'होय' असे आहे.)

(५) मूठ पोकळ मिटावी, हवेत धरावी, मग विचारावे "मुठीत हवा आहे" की 'हवेत मूठ आहे' 'दोहीत बरोबर काय ?'

(याची खरी चुकीची उत्तरे : अ- 'मुठीत हवा नाही हे बरोबर'; आ- 'हवेत मूठ नाही हे बरोबर'; ई- 'यातले काहीच बरोबर नाही.')

(६) तुमचे नावXXXX (येथे विचारणाराने स्वतःचे नाव) घालावे आणि माझे नाव XXXX (येथे त्याचे नाव घालावे) यात चुकीचे कोणते ?

(यात खरे चुकीचे : 'यात चुकीचे नाहीच मुळी' एवढेच)

जनसेवक तो	ह-रि-चा-क-र ^१
तोच खरा देईल	ह-रि-चा-क-र ^२
वरद तयावरि नित	ह-रि-चा-क-र ^३
संतत त्याचा हो	ह-रि-चा-क-र ^४

१ लोकांची सेवा करतो तो (खरोखरी) ईश्वराचीच सेवा करतो.

२ तोच हरीचा कारभार योग्य प्रकारे देतो (असे म्हणता येईल.)

३. (अर्थातच (त्याच्यावर नेहमीच परमेश्वराचा वरद हस्त असतो.

४ (आणि) प्रत्यक्ष परमेश्वर त्याचा चाकर होऊन राहतो.

अजब अंतर्ज्ञान

पूर्वतयारी : एकाच कागदाचे सारख्याच आकाराचे दोन लांब कपडे घ्यावे. त्यांपैकी एकाची बारीकशी गोल गोल गुंडाळी करून घोलून घोलून त्याची बारीक गोळी करावी नि डाव्या हातात करंगळीजवळ लपवून ठेवावी.

त्यानंतर एखाद्याला म्हणावे, 'तुमच्या मनात कोणतेही वाक्य ठरवून त्याप्रमाणे तुम्ही परस्पर या कागदावर लिहा; आणि त्याची गुंडाळून एक बारीक मोळी करून मला द्या. म्हणजे त्यात लिहिले आहे ते थोडेसे गणित करून मग अंतर्ज्ञानाने ओळखून मी तुम्हाला सांगेन.'

त्याप्रमाणे त्याने लिहून गोळी तयार केली, की ती आपण आपल्या हातात घ्यावी आणि आपल्या बोटांने नेमकी आपल्या डाव्या हातात लपविलेल्या गोळीप्रमाणे करावी. दोन्ही कागदाच्या पूर्वीचा आकार सारखाच असल्या- कारणाने थोड्याशा यत्नानंतर ते सांध्य होईल. त्यानंतर एक मोठा कागद घेऊन त्यावर जन्मपत्रिकेप्रमाणे किंवा इतर कशाही प्रकारच्या घरांची एक आकृती काढावी नि त्या प्रत्येक घरात एक एक आकडा लिहावा. कोष्टक तयार झाले म्हणजे मग प्रत्येक वेळी गोळी त्या कोष्टकावर टाकावी आणि ज्या आकड्यापाशी गोळी उभी राहिल तो आकडा निराळा मांडून ठेवावा. अर्थात असे निदान दहा वेळा तरी करावे. असे करता करता सहजपणे एकदा डाव्या हातातील गोळी पुढे करून त्याच्या गोळीच्या जागी बदलून घ्यावी- क्वचित डाव्या हातानेच एकदोनदा गोळी टाकण्याचा प्रयत्न करावा नि गोळी बदलावी. वाटल्यास फजिती होऊ नये म्हणून गोळी बदलण्याचा सराव करून ठेवावा. आपण गोळी बदलणार आहोत याची यत्किंचितही कल्पना दुसऱ्या माणसास नसल्या कारणाने कोणाही सावधपणे काम करणाऱ्या माणसाला ही कागदी गोळी सहज बदलता येईल. त्यानंतर प्रत्येक वेळी गोळी ज्या आकड्यावर थांबली असेल ते सर्व आकडे नीट व्यवस्थितपणे मांडून घ्यावेत. मग म्हणावे, 'आता मी गणित करतो आहे. अरे पण खरंच ! गणित मग करू. आधी तुम्हांला संशय राहायला नको', असे म्हणून त्यांची गोळी (म्हणजे अर्थात आपण बदली केलेली कोरी गोळी)

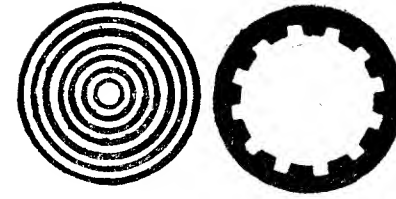
अजब अंतर्ज्ञान

९९

काड्यापेटी घेऊन जाळून टाकावी किंवा लहान मुलांनी स्वतः हाताने फाडून फाडून त्याच्या चिंध्या कराव्या नि त्याच्या पुन्हा बारीक बारीक गोळ्या वळून सारे दुसऱ्यांच्यादेखत फेकून द्यावे; आणि त्याची मूळ गोळी नीटपणे पुनश्च हातात किंवा शक्य असेल तर इतर कोठे सुरक्षित ठेवून द्यावी. त्यानंतर 'तुमची चिन्ही तुमच्यासमोर नष्ट झाली आहे. तेव्हा प्रश्नच नाही. आता मला एकान्त हवा थोडा, असे म्हणून आपण एकान्त ठिकाणी जावे नि दारा- खिडक्यांच्या कड्या पक्केपणी लावल्याची निश्चिती करून मग आपण चिन्ही काढून वाचावी. तशी सोय नसेल तर, 'आता इकडे कोणी यायचे नाही' अशी पक्की सूचना देऊन डोक्यावर अर्धवट पांघरूण घेऊनही चिन्ही वाचता येईल. त्यानंतर ती पुन्हा लपवून टाकावी नि मग बाहेर येऊन चिन्हीतील एक कोठला तरी शब्द सांगून म्हणावे 'हा शब्द होता ना ?' 'थांबा आता अंतर्ज्ञान स्फुरू लागले,' दुसरा शब्द सांगावा. मग मधळाच आणखी सांगावा नि सर्व जुळवून मग उत्तर द्यावे.

या करामतीचा तुमच्या इष्टमित्रावर छाप पाडण्यास अत्यंत उपयोग होईल. कोणाच्या काहीच ज्ञानात येणार नाही. फक्त चिन्ही बदलणे नि नंतर ती सुरक्षितपणे लपवलेली काढून वाचणे इतकाच कौशल्याचा भाग यात आहे. प्रत्यक्ष ही जादू आपल्या मित्रांना करून दाखवा नि पाहा ते कसे चौफेर चाकित होतात ते !

दृष्टिभ्रम

(१) पुस्तक हातात धरून तेथल्या तेथेच गोलगोल फिरवा म्हणजे डावीकडील वर्तुळ एका दिशेत फिरतील नि उजवीकडील चाक त्याच्या उलट दिशेने फिरल्याप्रमाणे दिसेल.

चला आपली पैज !

एकाच प्रकारची पाच सात नाणी घ्यावी. ती दुसऱ्याला दिसतील इतक्या सहज प्रकारे मोजून त्याच्यासमोर ठेवावी. 'हं, ही नाणी किती आहेत तुला सांगता येतील?' असे त्यास विचारावे. वाटल्यास त्याला ती जवळ जाऊन डोळ्यांनी मोजू द्यावी, पण त्यांना हात मात्र लावू देऊ नये. त्यानंतर विचारावे 'किती नाणी आहेत ही?' तो जितकी नाणी असतील तो आकडा (समजा सात) सांगेल; त्यावर आपण म्हणावे, 'नीट पाहा, सात नाहीत ती!' तो उत्तर देईल, 'अगदी नक्की सात.' त्यावर आपण म्हणावे, 'चला आपली पैज! माझं चुकलं असलं तर काय देशील?' दुसरा माणूस जर चलय नसेल तर पैज मारील, मग ती पैज रुपयाची किंवा पैशाची किंवा गुह्याची कशाचीही मारावी, परंतु मुख्य गोष्ट ही, की पुन्हा 'माझं चुकलं असलं' येवढे शब्द उच्चारू नयेत. दुसरा मनुष्य कसा आहे यावर सारे अवलंबून राहिल. तो डोक्याने घेताचाच असेल तर 'माझं चुकलं असलं तर' असं दुसऱ्यांदा म्हणूनही त्याच्या ध्यानात येणार नाही. त्यानंतर जरा वेळाने म्हणावे, 'टाका पैसे; पैज जिकली आम्ही. कारण मी म्हटलं होतं की माझं चुकलं तर काय देशील? मग माझं चुकलं आहे-म्हणजे तुझंच बरोबर आहे. पण म्हणजे पैज मीच जिकली!'

शंभरात चार किंवा पाच ठिकाणीच तुमचा हेतू साधारण नाही; पण बाकी सर्व ठिकाणी 'हे काय? म्हणजे आमचं लक्ष नव्हतं' इत्यादी शब्दच तुम्ही पैज जिकल्यावर तुमच्या कानावर येतील फक्त! आणि त्यातच तुम्ही पैज जिकल्याचे रहस्य साठविलेले आहे. नाणी किती या वादाच्या नादात तुम्ही पैज घेताना काय शब्द उच्चारिता इकडे पुरेसे लक्षच नसते कोणाचे! अर्थात काही चाणाक्ष बुद्धीचे लोक सोडून!

चला आपली पैज !

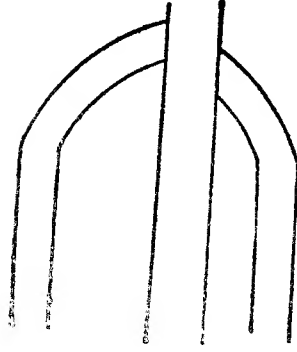
१०१

असेच तुमच्या एखाद्या मित्राला एक खड्ड दाखवून म्हणावे, 'या खड्डाने मी एक छोटीशी रेष ओढतो, ती ओलांडून दाखविशील तू?' तो 'हो' म्हणेल. 'अगदी नक्की' असे त्याजकडे बघवून घेऊन मग म्हणावे, 'पाहा हं; फजिती करून घेऊ नकोस.' आणि तो तयार झाला की खड्डाने आपण त्याच्या खांद्यावरच छोटीशी रेष मारावी!

प्रेक्षकांपैकी एकाला एक कागदाचा कपटा देऊन म्हणावे की 'यावर १ पासून ५० पर्यंत कोठलाही एक आकडा इतर कोणालाही न दाखविता लिहून मला द्या.' त्याप्रमाणे त्याने लिहिले की तो आकडा आपण पाहावा नि त्या कागदाची पुन्हा घडी घालून त्याला तो मुठीत घट्ट धरून ठेवण्यास सांगावा. त्यानंतर दुसरा एक कागद घेऊन दुसऱ्या एकाला म्हणावे, 'तुम्ही या दुसऱ्या कागदावर तुम्हांला हवा तो ५० ते १०० पर्यंतचा आकडा लिहा. मला तो दाखवू नका हं.' त्याप्रमाणे त्याने लिहिल्यावर आपण त्याखाली 'मो सांगतो तो आकडा लिहा' म्हणून एक आकडा सांगावा. (हा आकडा सांगण्यातच सर्व गुरुकिल्ली आहे. हा आकडा, पहिल्या माणसाचा आकडा ९९ मधून वजा करून आपण सांगावा.) त्यानंतर दोघांची बेरीज करण्यास सांगावी. त्यानंतर या बेरजेपैकी पहिला डाव्या हाताचा आकडा त्याला खोडावयास सांगून खोडून उरलेल्या संख्येत तो मिळविण्यास सांगावा. नंतर जी बेरीज येईल तिच्यातून त्याची मूळची संख्या वजा करण्यास सांगावी, आणि कोणता आकडा आला म्हणून विचारावे. ही संख्या आणि पहिल्या माणसाच्या हातातील चिन्हीतील संख्या नेमक्या एकच येतील.

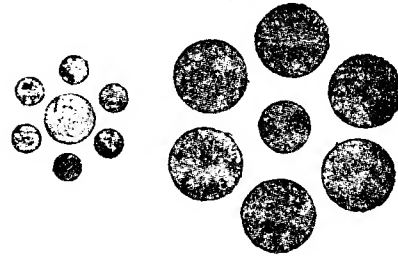
आपण एक उदाहरण घेऊन पाहू. समजा, पहिल्या माणसाने २७ हा आकडा कागदावर लिहून तुम्हांला दाखविला आणि पुनश्च इतर कोणास न दाखविता ती चिन्ही आपल्याजवळ ठेविली. समजा, आता दुसऱ्या माणसाने ५० ते १०० पर्यंतच्या पैकी ६७ हा आकडा लिहिला. अर्थात आपल्या संकेता-नुसार आपण त्याला आपला ७२ (९९ - २७) हा आकडा सांगितला. त्या दोघांची बेरीज ६७ + ७२ = १३९ झाली. पैकी पहिला एकचा आकडा खोडून त्याने तो उरलेल्या ३९ मध्ये मिळविला. ३९ + १ = ४०, आणि आता हा चाळीस आकडा त्याच्या मूळ ६७ या संख्येमधून वजा करता नेमका पहिल्या माणसाजवळील २७ हा आकडा आला.

हीच मौज दुसऱ्या माणसास १५० ते २०० पर्यंतची संख्या लिहावयास सांगूनही करिता येईल. फक्त आपण मिळवावयास सांगू तो आकडा ९८ मधून वजा करून सांगितला म्हणजे झाले. आणि अर्थात त्या वेळी पहिल्या माणसास १०० ते १५० पर्यंत आकडा लिहावयास सांगावा.

दृष्टिभ्रम

(२) या चित्रात कमानीचा उजवी-कडचा अर्धा भाग खाली सरकल्याप्रमाणे वाटेल. वस्तुतः पाहता तसा प्रकार नाही. खरोखरी कमानीची आकृती यथायोग्यच आहे. मध्यंतरीच्या उभ्या दोन रेषांमधील कमानीचा भाग पुसल्यामुळे हा दृष्टिभ्रम निर्माण झाला आहे.

(३) या दोन्ही आकृतीं-तील मध्यभागीची दोन्ही वर्तुळे आकाराने अगदी समान आहेत.

विश्वास बसत नाही ना !

आकड्यांच्या मौजा

ज्ञानं च लोके यदिहास्तिकिंचित्।

संख्यागतं तच्च महान् महात्मन्। -महाभारत

अर्थ : हे महात्म्या, या जगात जर काही ज्ञान असेल तर-
तर त्यापैकी बरेच आकड्यांनी भरलेले आहे.

आकड्यांच्या मौजा

(१)

$$\begin{aligned} १ \times ९१ &= ९१ \\ २ \times ९१ &= १८२ \\ ३ \times ९१ &= २७३ \\ ४ \times ९१ &= ३६४ \\ ५ \times ९१ &= ४५५ \\ ६ \times ९१ &= ५४६ \\ ७ \times ९१ &= ६३७ \\ ८ \times ९१ &= ७२८ \\ ९ \times ९१ &= ८१९ \end{aligned}$$

(२)

$$\begin{aligned} ५७ + ५४ &= १११ \\ ५५७ + ५५४ &= ११११ \\ ५५५७ + ५५५४ &= १११११ \\ ५५५५७ + ५५५५४ &= ११११११ \\ ५५५५५७ + ५५५५५४ &= १११११११ \\ ५५५५५५७ + ५५५५५५४ &= ११११११११ \\ ५५५५५५५७ + ५५५५५५५४ &= १११११११११ \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 ३३ \times ३३६७ &= ११११११ \\
 ६६ \times ३३६७ &= २२२२२२ \\
 ९९ \times ३३६७ &= ३३३३३३ \\
 १२२ \times ३३६७ &= ४४४४४४ \\
 १६६ \times ३३६७ &= ५५५५५५ \\
 १९८ \times ३३६७ &= ६६६६६६ \\
 २२१ \times ३३६७ &= ७७७७७७ \\
 २६४ \times ३३६७ &= ८८८८८८ \\
 २९७ \times ३३६७ &= ९९९९९९
 \end{aligned}$$

(४)

	१	२	३	४	५	६	७	८	९	}
+	९	८	७	६	५	४	३	२	१	
+	९	२	३	४	५	६	७	८	९	
+	९	८	७	६	५	४	३	२	१	
+	.	.	.	.	.	.	.	.	२	
	२	२	२	२	२	२	२	२	२	

(५)

	१	२	३	४	५	६	७	८	९	}	
+	९	८	७	६	५	४	३	२	१		
+	९	२	३	४	५	६	७	८	९		
+	९	८	७	६	५	४	३	२	१		
+	९	२	३	४	५	६	७	८	९		
+	९	८	७	६	५	४	३	२	१	}	
+	.	.	.	.	.	.	.	.	३		
	३	३	३	३	३	३	३	३	३		

(६)

$$\begin{aligned}
 ५६ + ४५ &= १०१ \\
 ५५६ + ४४५ &= १००१ \\
 ५५५६ + ४४४५ &= १०००१ \\
 ५५५५६ + ४४४४५ &= १००००१ \\
 ५५५५५६ + ४४४४४५ &= १०००००१ \\
 ५५५५५५६ + ४४४४४४५ &= १००००००१
 \end{aligned}$$

(७)

$$\begin{aligned}
 ६^२ - ५^२ &= ११ \\
 ५६^२ - ४५^२ &= ११११ \\
 ५५६^२ - ४४५^२ &= ११११११ \\
 ५५५६^२ - ४४४५^२ &= ११११११११ \\
 ५५५५६^२ - ४४४४५^२ &= ११११११११११ \\
 ५५५५५६^२ - ४४४४४५^२ &= ११११११११११११
 \end{aligned}$$

(८)

$$\begin{aligned}
 ६०^२ - ५१^२ &= ९९९ \\
 ५६०^२ - ५५१^२ &= ९९९९ \\
 ५५६०^२ - ५५५१^२ &= ९९९९९ \\
 ५५५६०^२ - ५५५५१^२ &= ९९९९९९ \\
 ५५५५६०^२ - ५५५५५१^२ &= ९९९९९९९ \\
 ५५५५५६०^२ - ५५५५५५१^२ &= ९९९९९९९९
 \end{aligned}$$

(९)

१४२८५७ हा असा आकडा आहे की त्याला १ पासून ६ पर्यंत कोणत्याही आकड्याने गुणिले असता पुन्हा या संख्येतील तेच आकडे उलट सुलट होऊन गुणाकारात येतात.

$$\begin{aligned}
 १४२८५७ \times १ &= १४२८५७ \\
 १४२८५७ \times २ &= २८५७१४ \\
 १४२८५७ \times ३ &= ४२८५७१ \\
 १४२८५७ \times ४ &= ५७१४२८ \\
 १४२८५७ \times ५ &= ७१४२८५ \\
 १४२८५७ \times ६ &= ८५७१४२
 \end{aligned}$$

(१०)

तसेच १४२८५७ याची आणखी मौजा पाहा.

$$\begin{aligned}
 १४२८५७ \times ७ &= ९९९९९९ \\
 १४२८५७ \times १४ &= १९९९९९८ \\
 १४२८५७ \times २१ &= २९९९९९७ \\
 १४२८५७ \times २८ &= ३९९९९९६ \\
 १४२८५७ \times ३५ &= ४९९९९९५ \\
 १४२८५७ \times ४२ &= ५९९९९९४ \\
 १४२८५७ \times ४९ &= ६९९९९९३ \\
 १४२८५७ \times ५६ &= ७९९९९९२
 \end{aligned}$$

(११)

$$\begin{aligned}
 ११^{\circ} &= १२१ \\
 १११^{\circ} &= १२३२१ \\
 ११११^{\circ} &= १२३४३२१ \\
 १११११^{\circ} &= १२३४५४३२१ \\
 ११११११^{\circ} &= १२३४५६५४३२१ \\
 १११११११^{\circ} &= १२३४५६७८६५४३२१ \\
 ११११११११^{\circ} &= १२३४५६७८९८७६५४३२१
 \end{aligned}$$

मनातला आकडा ओळखा

तुमच्या मित्रमंडळींपैकी एकाला १ पासून ६० पर्यंत कोणताही एक आकडा मनात धरण्यास सांगावे. त्यानंतर पुढे दिलेल्या गटांपैकी (येथे पुढे दिलेल्या गटावरून प्रत्येक गटाचे निराळे काढे लिहून एक एक सुटे काढे करून टेव्हा व ती काढेच दाखवावीत) कोणकोणत्या गटात तो आकडा आहे ते निरीक्षणपूर्वक त्याला पाहण्यास सांगावे. तो जे जे गट सांगेल त्यावरून त्याने कोणता आकडा धरिला होता ते तात्काळ त्याला सांगून तुम्ही त्याला चक्रीत करू शकाल हे कसे करावयाचे ती युक्ती शेवटी दिली आहे.

गट १ ला

गट २ रा

३ १० ७ ६ ११ २	३ ५ ७ ९ ११ १
१८ २३ १५ १९ १४ २२	१३ १७ १५ २१ २३ १९
३१ ३० २६ ३४ ३५ २७	४९ ५७ ५९ ५३ ५१ ५५
५० ५१ ५४ ५५ ५८ ५९	३७ ४१ ३९ ४३ ४७ ४५
४७ ३८ ४३ ४२ ३९ ४६	३१ २९ ३५ ३३ २५ २७

गट ३ रा

गट ४ था

३३ ३७ ३५ ३४ ३६ ३२	२० २१ १९ १८ १७ १६
४३ ४२ ४१ ४० ३९ ३८	२४ २३ २२ २५ २६ ३७
४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९	२९ ३१ ४८ ४९ २८ ३०
६० ५७ ५६ ४६ ५९ ५८	५१ ५३ ५५ ५४ ५२ ५०
५० ५२ ५३ ५४ ५१ ५५	६० ५९ ३१ ५६ ५८ ५७

गट ५ वा

गट ६ वा

१३ १२ ११ ९ १० ८	७ ६ ५ १३ १२ ४
२५ २४ १५ २६ २७ १४	५२ ५३ ५४ ५५ १३ ६०
४१ ४० २८ ३१ ३० २९	३८ ३९ ४४ ४५ ४६ ४७
४५ ४२ ४४ ४६ ४७ ४३	१४ १५ २० २१ २२ २३
१३ ५६ ५८ ५९ ५७ ६०	२८ २९ ३० ३६ ३७ ३१

आकडा ओळखण्याची युक्ती : आकडा धरणान्या माणसाला न चुकता प्रत्येक गट नीटपणे निरखून पाहण्यास सांगावे आणि न चुकण्याविषयी त्याला वारंवार बजावावे. आता त्याचा आकडा ओळखण्याची युक्ती इतकीच की ज्या ज्या गटात त्याचा आकडा आहे असे तो सांगेल त्या त्या गटांतील उजव्या हाताच्या वरच्या कोपण्यातील आकड्यांची बेरीज करून त्याला सांगावी. तोच नेमका त्याचा आकडा येईल.

आपण एक उदाहरण घेऊन पाहू. समजा, त्याने ३७ हा आकडा मनात धरिला. त्यानंतर सर्व गट नीट पाहिल्यावर तो सांगेल की गट २, गट ३ व गट ६ यांत त्याचा आकडा आहे. अर्थात या तिन्ही गटांतील उजव्या हाताच्या वरच्या कोपण्यातील आकडे अनुक्रमाने १, ३२ व ४ असे आहेत आणि आपल्या योजनेप्रमाणे त्यांची बेरीज नेमकी (त्याच्या आकड्याइतकी म्हणजे) ३७ येते आहे.

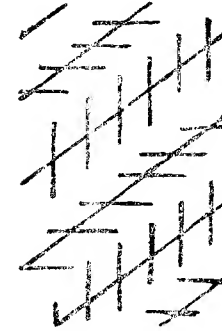
थक्क करून सोडणारी स्मरणशक्ती

एका नवीन शास्त्राचा अभ्यास करून माझी स्मरणशक्ती मी अतिशय तीव्र केली आहे. त्याचे प्रत्यंतर पाहावयाचे असल्यास पुढील कोठल्याही बारा आकडी संख्यांपैकी एकेक संख्या मला विचारा नि मी तुम्हांला जशीच्या तशी लिहून दाखवितो, असे आपल्या मित्रांपैकी एका मित्राला म्हणावे, पुढे दिलेल्या संख्या कागदाच्या प्रत्येक कपट्यावर एक याप्रमाणे व्यवस्थितपणे लिहून त्या चिट्ठ्या एका पेटीत ठेवून घ्यावा.

या संख्या येणेप्रमाणे :

(१) ३१४५९४३७०७७४	(२) ४१५६१७८५३८१९
(३) ५१६७३०३३६९५४	(४) ६१७८५३८१९०९९
(५) ७१८९७६३९२१३४	(६) ८१९०९९८७५२७९
(७) ९१०११२३५८३१४	(८) ०२२४६०६६२८०८
(९) १२३५८३१४५९४३	(१०) २२४६०६६२८०८८
(११) ३२५७२९१०११२३	(१२) ४२६८४२६८४२६८
(१३) ५२७९६५१६७३०३	(१४) ६२८०८८६४०४४८
(१५) ७२९१०११२३५८३	(१६) ८२०२२४६०६६२८
(१७) ९२१३४७१८९७६३	(१८) ०३३६९५४९३२५७
(१९) १३४७१८९७६३९२	(२०) २३५८३१४५९४३७

आता या संख्या ओळखण्याची गुरुकिल्ली पुढीलप्रमाणे आहे. समजा, त्याने ५ वी संख्या विचारली तर आपण पाच या आकड्यांत बारा मिळवावे (५ + १२ = १७). आता या मिळवून आलेल्या आकड्यांची उलटापालट करावी. ती ७१ आली. त्यानंतर या दोन आकड्यांची बेरीज करून तो आकडा तिसरा मांडावा. या ठिकाणी तिसरा आकडा ८ येईल. फिरून या नव्या आकड्यांची नि त्यांच्या मागील आकड्यांची बेरीज करून तो आकडा चौथा मांडावा. याप्रमाणे बारा आकडे येईपर्यंत मांडावे. ज्या वेळी बेरीज दहापेक्षा अधिक येईल त्या वेळी फक्त वरचा आकडा मांडावा आणि मागील एकाचा सोडून द्यावा. उदा.—आता पाचवी संख्या मांडताना ७१८९७ यात ८ आणि ९ ची बेरीज १७ येते, त्यापैकी सात हा आकडा पुढचा म्हणून मांडावा. एकदा ही रीत डोक्यात बसली की तुम्हांला पटापट संख्या मांडता येईल आणि तुमच्या स्मरणशक्तीची तीव्रता पाहून सर्वजण चकित होतील. आरंभी फक्त २० च संख्या दिल्या आहेत; परंतु ही संख्या ८८ पर्यंत वाढविता येईल. या-व्यतिरिक्त हास असेल तर बारा-आकडी संख्या तयार करता येईल. फक्त नीट तपासून दुसऱ्यास देण्यासाठी क्रमांक घालून त्याच्या चिठ्या केल्या म्हणजे झाले.

दृष्टिभ्रम

(४) चित्रातील लांब दिसणाऱ्या सर्व रेषा संपूर्णतः समांतर आहेत. तुमचे डोळे फसवतील. काळजी घ्या.

संतकृत काव्यकृत

चिंचेच्या पानीं एक शिवालय उभविलें। आधि कळसु मग पाया रे।
देव पूजो गेलों तां देऊळ उडालें। प्रसिद्ध सद्गुरूया रे।
दुतांडि हरिणी पाण्यासि गेली। मुखाविण पाणी प्याली रे।
पाषाणाची सांगड मृगजळडोही। वांझेचा पुत्र पोहला रे।
अंधळ्यांनीं पाहिलें बहिन्यांनीं ऐकिलें। पांगळ्यानें पाठलाग केला रे
एका जनार्दन एकपण विनवी। अखंड हरि हरि वदा रे।

नवल देखिलें, नवल देखिलें मृगजळाचे डोहीं रे।
जें म्यां ऐकलें तें म्यां पाहिलें, आपणांमध्ये पाहीं रे ॥
अंधिया जांभळें लागलें रे बाई। चिंचेला बोरें आलीं रे ॥
वडांच्या देटीं पिकले पेरू, पिंपळाला केळी आलीं रे ॥
हत्ती आणि मेंढी संग्राम झाला, अजगर तेथें आलें खाया रे।
हरिणाच्या पाडसा चित्ता गे भ्याला, शेळीनें सर्पा गिळिलें रे ॥
द्राक्षमंडपीं सेवाया रे भाई, पानोपानीं लागलीं कोल्ही रे ॥
अहोरात्र जागतां, वीजपथ राखतां, चांगा वटेश्वर गाई रे ॥

हाट करुनी घरासि आणली, बसली ओसरिच्या कांठीं रे।
घरची बाईल बाहेर निघाली, बसवसून लागे पाठी रे।
शंखिण वावा डंखिण त्या घरी, शंखिण वावा डंखिण रे ॥
चौ शेराचा वरणभात केला, वर भाजीचा गोळा रे।
मोठामोटे घास घेती, मुरळ फिरवी डोळा रे।
आठ भाकरी, बारा पोळ्या, धिरडीं खाल्ही सोळा रे।
पाणी पिउनि देकर दिला, मराठी तिचा मोळा रे।

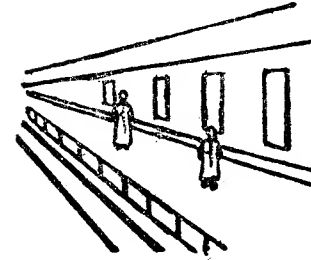
आकड्यांच्या मौज

१११

बारा सोळा लुगडि नेसली येईना पाठीं पोटी रे।
नवखणांची चोळि शिवली येईना गांठी रे।
एका जनार्दनी म्हणे रे वावा ऐशी बाइल केली रे।
तिच्या भयाने सर्व देवते पळोनिया रे गेली रे।

सप्तामाजी सभा वसली अद्भुत। करी न्याय नीत ज्ञातेपणे।
मुका पुराण सांगे बहिरें ऐकत। अंधणे न्याहाळीत अक्षरासी।
थोटे लिहू जात पांगुळ धांवत। वेडे शिकवीत शहाण्यासी।
हरिणाचे भेणे चित्ता पळूनि गेला। नाग तो जन्मला गायीपोटी।
श्रानाचिया पाठी ससे लागियेले। अंधारे गिळियेले सूर्यासी।
मुंगिचिया डोळा हत्ती बुडून गेला। बंध्यापुत्रे त्याला काढियेले।
जळामाजी स्नान नित्य करूं जाती। कोरडेची न्हाती न भिजतां।
हरि म्हणे जन्ममरण भोगिती। नाही आलें हातीं वर्म तव ॥

दृष्टिभ्रम

(५) या दोन्ही माणसांत कोणता
माणूस उंच वाटतो ?
वस्तुतः दोघांची उंची अगदी सारखी !

मजेदार योगायोग ! पृथ्वीचा व्यास जितका आहे त्याला १०८ ने गुणले म्हणजे सूर्याचा व्यास येतो; आणि त्याला १०८ ने गुणले म्हणजे पृथ्वीपासून सूर्याचे सरासरी अंतर येते. तसेच चंद्राच्या व्यासाला १०८ ने गुणले म्हणजे चंद्राचे सूर्यापासून सरासरी अंतर येते.

कोटे आहे चूक ?

खाली दिलेल्या वाक्यात काही वाक्ये विसंगत आणि असमंजसपणाची आहेत. त्यांचे परीक्षण करा. जी वाक्ये योग्य व अचूक आहेत ती 'योग्य' इतकेच सांगा. परंतु जी वाक्ये असमंजसपणाची वा विसंगत आहेत ती तशी का आहेत याची कारणेही सांगा. एखादे वाक्य असमंजसपणाचे आहे हे ध्यानात येणे सोपे आहे, पण ते तसे का आहे हे नेमके सांगणे पुष्कळदा कठीण जाईल तुम्हाला. तथापि प्रत्यक्ष यत्न केला म्हणजे कळेल ते.

‘बहुरंगी करमणुकीच्या’ पहिल्या भागात दिलेले ‘कोटे आहे चूक?’ हे प्रकरण पुष्कळांना विशेषत्वाने आवडल्याचे आढळून आल्यावरून या दुसऱ्या भागात पूर्वीपेक्षा अधिक वाक्ये घातली आहेत.

(१) सहा महिन्यांपूर्वी तर माझी प्रकृती अतिशय निकृष्ट प्रकारची होती. त्या वेळी जर आपला परिचय झाला असता तर तुम्ही मला ओळखलेही नसतेत !

(२) या चकल्या चविष्ट झाल्या नाहीत असे कसे म्हणता तुम्ही? अहो, ज्या पुस्तकात वाचून मी त्या केल्या त्यात स्पष्ट लिहिले आहे की त्या चकल्या मोठ्या चविष्ट होतात म्हणून ?

(३) ज्योत्स्ना म्हणाली, “मी हे खोटे बोलते आहे.” आता असे पाहा, ती सांगते आहे ते वाक्य जर खरे असेल तर तिचे बोलणे खोटे आहे. बरे, ती हे जर खोटेच सांगत असेल तर वस्तुतः तिचे हे म्हणणे खरे असेल पाहिजे.

(४) त्या युद्धात सैनिकांना त्याच्या वरिष्ठांकडून चर खणण्याची आज्ञा करण्यात आली. त्याप्रमाणे त्यांनी मोठे मोठे चर खणले. इतके होते न होते तोच पुनश्च “सारे चर बुजवून पूर्ववत करावे” अशी आज्ञा सुटली. चरांच्या ठिकाणी पूर्वी माती खूप खच्चून भरलेली होती, परंतु चर बुजविताना तितकी माती त्या ठिकाणी आता माघेना. त्यामुळे चर चांगले ठोकून बुजविले तरीही काही माती शिल्लक उरली ‘या मातीचे काय करावे?’ या विवंचनेत वरिष्ठ

कोटे आहे चूक ?

११३

अधिकारी असता त्यांना अचानक एक कल्पना सुचली आणि त्याप्रमाणे त्यांनी आज्ञा केली की, “उरलेली माती भरण्यासाठी दुसरे छोटे खड्डे खणा आणि त्यात ती भरून टाका म्हणजे झाले !”

(५) तुरुंगात असणाऱ्या एका राजकीय पुढाऱ्याने आपल्या बायकोला पत्रात लिहिले, “यापुढे या विषयासंबंधी मी अधिक काही लिहू शकत नाही; कारण आपली पत्रे सरकारी तपासणी (सेन्सर) खात्याकडून वाचली जातात असा मला दाट संशय आहे.”

या पत्राच्या उत्तरात त्या पुढाऱ्याच्या बायकोने लिहिले, तुमची भीती निष्कारण आहे. कारण मला आताच सरकारच्या तपासणी विभागाकडून पत्र आले असून, त्यात ‘आम्ही तुमची पत्रे कधीच उघडीत नाही; तेव्हा आता निःसंकोचपणाने लिहा’ असे कळविले आहे.”

(६) ‘नेपोलियन आणि रेल्वे पोर्टर’ याची गोष्ट तुम्हाला ठाऊक आहे? असल्यास हो म्हणा, नसल्यास तसे सांगा.

(७) दहा धागरी पाणी काढावयाला जर दहा हात दोर लागतो तर वीस धागरी पाणी काढावयास वीस हात लागणारच.

(८) एक गृहस्थ म्हणाले, ‘आमच्या गावची हवा इतकी स्वच्छ आहे की तीमुळे चांदण्या रात्री चंद्रसुद्धा आम्हाला अगदी स्पष्टपणे दिसू शकतो.’

(९) कै. देवल यांनी ‘संशयकल्लोळ’ नाटक लिहिले आहे. हे नाटक प्रथम रंगभूमीवर आले त्या वेळी त्यांच्या एका आवडत्या नटीने त्यात काम केले होते, तिचे नाव ठाऊक आहे तुम्हाला? असल्यास सांगा, नसल्यास ‘नाही’ म्हणा.

(१०) “काही तरी काय बोलतोस? म्हणे आता घराएवढी मोटार रस्त्यातून गेली. निदान लाख वेळा तरी तुला सांगितले असेल की अतिशयोक्ती करू नये म्हणून !”

(११) या पुस्तकातील सर्वच गमती तुम्हाला आवडतील असे वाटते. समजा, तुम्हाला त्यातल्या काही न आवडल्या तर तो तुमचा दोष नाही म्हणता येणार !

(१२) ‘तुम्हाला एक प्रश्न विचारू का?’ वारा वाहात नसतो तेव्हा तो कोठे असतो?”

(१३) “बाबू, अरे पोपटाला शिव्या कशाला शिकवतो आहेस?”

“नाही बाबा, शिव्या नाही शिकवत मी! कोणत्या शिव्या देऊ नयेत ते शिकवतो आहे मी त्याला!”

(१४) “आमचे शिक्षक वेडेच दिसतात आई! काल त्यांनी आम्हाला सांगितले, की एक नि चार मिळून पाच होतात नि आज सांगितले की दोन नि तीन मिळून पाच होतात म्हणून!”

(१५) एका गावातला वीस वर्षे न्हाव्याचा धंदा करणारा एक न्हावी म्हणाला, “मला येथे दुसरा कोणीही स्पर्धा करावयास नाही आणि म्हणून गावात दाढी असणाऱ्यांपैकी जे कोणी आपल्या हाताने दाढी करतात तेवढ्यापैकी कोणाचीही दाढी मी करीत नाही आणि दाढी असणाऱ्यांपैकी जे स्वतः दाढी करीत नाहीत त्या साऱ्यांची मी दाढी करतो.”

(१६) बाबा म्हणतात, “सव्वीस मुलांच्या वर्गात तुझा क्रमांक शेवटचा आहे हे बरे नव्हे.” मी म्हणतो, “समजा, आमच्या वर्गात चाळीस मुले असती तर त्यांच्यात शेवटचा असण्यापेक्षा तर हे बरे!”

(१७) गोविंदाला त्याच्या बहिणीने सांगितले की, त्याला आणखी एक छोटी बहीण झाली आहे म्हणून. त्यावर गोविंदा म्हणाला, “चल, मग आपण धावत जाऊन आपल्या आईला सांगू आधी!”

(१८) माझा जन्मदिनांक ३० मे १९३९ हा आहे. म्हणजे मला आज (१ फेब्रु. १९४८) आठ वर्षे नव्वीच पुरी झाली आहेत. नाही तर मला तरी गणित नीट करता येत नाही असे म्हणावयास पाहिजे.

(१९) आफ्रिकेच्या अरण्यात एक उंचच्या उंच वृक्ष आहे. तो इतका उंच आहे की त्याचा शेंडा पाहावयाला एकावर एक दोन माणसे उभी करावी लागतात.

(२०) तुम्हाला ज्याची मुळीच माहिती नाही अशा माणसाविषयी तुम्हाला काय वाटते म्हणून जर कोणी विचारील तर त्याला एकही खरे उत्तर आपल्याला

निश्चितपणे देता येणार नाही.

(२१) आपल्या नावाची पाटी रंगवून घेण्याची एका गृहस्थाची इच्छा होती. त्यांचा रंगकाम करणारा एक मित्र होता. त्याजकडून ते काम करवून घ्यावे अशी आपली मनीषा त्याने आपल्या नोकराजवळ बोलून दाखविली. त्यानंतर सायंकाळीच त्याचा तो चित्रकार मित्र त्याच्या घरी येऊन दोन तास गप्पा मारून गेला. तो गेल्यावर त्या गृहस्थाचा नोकर येऊन त्या गृहस्थास म्हणाला, “धनी, आपली नावाची पाटी रंगवायची व्हाती ना?” यावर तो गृहस्थ उत्तर करतो, “आता काय करणार? अरे, तो इथे होता तेव्हा तुला कशे नाही सुचले? असाच मूर्ख तू लेका!”

(२२) एक म्हातारबुवा असा सिद्धान्त सांगतात. “माझ्या निरीक्षण करण्यामुळे मी असा सिद्धान्त काढला आहे, की कुठल्याही वर्षी ज्येष्ठ महिन्यात मी मेलो नाही की इतर वर्षभर मी चांगला नीट जिवंत असतो.”

(२३) ‘केवळ तत्त्वासाठी तत्त्व’ असले तात्त्विक आचरण करणे तत्त्वतःच चुकीचे आहे, हे तत्त्व तात्त्विक चर्चा करताना तत्त्वदृष्ट्याच यथायोग्य तत्त्व ठरते.

(२४) प्राचीन तक्षशिला नगराजवळ, पुराणवस्तु संशोधन खात्याने पोरस राजाचे अवशेष सापडले असल्याचे प्रसिद्ध केले आहे. ते अवशेष सध्या लखनौच्या संग्रहालयात आहेत. त्यात पोरस राजाची डोक्याची कवटी पण आहे. ती कवटी पाहून आलेली एक स्त्री मुंबईचे पदार्थसंग्रहालय पाहण्यास गेली. संग्रहालयाच्या व्यवस्थापकांना तिने विचारले, “तुमचे संग्रहालय मोठे विख्यात आहे म्हणतात. तुमच्याकडे पोरस राजाची कवटी आहे?” व्यवस्थापकांनी मान हलविली. त्यावर ती म्हणते, “लखनौच्या छोट्याशा संग्रहालयातसुद्धा ती आहे आणि तुमच्याकडे नाही म्हणता? फुकटच नावलौकिक आहे मुंबईच्या संग्रहालयाचा!”

(२५) ज्योतिषी गोविंदराव म्हणतात, “समजा मी बैतागून जिवावर उदार झालो नि आत्महत्या करावयाचे ठरविले तरी त्याकरिता मी शुक्रवार कधीच निवडणार नाही. कारण तो अशुभ घातवर आहे मला!”

(२६) “चौथी पोळी खाल्ली आणि माझे पोट भरले. आरंभीच ती मी खाल्ली असती तर तीन पोळ्या वाचल्या असल्या माझ्या!”

(२७) आगगाड्यांना जेव्हा अपघात होतात तेव्हा सर्वांत शेवटच्या डब्याची अधिक मोडतोड होते. याकरिता असे ठरविण्यात आले आहे की, गाडी सुटण्यापूर्वी आधी थोडा वेळ गाडीचा शेवटचा डबा सोडून गाडीपासून अलग करण्यात यावा.

(२८) ‘ चिंचवड नाव पडण्याचे कारण तेथे चिंच आणि वड यांची झाडे आहेत हे नव्हे, तर तेथे वडाच्या झाडाला चिंचा लागतात, हे ’ असे चिंचवडची सर्व मंडळी सांगतात.

(२९) रणांगणावरून आपल्या आईला पत्र पाठविणारा सैनिक लिहितो, या वेळी एक हात पिस्तुलाच्या घोड्यावर ठेवून नि दुसऱ्या हातात हातबॉव घेऊन हे पत्र लिहीत आहे. माझ्या चालू स्थितीची कल्पना घेण्यास येवढी गोष्ट पुरी होईल तुला ?

(३०) माणसाला जर गाढवासारखे बोलता येते तर गाढवाला माणसाप्रमाणे का बोलता येऊ नये ?

(३१) तुम्ही घेऊन दिलेले घड्याळ बरोबर नाही चालत. ते फार मरामर चालते. पन्नास मिनिटांत एक तास चालते ते !

(३२) “अहो आताच मला समजलं की माझ्या बहिणीला बाळ झालं आहे म्हणून ! पण मुलगा की मुलगी ते नाही कळलं; नि म्हणून मी विचारात आहे की, मी मामा होणार की मावशी होणार ? ”

(३३) “ह्या प्रश्नाचे उत्तर मला भरता येत नाही. यात विचारले आहे की तुमच्या आईचे लग्न होण्यापूर्वी ती कुठे होती ? आणि असं पाहा तिचं लग्न होण्यापूर्वी मला आईच नव्हती ! नाही का ! ”

(३४) कोठल्याही एका विषयावर निबंध लिहून आणा म्हणून शिक्षकांनी सांगितले. दुसऱ्या दिवशी इतर सर्व मुलांनी शिक्षकाजवळ निबंध आणून दिले. त्या वेळी आनंदाने नुसताच एक कोरा कागद त्यांच्या स्वाधीन केला. “हे रे काय ” म्हणून शिक्षकांनी विचारिता, “मी ‘ काही नसणे ’ या विषयवर निबंध लिहिलाय आणि म्हणून तो तुम्हाला दिसत नाही. ” असे त्याने हसत हसत उत्तर दिले.

कोठे आहे चूक ?

(३५) “ का हो आम्ही तर एकलं की तुम्ही मेला म्हणून ! ”

“ हो तशी बंदना आहे खरी. पण जेव्हा मला ते कळलं तेव्हा माझ्या ध्यानात आलं की मी तो नाही म्हणून ! ”

(३६) “ तुमचे वडील असे कधीच गवाळे नसत, त्यांचे कपडेही कसे अंगासलग असत. असा गवाळा वेष करू नये. ”

“ वाढवा ? काय उगाच थापा मारता ? अहो, हा बडिलांचाच कोट आहे माझ्या अंगात. भले महाराज ! प्रत्यक्षच पुरावा तुमच्या विधानाविरुद्ध ! ”

(३७) घुशीच्या विळाच्या टोकाशी जशी माती सापडते तशी खारीच्या विळाशी कधीच सापडत नाही. याचे कारण खार नेहमी आपले बीळ दुसऱ्या टोकापासून उकरावयास आरंभ करते हेच !

(३८) “ अहो, या मुलाला एकशे एक मार्क कसे दिलेत ? शंभरापेक्षा अधिक मार्क देताच येत नाहीत हे कसे ठाऊक नाही तुम्हाला ? ”

“ असो, त्या मुलाने आम्ही न विचारलेला एक प्रश्न आणखी लिहिला आहे ! ”

(३९) मी एक शोध लावला आहे ! सहज योगायोग म्हणून मला तो स्फुरला. शाईची भरलेली एक दौत जवळ ठेवली की झरणीचा (फॉन्टनेन) साध्या टाकासारखा उपयोग करता येतो आणि मग ते भरीत बसावयाची कटकट करावी लागत नाही मुळीसुद्धा !

(४०) एका गृहस्थाने मोजून एकूणसाठ जिलब्या खाल्ल्या. “ आणखी एक जिलबी खाऊन तुम्ही तो आकडा साठ का नाही केला, ” असे विचारिता त्याने मला उत्तर दिले, “ भल्या गृहस्था, केवळ एका जिलबीसाठी लोकांकडून खादाड म्हणून घेण्याइतका मूर्ख नाही मी ! ”

(४१) शिवाजी महाराज इ. स. १६२७ साली जन्मले की १६३० साली जन्मले. यासंबंधी एका काळी संशोधकांत मोठा वाद होता. त्याचा आत निश्चिंत निकाल झाला असून तो सन १६३० ठरला आहे.

(४२) माझा कुत्रा फारच चलाख आहे. मी जेव्हा त्याला म्हणतो की, ‘ मोत्या तुला यायचं असलं तर इकडे ये, नसलं तर येऊ नको, तुला जसं वाटेल तसं कर, ’ तेव्हा तो येतो किंवा येत नाही. जसं त्याला वाटेल तसं करतो तो !

(४३) जाहिरातीसंबंधी आपल्या वृत्तपत्राची प्रशंसा करावी तितकी थोडीच ! काल माझे सोन्याचे घड्याळ हरवले नि म्हणून मी आपल्या पत्राच्या 'हरवल्याचा शोध' या सदरात जाहिरात दिली आणि दुसऱ्याच दिवशी माझ्या विजारीच्या खिशात त्याचा शोध लागला. आपले पत्र चिरायू होवो !

(४४) "माझ्या येण्याने त्रास नाही ना होत तुम्हाला ?"

"नाही; जरी मी त्रासलेली असले तरी तुम्ही गेलात म्हणजे मला फार बरं वाटते !"

(४५) गांधी मोठे की टिळक मोठे या वादाचा निर्णय आपण करू. असे पाहा, आपण विचार केला की टिळक कोण होते आणि तसाच विचार केला की गांधी कोण होते आणि स्वतःला प्रश्न विचारिला की यात मोठे कोण होते म्हणजे आपल्याला सहज कळेल की दोघांत मोठे कोण आहे ते !

(४६) आरोग्यशास्त्राची परीक्षा चालू असताना त्याला मी पकडला. बर-गड्या किती असतात हे स्वतः चाचपून पाहात होता तो !

(४७) प्राणिमात्रांच्या जीवनाला आवश्यक म्हणूनच ऑक्सिजनला प्राणवायू म्हणतात. गेल्याच शतकात हा शोध लागला. खरेच पण पूर्वी लोक काय नि कसे वागत असतील हा मोठाच प्रश्न आहे नाही !

(४८) शास्त्रीय संशोधक असा पदार्थ शोधण्याच्या उद्योगात आहेत की ज्यात कोणताही पदार्थ विरघळेल. खरेच पण मग तो कशात ठेवतील ते !

(४९) "पृथ्वीचे आयुष्य अद्याप पन्नास लक्ष वर्षे आहे."

"किती ?" त्याने घाबरून विचारिले.

"पन्नास लक्ष."

"हां मग ठीक." सुकारा सोडून तो म्हणाला, "मला वाटलं पंधरा लक्ष."

(५०) "आईला आपल्या मुलांत काहीच दोष दिसत नाहीत, असे म्हणतात लोक."

"काय अचरट कल्पना आहे. माझ्या मुलात एकही दोष असता-समजा हं घटकाभर—तर मला काय दिसला नसता तो ?"

(५१) गोपूने आयोडिनची एक वाटली विकत आणिली. वाटेत येता येता एका माणसाचा धक्का लागून ती फुटली. तात्काळ गोपूने चाकूने हात कापून घेऊन त्यावर वाटलीत उरलेले आयोडीन लावून टाकिले !

(५२) एकसारख्या आजारी पडणाऱ्या एका श्रीमंत माणसास त्याच्या वैद्याने सांगितले की, "बराच लांबचा प्रवास करून या म्हणजे तुम्हाला आराम पडेल." प्रवासातून परत आल्यानंतर वैद्याने त्यास विचारिले, "आता कसं वाटतं ?" त्यावर त्या गृहस्थाने उत्तर केले, "फारच छान ! माझा कायापालट झाला जणू. मी होतो तसाच झालोय पुन्हा !"

(५३) वाटेल त्या वेळी खाणारेच अधिक निरोगी असतात. एक अमेरिकन निसर्गोपचारक लिहितात की, "गेली चाळीस वर्षे मी वाटेल त्याच वेळी खात आलो आहे आणि याप्रमाणे मी सतत नियमितपणे अनियमितपणे वागतो आहे."

(५४) आईने मुलाचा कोट पाठविला आणि त्यासोबत एक चिठ्ठी जोडली—तुझा आवडता लांब कोट या गाठोड्यातून पाठवीत आहे. गाठोडे जड होऊ नये म्हणून कोटाच्या गुंड्या खिशात ठेविल्या आहेत काढून !

(५५) एक वृद्ध गृहस्थ वैद्याकडे येऊन सांगू लागले, "वैद्यराज, तुम्ही मला त्या गोल क्रीडांगणाभोवती एक संपूर्ण फेरी मारण्याचा व्यायाम घेण्यास सांगितलात, पण माझ्याच्याने आता अधिक चालवत नाही, पण काय करणार ? मी फक्त अर्धीच फेरी मारतो नि मग परत फिरतो झालं !"

उत्कर्षाची चढण

“साऱ्याचे सार म्हणजे आत्मोन्नती”

मनाला संभाला

वैरी वैऱ्याची किंवा शत्रू शत्रूची जेवढी हानी करील त्यापेक्षा कुमार्गी लागलेले मन आपली अधिक हानी करील.

सन्मार्गीला लागलेले मन आपले जेवढे कल्याण करील तेवढे कल्याण आई-व्हाप किंवा इतर कोणी जिवलगही करू शकणार नाहीत.

—गौतमबुद्ध : धम्मपद ३-१०-११

निरोगी मनाची प्रार्थना

हे परमात्मन्-विपत्तीमध्ये तू माझे रक्षण कर, ही माझी प्रार्थना नाही.

विपत्तीमध्ये मी भिऊ नये म्हणजे झाले !

दुःखतापाने व्यथित झालेल्या जीवाला तू सांत्वना दिली नाहीस तरी चालेल,

मी दुःखावर विजय मिळवू शकावा म्हणजे झाले !

संसारात अनिष्ट गोष्टी घडल्या आणि केवळ प्रतारणाच माझ्या वाट्याला

आली, तरी माझ्या मनात ही हानी आहे असे वाटू नये.

मला जरी साहाय्य मिळविता आले नाही,

तरी माझे बळ खचू नये म्हणजे झाले !

○

○

○

तू माझा उद्धार करावास ही प्रार्थना नाही,

पण संकटे तरून जाण्यास मला शक्ती राहावी.

माझा भार हलका करून मला सांत्वना न दिलीस तरी चालेल;

तो भार मला वाहता यावा म्हणजे झाले !

सुखाच्या दिवसांत नम्रशिराने मी तुझे दर्शन घेईन,

पण दुःखाच्या रात्रीत जेव्हा सारे जग मला डावलील त्या वेळी

तुजविषयी मी शक्ति न व्हावे म्हणजे झाले !

—रवींद्रनाथ ठाकूर : (गीतांजली ४).

आत्मविश्वास

आता मला कशी माणसे हवीत ते सांगू का ? लोखंडाचे स्नायू, पोलादी ज्ञानतंतू आणि वज्राची मने असलेली माणसे मला हवी आहेत. आत्मविश्वासाने सुसमुसणारी, स्वतःच्या कर्तृत्वावर भरभक्कम विश्वास असणारी माणसेच जगात नाव घेण्यासारखे काही करू शकतात. जे मनाने भिकारी आहेत तेच सर्वेस्वाने दुयळे नि भिकारी होऊन बसतात. ज्याचा स्वतःवर विश्वास नाही तो इतरांना काय देऊ शकणार नि त्याच्या हातून काय घडू शकणार ? लोक तुम्हाला काहीही म्हणोत, तुमचा कितीही उपहास करोत, तुम्ही आपला आत्मविश्वास यत्किंचितही ढळमळू देऊ नका. तुमची संपत्ती, तुमचे आरोग्य, तुमचा दरारा, तुमचा नावलौकिक फार काय पण तुमची पतसुद्धा नष्ट झाली तरी पर्वा करू नका. जोपर्यंत आत्मविश्वास हा तुमचा पाठीराखा आहे. तोपर्यंत निश्चिती असू या की आज नाही उद्या, केव्हा तरी सारे जगत तुमच्या अलौकिक यशःसिद्धीने चकित होऊन, सकौतुक आदराने तुमचे स्वागत करील.

—सीताकान्त

धीरता हीच वीरता

जगात नेमळट बनण्यासारखे दुसरे कोणतेही पाप नाही. मनाने दुर्बल होऊ नका. ‘धीर तो कारण । साह्य होतो नारायण’ असे तुकारामबुवा सांगतात. ‘धीर धरी रे, धीरापोटी । असती मोठी फळे गोमटी ।’ असे केशवसुत सांगतात. ‘काही तरी पीळ धर ! तू काय मेल्या आईचे दूध प्याला आहेस ? काही ओजस्विता प्रकट कर ! पुचाटपणाचे नावसुद्धा अभद्र आहे. पुचाटपणाचा शब्द जरी कानी पडला तरी सचेल स्नान करावे. परिस्थितीपुढे निष्प्रभ होण्यासाठी नव्हे, तर तिचे स्वामी होण्यासाठी आपण जन्माला आलो आहोत. मन खंबीर हवे. मन सुट्ट हवे. त्याविना सारे फुकट आहे. ‘मन घट्ट पाहिजे. जोपर्यंत मन घट्ट नाही तोपर्यंत जगात कोणी विचारणार नाही. हे मन तयार करा. धैर्य धरून यत्न करणाऱ्यालाच ईश्वर साहाय्य करतो; निष्क्रिय दळ्याईना नाही. तुमचे धैर्य आणि परमेश्वराचे साहाय्य यांचे प्रमाण समच आहे, व्यस्त

नाही हे लक्षात ठेवा ' अशी पृथ्वीमोलाची गोष्ट लो. टिळकांनी सांगितली आहे. धैर्य, धैर्य, धैर्य ! या एकाच शब्दात साऱ्या वीरत्वाचा कस साठवला आहे. माझे जेवण मीच पचवतो, तसेच माझ्या भीतीही मीच पचवल्या पाहिजेत. पुचाटांना प्रौढी मिरवायला परमेश्वराने एकही ठिकाण राखून ठेवलेले नाही. शेळपट, नेमळट, मेकड साऱ्यांना एकच गती-अवहेलना, अपमान, उपहास नि तिरस्कार !

धैर्यामध्ये गडगडलात की सर्वत्र गडगडलात हेच सत्य !

बहुरंगी करमणूक-भाग २ रा : उत्तरे

फसाल वरं का !

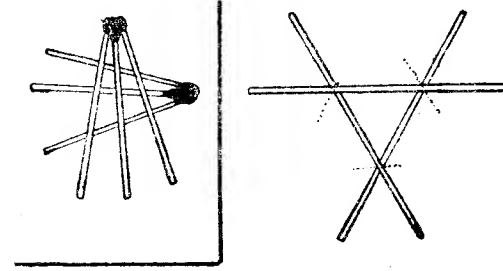
(१) बुचाचे मूल्य पाच पैसे. अर्थात नुसत्या वाटलीचे मूल्य १ रु. ५ पैसे आणि दोन्ही मिळून १ रु. १० पैसे. (२) २९ सेकंद, १५ नव्हे. (३) १४२ गाई. शेजाऱ्यांच्या २ मिळवून १४४ झाल्या. आणि मुलांना क्रमाने ४८, ३६, २४, १८, १६ गाई मिळाल्या नि उरलेल्या दोन शेजाऱ्याने परत नेल्या. या गोष्टीत मनात येते की शेजारच्या गाई परत गेल्या म्हणजे मुलांना वापाच्याच गाई मिळाल्या. अधिक इतर कुणाच्या गाई मिळाल्या नाहीत. या विचित्र कथेवरून वाटू लागते की गणितानुसार अशक्य अशी ही गोष्ट कशी जमते ? पण वस्तुतः गणित चूक नाही. कथाही चूक नाही. चूक हीच की हिश्याचे जे अपूर्णाकाचे भाग दिलेले असतात त्या सर्वांची बेरीज $\frac{1}{3}$ येते असे आपण गृहीत धरतो म्हणून गणित चूक वाटते. उदा, सतरा हत्तींच्या कथेत $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$ यांची बेरीज संपूर्ण १ येत नाही. अठराच्या $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$ व $\frac{1}{4}$ हिश्यांची बेरीज १७ येते. ह्या योगा-योगाचा उपयोग करून ती गोष्ट रचिली. तसेच याही ठिकाणी. (४) जितके दूध पाण्यात गेले तितकेच पाणी दुधात गेले. पाहा, आरंभी प्रत्येक भांड्यात समजा वीस वीस चमचे दूध वा पाणी आहे; (वाटेल ते धरता येईल.) प्रथमतः चमचाभर दूध पाण्यात गेले. म्हणजे पाण्याच्या भांड्यात एकूण द्रव २१ चमचे झाला. मिश्रण चांगले केल्याने नंतर मिश्रणाचा जो चमचा पाण्यात गेला त्यात $\frac{1}{20}$ चमचा पाणी नि $\frac{1}{20}$ चमचा दूध असणारच. म्हणजे दुधात $\frac{1}{20}$ चमचा पाणी गेले. आता प्रथमतः दुधाचा १ चमचा पाण्यात गेला होता त्यापैकी मिश्रणाच्या परत येणाऱ्या चमच्यातून $\frac{1}{20}$ चमचा दूध परत आले. म्हणजे पाण्यात $\frac{1}{20} - \frac{1}{20} = 0$ चमचाच दूध उरले. (५) पाटीवर चारही दिशा आहेत. अर्थात पुण्याची दिशा पाटीवर आहेच. ज्या पट्टीवर पुण्याची दिशा आहे ती परत पुण्याकडे करून पाटी धरली की इतर दिशा पुन्हा अचूक कळतील. (६) वर्गमूळ ०.२ आहे. ०.०२ नव्हे. एकाहून लहान संख्येचे

वर्गमूळ मूळ संख्येपेक्षा अधिक येते. (७) कापलेल्या चेंडूचा उरलेला अर्धा भाग. (८) १, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९ अर्थात तिसरी नि चौथी गळली होती. (९) उंच इमारतीत विजेचा पाळणा बाळकृष्ण चालवितो. (१०) चार पुरुष, चार बायका, चार मुले. (११) बहिणीबहिणी, साड्यासाड्या, व्याहीव्याही, विहिणीविहिणी, मेहुणेमेहुणे, जावाजावा. (१२) चित्र पाहा. (१३) शाळेतील फळा घोड्यावर उभा; टांगा घोडा ओढतो; मुले घोडा घोडा खेळतात; पिस्तुलाचा घोडा; लहान मुले काठीचा घोडा करतात. (१४) उद्या. (१५) सूतखोर, शे-खर = १०० गाढवे. (१६) आठ वर्षे. (१७) विकत घेणार नाही. कारण तोटीच्या तोंडाची उंची सुरईच्या उंचीपेक्षा कमी. सुरई संबंध भरली तर तोटीतून द्रव वाहून जाईल. (१८) फक्त एक वेळा. $९० - ९ = ८१$. आम्ही ८१ तून काहीही वजा करण्यास सांगितले नाही. (१९)

‘कशी’ याचा दुसरा अर्थ कसाच्या ठिकाणी. सोन्याची परीक्षा कस लावूनच. (२०) चारच कि. मी. पाच कि. मी. चुकीचे. कारण पृथ्वीचा पृष्ठभाग सपाट नसून गोल आहे. एखाद्या चेंडूवर खुणा करून पाहिले की कळेल. (२१) परांत. (२२) प्रधानाने दोन्हीपैकी कोठलीही एक चिन्ही उचलली पण ती उलगडून न दाखविता तो न्यायाधीशाला म्हणाला, “माझी चिन्ही कशाची हे उरलेली चिन्ही उघडून वाचलीत तरीसुद्धा कळेलच.” सरळपणे त्याचे म्हणणे वावगे नव्हते. न्यायाधीशाने तसे केले नि निर्णय दिला. राजालाही आपला खोटेपणा सांगणे अशक्यच. (२३) केवळ चार चेंडू. ‘प्रत्येक वेळी एकेक रंगाचा चेंडू आला तिन्ही वेळा’ असा जरी विपरीतातला विपरीत भाग घेतला तरी चवथ्या वेळीच्या चेंडूची पहिल्या तीनपैकी कोणाशी तरी जोडी जमणारच. (२४) एकूण मुले ४००. प्रत्येक मुलाला १ रु. नि मुलीला १२ आणे आणि $\frac{1}{4}$ मुलांनी पैसे नाकारले. थोडक्यात म्हणजे मुलांच्या संख्येचा $\frac{3}{4}$ रुपयेच मुलांसाठी खर्च झाले. याचाच अर्थ पैशाच्या दृष्टीने सरसकट मुलामागे १२ आणेच खर्च. मुलगीमागे १२ आणेच प्रत्येकी आहेत. अर्थात. मुलगे वा मुली यांचा वेगळा आकडा न कळताही $४०० \times \frac{3}{4} = ३००$ रु. हे उत्तर. (२५) बारा.

(२७) ‘आंबा’ हा एकवचनी शब्द. बाकी अनेकवचनी.

(२)
चित्राप्रमाणे
काठ्या मांडून
टिंबरेपेवर
घाव घालणे.

(२६) चित्र.

(२९) पहिल्या गटातील जवळजवळचे कोठलेही ९ खोडा, दुसऱ्यातील तिन्ही सात खोडा नि तिसऱ्यातील कडेचा एक १ चा आकडा खोडा. म्हणजे $९ + ११ = २०$ (३०) पौर्णिमेच्या दुसऱ्या दिवशी ग्रहण नसते. (३१) दाजीसाहेबांना स्वप्न पडताना त्यांच्या पत्नीने त्यांच्या मानेवर ठोकल्यासारखे केले नि त्यात ते मेले. मग त्यांचे स्वप्न सांगणारा कासे कळले? (३२) (अ) १ बटाटा, (आ) १ बटाटा. (३३) तीन, एकामागे एक. (३४) खोबरे. (३५) मारुती. (३६) दुसरे काम अधिक लाभकारक. कारण दुसऱ्यात वाढ जरी अवधी १५ रु. सहामाही असली तरी तेच अधिक कसे ते पाहा :

एकूण प्राप्ती १ ल्या कामाप्रमाणे	२ व्या कामाप्रमाणे—
१ ल्या सहामाहीअखेर रु. ६००	रु. ६००
१ ल्या वर्षाअखेर $६०० + ६०० = १२००$	$६०० + ५१५ = १११५$
२ व्या वर्षाअखेर $१२०० + १२६० = २४६०$	$१११५ + ६३० + ६४५ = २३९०$

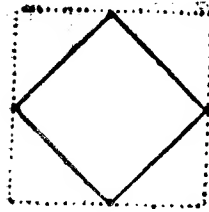
याप्रमाणे पाहता प्रत्येक वेळी (पहिल्या सहामाहीअखेर सोडून) दुसरे काम अधिक लाभकारक आहे. (३७) दोन्ही बूट एकाच पायाचे काडले आहेत. तसेच नथ उलट वाजूच्या म्हणजे डाव्या नाकपुडीत घातली आहे. (३८) ‘गाडी माझ्यापुढून १० सेकंदांत गेली, याचाच अर्थ स्वतःचे

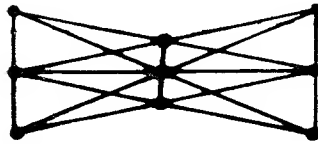
अंतर जाण्यास तिला १० सेकंद लागले; आणि त्याच गाडीने ४५० मीटर नि स्वतःची लांबी येवढे अंतर ४० सेकंदांत तोडिले, अर्थात फक्त स्टेशनाचे अंतर तोडण्यास तिला $४० - १० = ३०$ सेकंद लागले. अर्थात तिची गती सेकंदाला १५ मीटर झाली. यावरून स्वतःचे अंतर तोडण्यास १० सेकंद लागण्यास तिची लांबी $१० \times १५ = १५०$ मीटर असली पाहिजे. (३९) छत्तीस. (४०) चेंडू भूमीवर आपटा नि आवाजावरून ओळखा. (४१) ज्याला २ ने गुणिले ती संख्या आणि भागून आलेली ११ वर्षे ११ पळे ही संख्या एकच आहे. दोहीची पळे करून पाहा म्हणजे पडताळा येईल. अडीच घटका म्हणजे एक तास. यामुळे एकच गोष्ट निरनिराळ्या दोन प्रकारे लिहिता आली. कारण वस्तुनः पाहता २ घटका ४१ पळे म्हणजे एक तास (२ घटका ३० पळे) व ११ पळेच आहेत. (४२) लक्ष्मीला कोणी भाऊ उरला नाही मग काकांना पुतण्या असेल कसा? (४३) झाडाला छाया नव्हती म्हणजे झाड सावलीत नव्हते. किंवा झाडावर कशाची सावली पडली नव्हती. (४४) प्रत्येक पृष्ठाची जाडी ०.०२ सें. मी. चुकून पुष्कळजण ०.०५ सें. मी. सांगतील ते चूक. कसे ते पाहा. पृष्ठे १००० म्हणजे पाने ५०० झाली. आणि दोन पृष्ठे मिळून एक पान होत असले तरी पानाची जी जाडी तीच पृष्ठाची जाडी. (४५) अशी जर एक भाषा वसविली की प्रत्येक अक्षरासाठी मागचे अक्षर घालावयाचे (ख च्या ऐवजी क याप्रमाणे) तर 'हरीभाऊ'चे या नव्या भाषेत 'सयीवाई' होते. कारण ह च्या मागचे अक्षर स, री च्या ऐवजी यी, भा च्या ऐवजी मागचे अक्षरात वा व उ च्या मागचे अक्षर ई. याच्या उलट प्रत्येक अक्षरा ऐवजी पुढचे अक्षर टाकावयाचे अशी भाषा वसविली तर 'सयीवाई' ऐवजी 'हरीभाऊ' लिहावे लागेल. (४६) पहिल्यास २ पुरी भरलेली, ३ अर्धी भरलेली व २ रिकामी; दुसऱ्यास २ पुरी भरलेली, ३ अर्धी भरलेली व २ रिकामी व तिसऱ्यास ३ पुरी, १ अर्धे व तीन रिकामी, किंवा पहिल्या दोघांस ३ पुरी, १ अर्धे, ३ रिकामी व तिसऱ्यास १ पुरे, १ रिकामे व ५ अर्धी. (४७) सध्या श्यामजवळ ३० रु. व आनंदाजवळ २४ रु. आहेत. (४८) १० वर्षांनी. (४९) दाराची झडपे लावताना आधी एक झडप लावतात व नि मग दुसरे लावतात. यांपैकी आधी लावाव-

याच्या झडपाला आतल्या वाजूला ज्या वर खाली उभ्या कड्या आहेत त्यांपैकी एक लाविली म्हणजे मग नेहमी ढकलून उघडणारे दार उघडणार नाही. कारण संबंध दार ढकललेच जाणार नाही. (५०) हा ताळा नव्हे. दोन्ही आकड्यांचा काही संबंध नाही. योगायोगाने ते जवळपास आले आहेत इतकेच. (५१) बैरण. (५२) प्रभु रामचंद्र आणि त्यांचे भक्त रामदासस्वामी. (५३) फणस. (५४) आईचे वय बेचाळीस व सुधाचे चौदा. (५५) केवळ दहा रुपये. आता नीट समजून घेऊ आपण. प्रथमतः असे पाहा की शेजारी परत आल्यानंतर शेजाऱ्याकडून खोटी नोट घेऊन श्री बऱ्यांनीच चांगली नोट दिली. अर्थात शेजाऱ्याचा तोटा काही नाही. आता म्हणून समजण्यापुरते आपण असे धरू की शेजारी न जाता श्री. बऱ्यांनीच सर्व व्यवहार केला तर त्यांचा तोटा किती? एका दहाच्या खोऱ्या नोटेइतकाच. (५६) सेकंद, मिनिट व तास काटा. (५७) ६१ सर आणि प्रत्येकी ७१ मोती किंवा ७१ सर नि प्रत्येकी ६१ मोती. (५८) कमानीवरील घड्याळात तीन ठोके पडतात तेवढ्याच वेळात न्यायालयाच्या घड्याळात २ ठोके पडतात याचाच अर्थ न्यायालयाच्या घड्याळाच्या प्रत्येक दोन ठोक्यांतील अंतर कमानीवरील घड्याळाच्या प्रत्येक ठोक्यातील अंतराच्या दुप्पट आहे. म्हणजे दोन्ही घड्याळे एकाआड एक ठोक्याला एकत्र वाजतील. १ वाजता दोन्ही घड्याळे एकत्र वाजतील. ३ वाजता पहिला ठोका दोन्ही घड्याळांत बरोबरच पडेल. नंतर कमानीवरील घड्याळात तिसरा ठोका पडेल तेव्हा न्यायालयाच्या घड्याळात दुसरा ठोका पडेल. म्हणजे न्यायालयाच्या घड्याळाला पुरी वेळ दाखविण्यात आणखी एकच ठोका बाकी राहील. ५ वाजता पूर्वीप्रमाणेच कमानीवरील घड्याळाच्या तीन ठोक्यांना न्यायालयावरील घड्याळाचे दोन ठोके पडतील व नंतर कमानीवरील घड्याळ जेव्हा पाचवा ठोका मारील तेव्हा न्यायालयाचा ३ रा ठोका त्यासवे पडेल आणि नंतर उरलेले दोन पडतील. प्रश्न याचसंबंधी आहे की न्यायालयाच्या घड्याळाचे कमानीच्या घड्याळाचे ठोके पडून गेल्यावर आणखी दोन ठोके पडले. अर्थात शशिकांतने एकूण १० ठोके ऐकले म्हणजे ५ वाजले होते. (५९) मधल्या दुकानदाराने आपल्या दुकानावर 'मुख्य प्रवेशद्वार' अशी शोभेलशी पाटी लावली. त्यामुळे पुष्कळांना तिन्ही मिळून एकच दुकान वाटून मुख्य दाराने सर्वजण आत जाऊ लागले. म्हणून मधल्या दुकानात सहज गर्दी होऊ लागली ग्राहकांची! (६०)

नाव-रानडे. 'रानड्यांच्या पत्नी'च्या कुलाचे नाव केव्हाही रानडेच, एकदा रानड्यांची पत्नी म्हटली की कुल रानडेच. मग लग्न होण्यापूर्वीही त्या कुलाचे नाव रानडेच होते. (६१) पाणी कधीच लागावयाचे नाही बोट पाण्यात नि शिडी घोटीला. अर्थात पाणी चढले की बोट उचलली जाणार नि म्हणून शिडी पण उचलली जाणार तेवढी. अर्थात पाणी कायम ९१ व्या पायरीशीच राहील. केव्हाही. (६२) एकतृतीयांश नव्हेच; खरे उत्तर $\frac{2}{3}$ आहे. (६३) या संबंध नावाची पहिली पहिली अक्षरे घेतली तर 'मवाली' व 'अचाट' होते. (६४) एकोणीस; अठरा नव्हेत. (६५) (१) $३ + १ = ८ \div २$; (२) $१२ - ३ = ५ + ४$; (३) $६ \div ४ = ३ \div २$; (४) $\frac{1}{2} \times \frac{3}{4} = \frac{3}{8} + \frac{1}{8}$; (५) $९ \div ४ = २४ \times \frac{1}{3}$; (६) $७ + ५ = ४ \times ३$; (७) $१७ + ९ = १८ + ८$; (८) $\frac{5}{6} - \frac{1}{6} = \frac{2}{3} \div \frac{2}{3}$; (९) $१६ \frac{2}{3} \times \frac{1}{3} = \frac{2}{3} \div \frac{2}{3}$; (१०) $१९ + ७ = \frac{2}{3} \times ४ \frac{2}{3}$. (६६) आकार चौरस राहून घरे तशीच राहून क्रीडांगण दुप्पट

आकाराचे झाले आहे. थोडक्यात मैदानाच्या कोपऱ्यात घरे होती ती नव्या मैदानाच्या प्रत्येक बाजूच्या मध्यावर आली.

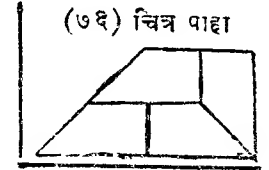
(६७) चित्रात दाखविल्याप्रमाणे (६८) वागर (६९) ३ रु. ७५ पैसे (७०) १ टक्का तोटा. (७१) चित्रावरून पिंपाची घडण मध्यापासून दोन्हीकडे अगदी प्रमाणशीर नि

समान असल्याचे ध्यानात येईल. अर्थात साधनाविना मार्ग हा की ते पिंप इतपत कलेडते करावयाचे की त्यातील पाण्याची पातळी बरोबर पिंपाच्या तोंडाशी असेल म्हणजे थोडक्यात मध्यापासून प्रमाणशीर असणाऱ्या या पिंपाचे पाण्याच्या पातळीने दोन भाग केले, आता हीच पाण्याची पातळी दुसऱ्या बंद तोंडाशी

कोठे पोहोचते ते लक्षपूर्वक पाहिले तर पाणी किती याचा उलगडा होईल. जर पाण्याची पातळी नि बंद बर्तुळाकार तोंडाचा सर्वात वरचा भाग एकाच रेषेत असतील तर तंतोतंत निम्मे पाणी आहे. जर पाण्याची पातळी बंद तोंडाच्या सर्वात वरच्या बिंदूपेक्षाही वर असेल तर पाणी अर्ध्याहून अधिक आहे. उलट त्यापेक्षा खाली असेल तर अर्ध्याहून कमी पाणी आहे. (७२) (अ) प्रथम क्रमांक ३ लिहिलेली चकती उचलून क्रमांक ४ लिहिलेल्या चकतीवर ठेवा. नंतर क्रमांक ५ लिहिलेली चकती या ४ लिहिलेल्या चकतीवर ठेवा. आता उभी वेरीज $१ + ५ + ७ = १३$ व आडवी वेरीज $२ + ५ + ६ = १३$ (आ) १ व ५ च्या जागा बदला. (७३) खंदकाच्या एका कोपऱ्यावर प्रथमतः एक फळी आडवी टाकावी ती अशा प्रकारे की एका बाजूचा काही भाग दुसऱ्या बाजूचा काही भाग (या दोन भागांत काटकोन आहेच) आणि फळी मिळून एक त्रिकोण व्हावा. अर्थात फळी पुरेसे वजन घेईल इतका तिचा भाग भूमीवर दोहीकडे असावाच. नंतर या फळीच्या मध्यावरून पलीकडच्या काटकोनाच्या कोनबिंदूला जोडण्यासाठी दुसरी चार मीटरची फळी टाकावी. हे अंतर निश्चितपणे चार मीटरपेक्षा कमीच येईल. अशा पद्धतीने ४ मीटरच्या दोन फळ्यांच्या साहाय्याने आत जाता येईल. (७४) रविवार. (७५) तुमचा शब्द (७७)

$९५४ - ४५९ = ४९५$ (७८) घाईघाईत

दार खूपच कमी कापलेले आढळून आले. याचा अर्थ दार लहान झाले असा मात्र नव्हे, तर अजून दार मोठेच आहे. ते योग्य तितके कापलेच गेले नाही. अर्थात पुनश्च सुताराने ते आणखी एकदा कापले आणि मग ते योग्य

तितके होऊन नीट बसले. (७९) चार हाताची म्हणजे चार हात लांबीची असाच केवळ अर्थ नव्हे; ज्या मूर्तीला चार हात आहेत असाही आहे. अर्थात चार हातवाली मूर्ती कोठल्याही कोनाड्यात बसेल. थोडक्यात म्हणजे पहिल्या विधानात 'दोन हात लांबीची' असे शब्द आहेत; परंतु दुसऱ्या वेळी फक्त 'चार हाताची' एवढाच शब्द आहे. त्यात 'लांबी' शब्द नाही. एवढेच ध्यानात घेण्याची वारकाई बुद्धीला यावी इतकाच हेतू. (८०) (ब) मुक्ताफळे (हु) लककेपंजे (रं) नंदीबैल (गी) मुखस्तंभ उणे स्तंभ = मुख (क) तोंड

पाटीलकी (र) उघडा (म) कळशी (णू) खोगीरभरती (क) कवडीमोल (८१) बहुरंगी करमणूक (८२) क = १; ख = ९; ग = ३; घ = ६; च = ८ ट = २; गुणाकार = ग, क, घ, ख, घ = ३६६९६. कसे ते पहा. (१९)^२ = ३६१; (९१)^२ = ८२८१, १^२ चा शेवटचा आकडा १ येतो व ९^२ चा शेवटचा आकडा १ येतो. ८^२ चा शेवटचा आकडा ४ येतो व ४^२ चा शेवटचा आकडा ६ येतो. पाच व शून्य ही जोडी जमणारच नाही. आता कख = ४६ होत नाहीत कारण ४६ चा वर्ग चार आकडी येतो; म्हणून क = १ व ख = ९ बाकी मग सोपे आहे (८३) २० पैकी (८४) (अ) कस पुराणातील; औरंगजेब चालू काळातील (आ) बाराणशी वा काशी, देवगिरी, कर्णावती, इंद्रप्रस्थ, भागानगर प्रयाग, पाटलिपुत्र, शिक्री. (ई) वंदेमातरम्—नाटक, प्र. के. अत्रे; कलंक-शोभा-कादं. ना. सी. फडके; फुटकी तपेली-कविता, गोविंदाग्रज; जंगलातील छाया-कादं. भिसे; ईश्वराचा ग्रंथ-कविता, केशवसुत; विकारविलसित-नाटक, आगरकर, मूर्तिभजन-कविता, केशवसुत; वज्राघात—कादं ह. ना. आपटे; लाकडी लक्ष्मी १ कादं. ना. सी. फडके; २ लाकडी लक्ष्मी-नाटक, ग. कृ. पाठक; तुलगाच्या दारात-कविता, यशवंत; विद्युत्प्रकाश-गोष्टीसंग्रह, वि. स. खांडेकर; कृतज्ञता-कविता, गिरीश; घे कुठार-कविता, मायदेव; अरे दावा जाहिरात-नाटक चिं. वि. जोगळेकर; ताजमहाल-गोष्टीसंग्रह, र. वा. दिघे; घावरू नको-कविता, तांबे; कोरडी करामत-नाटक, वरेरकर; क्षिमक्षिम-गोष्टीसंग्रह, बोकील; गाडी बदलली-कविता, तांबे; चंद्रग्रहण-नाटक, टिपणीस; भाऊ भाऊ-गोष्टीसंग्रह, बोकील; सांत्वन-कविता, वि. दा. सावरकर; हेमचंद्र रोहिणी-कादं. नाथ. माधव; कसे दिवस गेले-कादं. ह. ना. आपटे; बहिनी-नाटक, रांगणेकर; गोकुळचा चोर-नाटक, शिरगोपीकर; सोन्याचा धूर-नाटक, वि. ना. कोटीवाले; तक्षशिला-नाटक, वर्तक; अवशेष-निबंधसंग्रह, माडखोलकर; उमलती कळी-कादं. वरेरकर; वाह्वारे विद्वान-नाटक, ग. कृ. बोडस.

(ऊ) दुधाने तोंड भाजले म्हणजे मांजर ताक फुंकून पिते; तोंड करी बाता पाठ खाई लाथा, जन हे दुतांडी सावज, लहान तांडी मोठा घास; वायकांच्या तोंडात तीळ भिजत नाही; तोंडापरीस जवडा थोर, तोंड आहे का तोवरा आहे, तोंड दाबून बुक्क्यांचा मार. तोंड गोड तर मित्राची जोड, अजून तोंडचा जार वाळला नाही, तोंड फिरे तिथे अवदसा फिरे, हात फिरे तिथे लक्ष्मी

ठरे, तोंड वाकडे पण दैव फाकडे, तोंडाला पदर नि गावाला नजर, तोंड पाहून मुशाहिरा घोडा पाहून खरारा, तोंडात घास मानेला फास

(ए) मांजर ४ ते ६, शेळी १ वा २, गाय १, कुत्रा ३ पासून १२ पर्यंत डुकर ६ ते १२, उंदीर ५ ते ७, खेचर ०, ससा ३ ते ९, गाढव, १, सिंह ३ ते ५, माकड १.

(ऐ) १ सनातनी वैदिक, २ बौद्ध, ३ जैन, ४ शीख, ५ मुसलमान, ६ ख्रिश्चन, ७ पारशी, ८ लिंगायत, ९ आर्यसमाजी, १० ब्रह्मसमाज

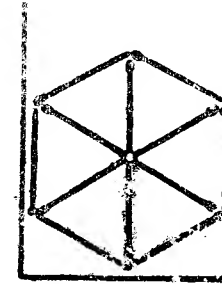
(ओ) स्त्रियांना आधीन ठेवणे, विनोद, विवाह, उपजीविका वा धंदा, प्राणसंकट, गोब्राह्मण (गाईपासून ब्राह्मणांपर्यंत सर्वांचे) हित आणि हिंसा टाळणे अशा प्रसंगी असत्य भाषण पाय ठरत नाही

स्त्रीषु नर्मे विवाहे च वृत्त्यर्थे प्राणसंकटे।

गोब्राह्मणार्थे हिंसायां नानृतं स्याज्जुगुप्सितम् ॥ भागवत ८।१९।४३

(८५) दुधाची वाटली. कारण दूध साईपेक्षा अधिक जड असते. (८६) जर अंडे दोन मीटरपेक्षा अधिक अंतरावरून टाकले तर दोन मीटर अंतरातून खाली आल्यानंतरही ते काही क्षण अफूटच राहील. कारण ते भूमीला स्पर्श होईल तेव्हा फुटेल. (८७) १३४४२ ही बेरीज. ८७६४; ४६७८ हे क्रमांक. (८८) लाभ नाहीच. कारण नव्या नियमानुसार पत्र टाकताना जुन्या विकत घेऊन ठेविलेल्या कार्डांला वा पाकिटाला पुन्हा पाच पैशाचे तिकीट लावणे भागच आहे (८९) शके १८९८ मध्ये (९०) बोलणारा मनुष्य छायाचित्रातील व्यक्तीचा वाप म्हणजेच छायाचित्र बोलणाऱ्याच्या मुलाचे. (९१) त्रैसष्ट. नुसते मनात आले, प्रत्यक्ष गेला नाही. (९२ चित्र पाहा). राजा वेडूक (९३)

तीन. एक स्वतःभोवती, एक सूर्याभोवती व एक सूर्यामालेची. (९४) संपूर्ण देणे कधीही फिटणार नाही. कारण पुढे पुढे रक्कम काहीच्या काहीच लहान होत जाते. उदा. देणे दिले ते येणेप्रमाणे ५० + पुढच्या वेळी २५ + पुढच्या वेळी १२॥ + पुढच्या वेळी ६॥ + पुढच्या वेळी ३^१/_२ + पुढच्या वेळी १^१/_४ याप्रमाणे. परंतु या सर्वांची बेरीज पुरती शंभर कधीच होणार नाही.

(९५)

$$\begin{array}{r}
 ४८१ \\
 \times २३१ \\
 \hline
 ४८१ \\
 १४४३ \times \\
 ९६२ \times \times \\
 \hline
 ११११११
 \end{array}$$

(९६) संपूर्ण अंधकारात कोणालाच दिसणार नाही. (९७) या गोष्टीत अनेक आभास आहेत. ११ ते ६ पर्यंत दिवस कल्पूनच पगार ठरलेला आहे, २४ तासांसाठी नव्हे. तसेच शनिवार अर्धा व रविवार संध्या आणि इतर सरकारमान्य सुट्या गृहीत धरूनच पगार ठरला आहे. कोड्यापेक्षा यात मौजच अधिक आहे. (९८) रंग दोनच : चार नव्हेत, एकूण चित्रे नव्या डावात १३; कारण प्रत्येक जातीचे राजा राणी, गुलाम असे चार जातीचे तीन तीन म्हणजे झाले बारा आणि तेरावा जोकर. (९९) ४११ किंवा १४११ याप्रमाणेच इतर. (१००) पाच बोटांतून पाच बोटे गेली म्हणजे हाताची बोटे एकमेकांत घातली की एकूण बोटे होतात दहा. (१०१) $\frac{३}{३} + \frac{३}{३} = ६ \times \frac{१}{३} = २०$. (१०२) पायाची किलप डाव्या (उलट्या) पायाला लावली आहे. (१०३) सूर्य पृथ्वीभोवती फिरत नाही. पृथ्वीला सूर्याभोवती फिरण्यास जो वेळ लागतो त्यावरून दिवस हे मापन ठरविले आहे. (१०४) कोणाचीच काडी पेटणार नाही. कारण मध्यावर पेटविलेल्या काडीवर दोन कडेच्या काड्यांचा सारखा दाब आहे. यामुळे मधला किंचितसा भाग जळून गेला की, या दोन्हीकडेच्या दावाने मधली काडी जळलेल्या ठिकाणी मोडून खाली पडेल. (१०५) पहिल्या ठिकाणी प्रत्येक मोळीतील एक ऊस काढून देण्यापेक्षा त्यांनी मोळीच दिली. पुढच्या ठिकाणी चार ऊस द्यावयाचे उरलेल्या चार मोळ्यांसाठी म्हणून. या ठिकाणी त्यांनी एक ऊस एका मोळीतून काढून घेतला आणि ती मोळीच दुसऱ्या वेळी दिली. तिसऱ्या वेळी तिसऱ्या मोळीतून दोन ऊस काढून घेतले आणि ती मोळीच दिली. चवथ्या वेळी उरलेल्या दोन मोळ्यांसाठी दोन ऊस दिले. नि पाचव्या वेळी एक राहिलेला ऊस एका मोळीसाठी दिला व दुसऱ्या मोळीसाठी एक मोळी उघडून एक ऊस दिला.

अर्थात बाजारात विकण्यासाठी त्यांच्याकडे १ मोळी व ४ ऊस उरले. म्हणजेच तंबाखू इतकी प्राप्ती होईल. बाजारात एका मोळीचे दहा पैसे त्यांना तंबाखूस ठी मिळतील. (१०६) ७८; १०५. (२ × क्ष + क्ष) याप्रमाणे क्ष म्हणजे मालिकेतील ओळीने जितकी संख्या असेल ती. उदा. मालिकेतील तिसरी संख्या (२ × ३ + ३) = २ × ९ + ३ = २१. (१०७) दुसऱ्या आर्यांतील १-४-८-१६-१७-२०-२१-२५-२९-३४-३७-४१-४४ ही अक्षरे वाचा. 'श्रीराम जय राम जयजय राम' येईल. (१०८) गोकाक. (१०९) सुमारे १२ कि. मी. (११०) (१ अ) प्रथमतः कोठलीही तीन नाणी काढून ठेवा नि उरलेली तीन तीन एकेका पारड्यात टाका. जर पारडी समान राहतील तर काढून ठेविलेल्या नाण्यात खोटे (किंवा वेगळे म्हणा) नाणे आहे. (१ ब) आता ही काढून ठेवलेली नाणी पूर्वी एकेका पारड्यात असलेल्या कोठल्याही तीन नाण्यांशी तोलून पाहा. पहिल्या वेळेची तराजूमधील सहाही नाणी आता पहिल्या वजनाचे वेळीच खरी ठरली आहेत. अर्थात त्यांपैकी तीन नाण्यांशी ही काढून ठेवलेली तीन नाणी तोलून पाहिली की काढून ठेविलेल्या नाण्याचे पारडे वर किंवा खाली गेलेच पाहिजे. जर पारडे वर गेले तर जे खोटे नाणे आहे ते वजनाने हलके; आणि पारडे खाली गेले तर जड आहे. (१ क) यानंतर या तीन नाण्यांतील खोटे नाणे शोधून काढण्यास कोठलीही दोन नाणी प्रत्येकी एक एक अशी पारड्यात टाका व तिसरे हातात ठेवा. जर तराजू समान राहिल तर उरलेले तिसरे हातातील नाणे खोटे; जर असमान राहिल तर (ब प्रमाणे हलके वा जड हे ठरलेच आहे) जड ठरले असेल तर खालच्या पारड्यातील खोटे नि हलके ठरले असेल तर वरच्यातील खोटे. (२ अ) कोठलीही तीन नाणी पारड्यात टाका व उरलेली तीन काढून ठेवा. जर पारडी असमान होतील तर उरलेली तीन नाणी नक्की खरी आहेत. (२ ब) आता कोठल्या तरी एका पारड्यातील (वर गेलेले वा खाली गेलेले पारडे ध्यानात ठेवून) नाणी या तीन खऱ्या नाण्यांशी तोलून पाहा. जर पारडी समान राहिली तर पूर्वी एकदा पारड्यात टाकलेली पण या वेळी दूर ठेविलेल्या नाण्यात खोटे नाणे आहे व ते जड का हलके आहे इतकेच कळून येईल. उदा. प्रथम वेळी तराजूचे एक पारडे खाली गेले व एक वर गेले. आता जे पारडे खाली गेले ते उरलेल्या तीन खऱ्या नाण्यांशी दुसऱ्या वेळी तोलून पाहिले. या वेळी जर त्या नाण्याचे पारडे

खाली गेले तर त्यात खोटे नाणे असून ते जड आहे. उलट जर पारडे समान राहिले तर उरलेल्या पहिल्या वेळच्या काढून ठेविलेल्या म्हणजे वर गेलेल्या पारड्यातील एक नाणे खोटे आहे व ते हलके आहे. कारण प्रथम वेळी हे पारडे वर गेले होते व त्या वेळी तो गट ज्या नाण्यांशी तोलला होता ती तिन्हीही खरी असल्याचे आता दुसऱ्या वेळी सिद्ध झाले आहे. आता याप्रमाणे संशयित गटाचा जड वा हलकेपणा सिद्ध झाला की तिसऱ्या वेळी (१ क) प्रमाणे पुन्हा अंतिम निर्णय करता येईल. (१११) घरात दोन भाऊभाऊ त्यांच्या दोन वहिणी, त्या चौघांचे वडील नि आई आणि आईचे आईवडील व वडिलांचे आईवडील मिळून एकूण दहा. सर्व नाती यामुळे जमतात.

(१११) उडाला उंच जो वाण आकाशी दोरिच्यामुळे ।

पुनरपि भूमिरी आला, कुठे ते मात्र ना कळे ॥

(११३) २१९, ४३८, ६५७, (११४) आतेमामे भाऊ म्हणजे आईच्या आतेभावाचा मुलगा. (११५) एकूण संख्या नऊ आकडी येईल, दहा नव्हे. कारण दो ह्या पदाला दोन जागा नाहीत एकच आहे आणि अचूकपणे ही संख्या लिहावी लागेल ती अशी : १२१२१३२१२. (११६ उभा असलेला माणूस वरून या चित्राप्रमाणे दिसेल, मध्ये डोके, दोन वाजूस खांदे, थोडेसे पुढे दिसणारे नाक व त्यापुढील दोन पाय. (११७) टपालाचा तांबडा खांब. (११८) बूच नुसते आत ढकला. (११९) 'तुला हवे ते मला दे' याचा न्यायाधीशाने अर्थ लाविता तो असा की 'तुला (म्हणजे साहसिकाला) हवे ते मला (म्हणजे ब्राह्मणाला) दे; आणि साहसिकाला काय हवे ते त्याने स्वतः २९८ नाणी घेऊन सिद्ध केलेच आहे. साहसिकाला दोन नाणी देण्यालाही ब्राह्मण शब्दाने बांधलेला नाही. केवळ पारितोषिक म्हणून ते त्याला न्यायधीशाने दिले. (कल्हणकृत 'राजतरंगिणी' वरून.) (१२०) मुलांचा लाकडी घोडा तुम्ही म्हणाल, 'हो, पण तो राजाभाई टॉवरइतकी कुठे उडी मारू शकतो?' त्याला उत्तर इतकेच की, राजाभाई टॉवर मुळीसुद्धा उडी मारू शकत नाही, तद्वतच तो निर्जीव प्राणी पण उडी मारू शकत नाही.

कोठे आहे चूक ?

(१) 'सहा महिन्यांपूर्वी जर पाहिले असते तर आज ओळखले नसतेत, हा भावार्थ. 'आज' शब्द गाळल्याने वाक्याचा अर्थ गेला. (२) चविष्ट-पणाला प्रामाण्य पुस्तकाचे नव्हे. चव वेणान्याच्या जिभेचे. (३) योग्य (४) माती भरण्यासाठी जर खड्डे खणले तर खणण्याने पुन्हा जी माती निघेल ती कोठे टाकणार ? (५) सरकारी अधिकारी जर पत्रे उघडीत नव्हते तर 'आम्ही तुमची पत्रे कधीच उघडीत नाही.' हे मध्येच कळविण्याचे कारण काय ? (६) नेपोलियनच्या वेळी रेल्वे नव्हती मग पोर्टर कोठला ? (७) वीस घागरींना दोर दहाच हात. (८) स्वच्छ म्हणजे शुद्ध, विनमळकी नव्हे. नि पावसाळा नसताना शुद्ध हवा नसलेल्या ठिकाणाहूनही चंद्र स्वच्छच दिसतो. ते स्वच्छतेचे प्रामाण्य नव्हे. (९) देवलांच्या वेळी नटी नव्हत्या. (१०) 'लाख वेळा सांगितलं.' ही अतिशयोक्तीच. (११) योग्य (१२) वारा निराला पदार्थ नव्हे. हवा हलणे म्हणजे वारा. वारा नसतो तेव्हा त्याचे (हवा) हलण्याचे अस्तित्व नसते. (१३) कोणत्या शिव्या देऊ नयेत हे शिकविण्यातच शिव्यांचा उच्चार करणे आलेच. (१४) एक गोष्ट फक्त एकाच प्रकारच्या घटनेने घडते असे वाटल्यामुळे हे घोलणे. वस्तुतः एकच गोष्ट अनेक प्रकारे होऊ शकते (१५) सकृदृशनी न्हाव्याचे म्हणणे बरोबर वाटते, पण त्याची स्वतःचीच गोष्ट घेतली की त्याच्या दोन विधानांपैकी प्रत्येक वेळी एक विधान चूक ठरते. दोन्ही विधाने एकाच वेळी बरोबर ठरत नाहीत. कसे ते पाहा : स्वतः न्हावी जर आपली दाढी आपल्याच हाताने करीत असला तर 'जे स्वतः दाढी करतात त्यांची दाढी मी करीत नाही.' हे विधान चूक ठरते. बरे तो स्वतः दाढी करीत नसला तर, 'जे स्वतःची दाढी करीत नाहीत त्या साऱ्यांची मी दाढी करतो' हे विधान चूक ठरते. (१७) "समजा" धरून आजच्या गोष्टीशी तुलना चूक. बरे समजा ४० मुले वर्गात असली तर त्यात मुलांचा क्रमांक २६ राहिल असे धरणेही मुख्य चूक, (१७) आईलाच मुलगी झाल्यानंतर तिलाच जाऊन सांगणे हे अज्ञान. (१८) योग्य. (१९) एकावर एक दोन माणसे उभी करून दिसत असणाऱ्या गोष्टीत फारच थोडे अंतर आहे. माणसाच्या दृष्टीची मर्यादा ठरलेली आहे; व ती माणसावर अवलंबून आहे. चार पाच फूट अधिक उंचीने त्यात अत्यल्प फरक पडेल. (२०) योग्य. (२१)

‘रंगकाम करणारा मित्र आला असताना तुला कसे नाही सुचले, असे धनी विचारतो; पण मग तोच दोष धन्याकडेही नाही का येत? (२२) माणूस मेल्या नाही म्हणजे तो जिवंत असतोच. वरील विधानात ‘ज्येष्ठ महिना’ आणला काय व न आणला काय सारखेच. प्रस्तुत ठिकाणी ज्येष्ठ महिन्याऐवजी काहीही असले तरी चालेल. (२३) योग्य. (२४) एकाच माणसाची कवटी दोन ठिकाणी कशी ठेवणार? (२५) जो देहाचा अंत करण्याइतका स्वतःचा घात करावयाला निघाला त्याला आणखी घातवार कसला उरला? (२६) पहिल्या तीन पोळ्यांनी पोटातील जागा व्यापली नि उरलेली चौथी व्यापिल्यामुळे पोटात भरले. आरंभीच चौथी खावणी असली तर तीन पोळ्यांची जागा रिकामी राहून पोटात भरलेच नसते. (२७) गाडी चालू होण्यापूर्वीच डबा अलग केला तर तो गाडीचा भागच राहणार नाही. एंजिनचे टोक सोडून गाडीच्या दुसऱ्या टोकाला असतो म्हणून तो डबा शेवटचा ठरतो. अमुक डबा शेवटचा असा त्यावर शिक्का नसतो; आणि गाडी सुटण्यापूर्वीच डबा सोडला तरी पुन्हा जो शेवटचा डबा ठरेल, त्याला अपघात होणारच. (२८) वडाच्या झाडाला चिंचा येणे अशक्य. (२९) दोन्ही हात कामात अडकल्यावर पत्र लिहिणार कोणत्या तिसऱ्या हाताने? (३०) पहिल्या ‘गाढवा’चा अर्थ लाक्षणिकपणाने मूर्ख असा आहे; परंतु दुसऱ्या वेळी मात्र उलटमुलट विधानासाठी ‘गाढव’ ह्याचा प्राणिवाचक अर्थ घेतला आहे. (३१) पन्नास मिनिटांत एक तास कधीच होणार नाही. फार तर खऱ्या पन्नास मिनिटांत त्या घड्याळातील ६० मिनिटे होतील. परंतु कोठेही तास ६०च मिनिटांचा. (३२) बहिणीच्या मुलाचा सांगणारा मामाच; मग ते मूल कोणी का असेना? (३३) तुमच्या आईचे लग्न होण्यापूर्वीच तुम्ही नव्हता नि तुम्हाला आई नव्हती पण म्हणून आई अस्तित्वात होतीच ती कोठे होती ते तिला विचारले असता वा तिने पूर्वीच सांगितले असता तुम्हास कळण्याची शक्यता आहे. (३४) ‘लिहिला आहे’ हे म्हणणे खोटे. (३५) ‘जेव्हा मला कळले तेव्हा माझ्या ध्यानात आले’ हे म्हणणे चूक, स्वतःचा जिवंतपणा जाणण्यास इतर कशाचीही आवश्यकता नाही. ‘मी मेलो नाही’ हे कळण्यास इतर बदला करण्याचीही आवश्यकता नाही. (३६) ‘वडिलांचा कोट तुम्हाला गवाळ्यासारखा होतो’ याचा अर्थ वडिलांचे कपडे गवाळे असत असा ठरत नाही. कारण वडिलांना यथायोग्य वसनारे कपडे

मुलाला गवाळ्यासारखे होऊ शकतील कारण प्रत्येकाच्या अंगाची मापे वेगळी असतात. (३७) एक टोक ठरविले म्हणजे उरलेले दुसरे टोक ठरते. त्याविना एकदम ‘दुसरे टोक’ म्हणणे याला काही अर्थ नाही. (३८) न विचारलेल्या प्रश्नाला मार्क शून्यच. (३९) टाकाची सुधारणा करता करता फौटनपेन निघाले. फौटनपेन टाकासारखे वापरणे ही पुच्छप्रगती. (४०) ६०ला खादाड म्हणणार ते ५९लाही म्हणणारच. (४१) योग्य. (४२) वरील विधानात निश्चित काहीच नाही. मग कुठ्याची चलाखी कोठे राहिली? (४३) स्वतःच्या विजारीच्या खिशात जाहिरात सापडली त्याचे कारण जाहिरात नव्हेच. (४४) ‘गेलात म्हणजे बरे वाटते’ म्हणजेच निराळ्या शब्दात येण्याचा त्रास होतो असे. (४५) विधानात निश्चित काहीच नाही. असे असले तर असे आहे. म्हणणे निरर्थक होते. (४६) बरगळ्या परीक्षेच्या ठिकाणी नेण्यास जर बंदी नाही तर मोजण्यास का? वाहेरून मोजून सर्व कळतील की नाही कोणास ठाऊक? (४७) शोध लावण्यापूर्वी ‘ऑक्सिजन’ होताच. (४८) योग्य. (४९) आपल्या दृष्टीने पन्नास लक्ष वा पंधरा लक्ष सारखेच. या फरकाने आपल्याला घाबरण्याचे कारण काहीच नाही. (५०) ज्या कल्पनेला आचरट म्हटले त्याच कल्पनेला पुढच्या वाक्याने दुजोरा दिला. एकही दोष नसणारा मुलगा अशक्य आहे. (५१) जखमेसाठी आयोडिन आहे, आयोडीनसाठी जखम करणे मूर्खपणा. (५२) ‘मी पूर्वी होतो तसाच’ असे म्हणावयास पाहिजे. नाही ‘होतो तसाच’ याचा अर्थ सुधारणा नाही, असा होतो. (५३) योग्य. नियमितपणे अनियमितपणाने वागत आहे, पहिल्या अनियमितपणातील नियम वाटेला (म्हणजे खावेसे वाटेला) त्या वेळी खाणे निअनियमितपणाने म्हणजे वेळेच्या दृष्टीने ठरलेल्या वेळी नव्हे. (५४) खिशातील गुंड्यांचे वजन गाठोड्याला होणारच. (५५) अर्थ जाऊन तितकेच परत म्हणजे एक फेरी झालीच.

चुकू नका बरं का ?

उत्तरे

(१) सत्य. लहानपणी पाठीचा कणा व डोक्याची कवटी यांत अधिक हाडे असतात. पुढे मोठे झाल्यावर यांतील बरीचशी जवळजवळची हाडे जुळतात. त्यामुळे एकंदर हाडांची संख्या कमी होते. (२) सत्य (३) असत्य. एकाच जातीच्या सापांचे विष परस्परांना बाधते. (४) असत्य. त्याच चहाच्या झाडाची पाने तोडल्यापासून पुन्हा आठ दिवसांत वाढतात. असे कित्येक वेळा करतात. (५) सत्य (६) असत्य. काही सरडे आपल्या शरीरापेक्षा अधिक लांब जीभ बाहेर काढतात. (७) सत्य Better Vision Institute, America यांनी असे सिद्ध केले आहे. (८) सत्य (९) सत्य (१०) असत्य. उलट नेहमी ते आपल्या कामात पटाईत असतात. (११) असत्य. नाकाच्या ठशावरून ओळखतात. (१२) सत्य (१३) सत्य. (१४) सत्य (१५) सत्य (१६) सत्य (१७) सत्य (१८) असत्य. ही लव पक्ष्यांचे अंग थंड ठेवण्यासाठी असते. (१९) सत्य (२०) असत्य. रंगीत हिरे असतात. (२१) सत्य. त्यांची त्वचा हवेतून पाणी शोषून शरीराची गरज भागविते. (२२) सत्य (२३) सत्य (२४) सत्य (२५) असत्य. १८३२ साली इजिप्त व तुर्कस्थान यांच्या लढाईत हा शोध लागला. (२६) सत्य (२७) सत्य (२८) असत्य. गुडघ्यातील सांधा सर्वांत मोठा सांधा होय. (२९) सत्य (३०) असत्य. बुवडाला दिसण्यास माणसाच्या एकशेभरांश इतकाच प्रकाश पुरतो. (३१) सत्य (३२) सत्य (३३) सत्य. जंगलेच नसतात. ही झाडे विखुरलेली असतात. (३४) सत्य (३५) सत्य (३६) असत्य. नामदार गोपाळ कृष्ण गोखले यांना. (३७) असत्य. साप कधीच बीळ करीत नाही. 'आयत्या विळात नागोवा' ही म्हण सत्य आहे. (३८) असत्य. योगवासिष्ठात आहे (३९) सत्य (४०) सत्य. एक पेन्सची तिकिटे प्रथमतः इंग्लंडमध्ये या वेळी चालू झाली. (४१) असत्य. साडेसात ते दहा लक्ष वर्षांपूर्वीच्या मनुष्याच्या कवट्या चीनमध्ये पेकिंगजवळ आतापर्यंत, उपलब्ध झाल्या आहेत. (४२) असत्य. तारे न दिसण्याचे कारण

सूर्यप्रकाश हे आहे. विहिरीत खोल जाण्याने पृथ्वीवरील सूर्यप्रकाश नष्ट होत नाही. (४३) सत्य (४४) सत्य (४५) सत्य (४६) सत्य (४७) असत्य. नेहमी. आखूड असते. (४८) असत्य. येसू ख्रिस्ताचा विश्वासघात करणारा ज्यूडास नावाचा शिष्य जेव्हा त्याबरोबर जेवला तेव्हा एकूण १३ च जण जेवले हे कारण खरे. (४९) सत्य (५०) सत्य (५१) सत्य (५२) सत्य (५३) असत्य कुठ्याच्या पोटात तसेच इतर पृष्ठवंशीय प्राण्यांच्या पोटात हायड्रोक्लोरिक ॲसिड असते. पण ते हाडे पचवू शकत नाहीत. (५४) सत्य (५५) सत्य (५६) सत्य (५७) सत्य (५८) सत्य (५९) सत्य (६०) असत्य (६१) सत्य (६२) सत्य (६३) सत्य (६४) सत्य (६५) सत्य (६६) असत्य. पांढरे व काळे पट्टे हे मुख्यतः केसांच्या रंगामुळे दिसतात. आतील कातडीचा रंग एकच असतो. जेथे पांढरा पट्टा दिसतो तेथे पांढऱ्या रंगाचे केस असतात व जेथे काळा रंग दिसतो तिथे काळ्या रंगाचे केस असतात. (६७) असत्य (६८) असत्य. या प्राण्यांच्या पोटाचे चार भाग असतात. (६९) असत्य. शिंगे कानाच्या मागे कधीच नसतात. (७०) असत्य. एक हाड नसते. हाडांची साखळी (कणा) असते. (७१) सत्य (७२) सत्य (७३) सत्य (७४) असत्य. ६ पाय असतात. (७५) सत्य (७६) सत्य (७७) सत्य (७८) असत्य. पश्चिमेकडून पूर्वेकडे. (७९) सत्य (८०) सत्य (८१) असत्य (८२) सत्य (८३) सत्य.

नीट सांगा बरं का !

उत्तरे

किती ? (ब) अर्धे भरलेले ठेवावे. जसजसे वर जाऊ तसतसा हवेचा दाब कमी होतो. त्यामुळे शाई आकाराने वाढून बाहेर येते. (हु) १३६० ग्रॅम (र) सहाशे रुपये (गी) ओबी-४ अभंग-कितीही, आर्या-२, मंदारमाला-४, पृथ्वी-४, साक्षी-२. (क) (१९५१ उणे १७३८ = २१३ वर्षे, शनिवारवाडा वांधायला एकूण खर्च त्या काळी बावीस हजार रुपये आला. (र) एकपंचमांश ग्रॅम. (म) मध्येल संबंध जग (णू) दोन मिनिटे (क) अष्टावीस (भा) कोटी

म्हणजे १०० लक्ष. कोटी म्हणजे प्रकार. कोटी शब्दावर कसरत. (ग) अट्टे-चाळीस. सापाला एकच फुफ्फुस. (ती) एक हजार (न) आहे तेथेच राहिल. झाड शेंक्याकडून वाढते.

कोण ? (व) शहामृग (हु) अनंत कान्हेरे-जॅक्सनला मारणारा वय १९ वर्ष (रं) फादर स्टीफनस. सन १९४९ ते १६९० (गी) गेलेले वर्ष. (क) शिर्कर. (र) घोडा (म) धुलिपसिंह-क्रिकेट, गामा-कुस्ती, ध्यानचंद-हॉकी (णू) दादाभाई नौरोजी, वल्लभभाई पटेल, लो. टिळक. (क) स्विटन १९१४. (भा) उंट (ग) (१) एन. जी. चंदावरकर, लाहोर (इ. स. १९००) (२) गो. कृ. गोखले बनारस (इ. स. १९०५) (३) रा. व. मुबोळकर बाकीपूर (इ. स. १९१२) (ती) इजिप्तमधील पिरॅमिडजवळील स्फिक्स पुतळा. (न) मुकुंदराज विवेकसिंधूचा कर्ता.

कोणते ? (व) न्यूझीलंड (हु) दूध (रं) शहामृग (गी) हिंदुस्थानचे बादशाह होऊ घातलेले पंचम जॉर्ज जेव्हा हिंदुस्थानात आले तेव्हा त्यांच्या स्वागतसमारंभासाठी 'जनमन गण' रचले गेले आहे (क) दोन्ही. रंगाचा परिणाम होत नाही. (र) गिनीच्या आखाताजवळ जेथे समुद्रात शून्य अक्षांश रेखांश एकमेकांना भेटतात तेथे, आणि समुद्रसपाटी असल्याने तेथे उंचीही नाही. कारण ठिकाणाची उंची समुद्रसपाटीपासून मोजतात (म) धन्वंतरी, क्षपणक, अमरसिंह, शंकर, वेतालभट्ट, घटखर्पर, कालीदास, वराहमिहिर, वररुचि (णू) गाय, म्हैस, शेळी, उंटीण, रेनडियर, झेब्रा, याक, मेंढी, लामा, गाढव (कचित) (क) बाहेरच्या बाजूस काचा पडतील. स्फोटानंतर त्या ठिकाणी हवा विरल होते नि म्हणून घरातील हवा तिकडे घुसण्याचा प्रयत्न करील. त्याने काचा बाहेर पडतील (भा) दक्षिण ध्रुव (ग) जुलै दोन (ती) पॅलेस्टाइन-जवळील मृत समुद्र (न) पहिला चित्रपट दादासाहेब फाल्केकृत हरिश्चंद्र (१९१३) पहिला बोलपट आलमआरा, पहिला रंगीत बोलपट प्रभातकृत सैरंगी, सर्वात अधिक चाललेला चित्रपट, 'शकुन्तला' (१०४ आठवडे)

कसे ? कशासाठी ?

(व) अंडी घालताना जे क्लेश होतात त्यातून सुटल्याचा आनंद प्रदर्शित करण्यासाठी. (हु) धुराडे उंच नेले म्हणजे धुराड्यातून बाहेर जाणारी गरम

हवा आणि खाली भट्टीजवळ जाणारी हवा यांच्या दावात उंचीमुळे फरक पडतो; त्यामुळे वरची हवा लवकर बाहेर पडते नि बाहेरची हवा जोराने भट्टी-जवळ घुसते नि एक प्रकारचा सारखा हवेचा प्रवाह सुरू राहून, भट्टी चटकन जोरात पेटते. (रं) ते एकाच दिशेने जावे म्हणून, मागील पिसामुळे सोडताना दिलेल्या दिशेवाचून वाण इतर बाजूला जात नाही व नेम अचूक होतो. (गो) गोल पेन्सिल पुष्कळदा घर्गळत जाऊन तिचे टोक मोडते. हे न व्हावे म्हणून तिला क्रोन पाडतात. (क) नाहीतर लोक नाणी बाजूने घासून तेवढी त्यातील मौल्यवान धातू चोरतात (र) डोळ्यातील केरकचरा, घाण निघावी म्हणून. (म) त्यावर नत्रिकाम्ल, नैट्रिक ॲसिड टाकून, सोने शुद्ध असेल तर त्यावर काही एक परिणाम होणार नाही (णू) एखाद्या टोकेरी कडेच्या पदार्थावर फळी ठेवून ती पुढे मागे सरकवावी. ज्या ठिकाणी ती तराजूप्रमाणे स्थिर समांतर होईल तो तिचा मध्य. (क) शिकण्याच्या घड्याळाला पितळी पट्ट्याची चौकट फुटून नये म्हणून वरच्या बाजूने बसवलेली असते. (भा) शुद्ध मिठासारखे (ग) कोंबडीचे पिल्लू खालून वर डोळ्यांची झापडे घेऊन डोळे मिटते. (ती) बीजाचे रक्षण म्हणून. (न) माशीच्या पायाला बारीक केस असतात आणि त्याला शेवटाला चिकटपणा असतो, त्यामुळे ते चांगले आढ्याला चिकटून राहून माशीला पळू देत नाहीत.

कोठे केव्हा ?

(व) जेथे भरती असते तेथे. (हु) रात्री सूर्यपिक्षाही शतपट लांब असणारे तारे रात्री दिसतात. (रं) उत्तर ध्रुवावर सर्व पाणी गोठलेले आहे. दक्षिण ध्रुवावर जमीन आहे. (गी) न हि कल्याणकृत कश्चित् दुर्गतिं तात गच्छति । भगवद्गीता, महा भा. ६।३०।४०. (क) लो. टिळकव्याख्याने पृ. ३५-३६. (र) केशवसुतांची कविता (म) कॅलिफोर्नियात सेक्यूओइया वागेतील शेरमन नावाचे झाड (णू) ऑस्ट्रेलिया (क) चीनची प्रचंड भिंत बांधत असता त्यावर देखरेख करणाऱ्या चिनी जनरलने लावली. (भा) कर्तव्यगार माधवराव पेशवे यांनी ३-२-१७६३ रोजी गोपिकाबाईस लिहिलेल्या पत्रात (ग) स्पेन (ती) यवनाच्या राज्याने पातलेली अवकळा नि संकटे नि त्यांना बळाने चिरडून टाकणारा भीम छत्रपती शिवाजीराजे. महाराष्ट्राचे स्वराज्य घेऊन 'आनंदवनभुवन'

झाले त्या वेळी त्या काव्यात समर्थानी आनंदून हे लिहिले. (न) गौतमबुद्ध, शिष्यांना उपदेश.

का आणि काय ?

(व) जळते तेल हलके असल्याने ते ओतलेल्या पाण्यावर तरंगते. त्याने हवा जळण्यास मिळू शकते. (हु) तेलापासून थोडक्या वजनात अधिक उष्णता मिळू शकते. (रं) वाघाच्या डोळ्याला व मांजराच्या डोळ्याला बुबुळाच्या जागी नुसती एक उभी चीर असते. सिंहाच्या डोळ्याला गोल बुबुळे असतात. (गी) एक रवरी फुगा खूप फुगवायचा नि मग त्यातले रवर तेवढे काढून घ्यावयाचे (क) कांद्यातून कापल्यावर एक प्रकारची वाफ निघते. त्याने पाणी येते. अणुबॉममध्ये हाच वायू वापरतात. (र) हे खरे आहे. मात्र तुम्ही उंदराच्या जातीचे असाल तरच. (म) इजिप्तमधील प्राचीन राजाच्या शवाचे रक्षण व्हावे म्हणून. (णू) आजच्या १० भरती आली असती, आणि ती फक्त सूर्यामुळे. (क) मोटारीला लागणाऱ्या रवरी धावा करण्यासाठी. (भा) ठेक्यामुळे जो हिसका बसतो तो फार प्रचंड असतो. त्यामुळे पुलाला इजा होऊ नये नि त्यामुळे वेळ पडल्यास तो पडू नये म्हणून. (ग) नाही. (ती) होय. (न) कुत्र्याचे पूर्वज नेहमी कळपाने राहात. त्यामुळे कळपात वाट्याला येणारे अन्न अधिक मिळावे म्हणून भरभर खाण्याची सवय त्यांना पडली, तीच कुत्र्यापर्यंत चालत आली. मांजराचे पूर्वज कधीच कळप करून राहिले नाहीत. स्वतः मिळविलेले भक्ष्य त्यांचे स्वतःचेच असे. त्यामुळे ते स्वस्थतेने खात. तीच सवय मांजरात आली आहे.

